

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

**ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

© ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΕΚΔΟΣΗ 2010

ISBN ΣΕΙΡΑΣ: 978-9963-0-9115-7

ISBN: 978-9963-0-9133-1

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΚΑΙ ΠΡΩΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

ΓΕΝΝΗΣΗ-6 ΧΡΟΝΩΝ

Ομάδα Προσχολικής Εκπαίδευσης
Συντονίστρια: Ελένη Λοΐζου

Ειδικό Γνωστικών Αντικειμένων:
Χρυστάλλα Παπαδημήτρη-Καχριμάνη
Νόπη Τηλεμάχου και Ράνια Νεοκλέους
Αντρη Σάββα

Οκτώβριος 2009

Βασικές Παιδαγωγικές Αρχές

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η προσχολική και πρώτη σχολική περίοδος αποτελεί μοναδική και ξεχωριστή περίοδο στη ζωή του παιδιού στηριζόμαστε στις πιο κάτω παιδαγωγικές αρχές για να πλαισιώσουμε τη φιλοσοφία του αναλυτικού προγράμματος αυτής της περιόδου.

1. Η συγκεκριμένη περίοδος έχει αυτόνομη αξία και ταυτόχρονα θέτει τις βάσεις για τα μετέπειτα χρόνια.
2. Το κάθε παιδί είναι μοναδικό και ξεχωριστό, με ατομικούς μηχανισμούς μάθησης και ρυθμούς
3. Τα παιδιά μαθαίνουν μέσα από τη διερεύνηση, το παιχνίδι και τη συζήτηση
4. Η μάθηση θα πρέπει να στοχεύει στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού, και να είναι ολική και διαπλεκόμενη
5. Η διαδικασία μάθησης θα πρέπει να ξεκινά από τι μπορούν να κάνουν τα παιδιά
6. Οι σχέσεις μεταξύ ενηλίκων και παιδιών αποτελούν ορόσημο της ανάπτυξης των παιδιών, η έμφαση ενός αναλυτικού προγράμματος αφορά στους τομείς ανάπτυξης των παιδιών. Σε αυτό το πλαίσιο η στενή σχέση οικογένειας και σχολείου είναι ζωτικής σημασίας και οι γονείς θεωρούνται συνεργάτες του σχολείου.

Συγκεκριμένα για να είναι επιτυχημένες και κατάλληλες οι πρώτες σχολικές εμπειρίες των παιδιών θα πρέπει να στοχεύουν στην ισορροπημένη ανάπτυξη των παιδιών σε σχέση με όλους τους επιμέρους τομείς που στο σύνολό τους να προσεγγίζουν τα παιδιά σφαιρικά και ολόπλευρα.

Σε μια προσπάθεια να πλαισιώσουμε το ευρύ φάσμα των ηλικιών λόγω των πολλαπλών αλλαγών άρα και αναγκών που αντιμετωπίζουν τα παιδιά αυτών των ηλικιών αναφερόμαστε στην πρώτη περίοδο η οποία καλύπτει τις ηλικίες από τη γέννηση μέχρι 3

Οι αρχές που διέπουν το αναλυτικό πρόγραμμα της πρώτης περιόδου είναι οι ακόλουθες

Οικογένεια και συνέχεια

Ανάπτυξη σχέσεων

χρόνων και στη δεύτερη περίοδο η οποία αναφέρεται στις ηλικίες 3 μέχρι 6 χρόνων. Αν και η φιλοσοφία και η προσέγγιση των παιδαγωγικών αρχών είναι η ίδια και ζωτικής σημασίας για όλες τις ηλικίες εντούτοις ο διαχωρισμός γίνεται για να δοθεί η απαραίτητη έμφαση στις ανάγκες της κάθε ηλικίας.

Πρώτη Περίοδος (γέννηση-3 χρόνων)

Κατά την πρώτη περίοδο είναι σημαντικό να κάνουμε αναφορά σε κάποιες αρχές οι οποίες είναι πιο έντονες και άμεσες λόγω των συγκεκριμένων αναγκών των παιδιών αυτής της περιόδου. Εάν λοιπόν εφαρμοστούν μπορούν να προσφέρουν καταλληλότερες και θετικότερες εμπειρίες στα παιδιά. Οι αρχές που διέπουν το αναλυτικό πρόγραμμα της πρώτης περιόδου είναι οι ακόλουθες:

1. Οικογένεια και συνέχεια
2. Ανάπτυξη σχέσεων
3. Εκπαίδευση μέσα από ρουτίνες

Οι οικογένειες αποτελούν τους πρώτους εκπαιδευτικούς των παιδιών. Οι γονείς γνωρίζουν καλύτερα τις ικανότητες και ανάγκες των παιδιών γι' αυτό και είναι ζωτική πηγή πληροφόρησης για τους εκπαιδευτικούς. Η συνέχεια ανάμεσα στην οικογένεια και στο σχολείο μεγιστοποιεί τη μάθηση και τις θετικές εμπειρίες των παιδιών. Οι κοινές αρχές ως προς την αντιμετώπιση διαφόρων ζητημάτων (π.χ. ύπνου, φαγητού, διενέξεων κ.ά.) οδηγούν σε θετικότερα αποτελέσματα τόσο της ακαδημαϊκής όσο και της προσωπικής ανάπτυξης των παιδιών.

Η ανάπτυξη υγιών σχέσεων αποτελεί τη βάση για την ανάπτυξη και μάθηση των παιδιών και την μετέπειτα σχολική επιτυχία. Έμφαση λοιπόν στην πρώτη φάση (γέννηση-3 χρόνων) δίνεται κυρίως στο γεγονός ότι για να μπορέσει ένα παιδί να νιώσει ασφάλεια, να αφηθεί να εξερευνήσει, να πειραματιστεί, να αναπτυχθεί και να μάθει χρειάζεται να έχει τη στήριξη και την ασφάλεια μιας θετικής σχέσης με

έναν ενήλικα (το/α άτομο/α που το φροντίζουν) που ανταποκρίνεται στις ανάγκες του . Άρα σημαντικό είναι να δοθούν οι ευκαιρίες στα παιδιά να αναπτύξουν λειτουργικές σχέσεις με τους ενήλικες που τους φροντίζουν. Κάποια ουσιαστικά στοιχεία για την ανάπτυξη αυτών των σχέσεων είναι:

- α. η ανάπτυξη συναισθηματικών δεσμών
- β. οι ευκαιρίες επικοινωνίας με ενήλικες και παιδιά
- γ. η δημιουργία ενός περιβάλλοντος που προωθεί συνεχή σχέσεις ασφάλειας, εμπιστοσύνης και κατανόησης

Επιβεβαιώνοντας τις ευκαιρίες για υγιή συναισθηματική ανάπτυξη τόσο των παιδιών όσο και των οικογενειών τους θέτουμε τις βάσεις για τις πρώτες θετικές εμπειρίες ως προς ένα οργανωμένο σχολικό περιβάλλον

Κατά την πρώτη περίοδο τα παιδιά χρειάζονται όρια και ρουτίνες για να νιώθουν ασφάλεια και να αφήνονται ελεύθερα να εξερευνούν το περιβάλλον τους ώστε να αναπτυχθούν και να μάθουν. Το εκπαιδευτικό πλαίσιο που διέπει τη συγκεκριμένη περίοδο βασίζεται κυρίως στις ρουτίνες οι οποίες αποτελούν πηγή γνώσεων και εμπειριών για τα παιδιά. Μέσα από τις ρουτίνες αποχωρισμού, φαγητού, ύπνου, αλλαγματος τα παιδιά έρχονται σε επαφή με τους ενήλικες και τα άλλα παιδιά, μαθαίνουν έννοιες και πληροφορίες, αναπτύσσουν δεξιότητες, αναγνωρίζουν κανόνες, αιτίες και επιπτώσεις. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα για τη συγκεκριμένη περίοδο στηρίζεται κυρίως στο ελεύθερο παιχνίδι και στην ευελιξία του προγράμματος και των εκπαιδευτικών. Μέσα από ένα ευέλικτο παιγνιώδη πλαίσιο τα παιδιά βιώνουν καθημερινές ρουτίνες, ανακαλύπτουν, μαθαίνουν και αναπτύσσονται φυσικά και αβίαστα.

Το παιχνίδι αποτελεί για το παιδί φυσικό τρόπο μάθησης

Μορφές οργάνωσης της μάθησης

Το παιχνίδι αποτελεί για το παιδί, από τη στιγμή της γέννησης, τον φυσικό τρόπο μάθησης και ανάπτυξης. Σε ένα πρόγραμμα που αφορά στην πρώτη σχολική περίοδο ιδιαίτερη βαρύτητα θα πρέπει να δίνεται στο παιχνίδι αφού αυτό αποτελεί και το κύριο μέσο για την ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού. Πέραν από την ευρεία αποδοχή του παιχνιδιού ως της καταλληλότερης μορφής οργάνωσης της μάθησης για μικρά παιδιά, στη σύγχρονη και διεθνή βιβλιογραφία υπάρχει ένα εύρος απόψεων και ορισμών σε σχέση με την πρακτική εφαρμογή του στην τάξη.

Υπάρχει όμως η γενικότερη αποδοχή ότι η δημιουργία ενός πλούσιου μαθησιακού περιβάλλοντος το οποίο

- (α) προσφέρει ευκαιρίες για εμπλοκή σε παιχνίδι σε όλες του τις μορφές (συμβολικό, οικοδομικό, δραματικό, φανταστικό, κινητικό, δημιουργικό),
- (β) συνδέει τη μάθηση με τις καθημερινές εμπειρίες, τα ενδιαφέροντα και τις ερωτήσεις των παιδιών
- (γ) παρέχει πρόσβαση στη μάθηση με διαθεματικό και διαπλεκόμενο τρόπο,
- (δ) επιτρέπει στο κάθε παιδί να κάνει τις δικές του επιλογές, ακολουθώντας τους δικούς του ρυθμούς και
- (ε) συνδυάζεται με την κατάλληλη στήριξη, καθοδήγηση και ενθάρρυνση των ενηλίκων

μπορεί να προάγει κατά το μεγαλύτερο ποσοστό την ανάπτυξη του παιδιού σε όλους τους τομείς και να συμβάλει στην ανάπτυξη και την προώθηση ευρύτερων στάσεων μάθησης όπως η περιέργεια, η φαντασία, η δημιουργικότητα, η εφευρετικότητα, η επιμονή, η επιθυμία για πειραματισμό, η εποικοδομητική επιδεκτικότητα στο λάθος, το ρίσκο, την αποτυχία και την κριτική.

Το ελεύθερο παιχνίδι θα πρέπει να καταλαμβάνει το μεγαλύτερο κομμάτι του ημερήσιου προγράμματος

Ο συνδυασμός του παιχνιδιού με **αυτόνομες, δομημένες, συγκεντρωτικές δραστηριότητες** είναι απαραίτητος για την επίτευξη των

Γι' αυτό και το ελεύθερο παιχνίδι θα πρέπει να καταλαμβάνει το μεγαλύτερο κομμάτι του ημερήσιου προγράμματος για τα παιδιά όλων των ηλικιών αφού αποτελεί την μορφή οργάνωσης της μάθησης που συνδυάζει όλα τα πιο πάνω.

Στα πλαίσια του ελεύθερου παιχνιδιού ο χώρος (εσωτερικός και εξωτερικός/υπαίθριος) οργανώνεται σε καλά προκαθορισμένες γωνιές μάθησης που επιτρέπουν στο παιδί πολλές επιλογές, προσφέρουν ποικιλόμορφες ευκαιρίες για λύση προβλήματος, διερεύνηση, ανάπτυξη της δημιουργικότητας και της φαντασίας, ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και στηρίζουν τη μάθηση μέσα από δραστηριότητες με νόημα για το ίδιο το παιδί, την ενεργητική συμμετοχή, την άμεση επαφή με υλικά, άλλα παιδιά και ενήλικους.

Μέσα σε ένα τέτοιο περιβάλλον το παιδί μαθαίνει να διαχειρίζεται την ελευθερία και να δραστηριοποιείται με σκόπιμο τρόπο με υπευθυνότητα και σεβασμό προς τους κανόνες και τους άλλους. Η ελευθερία του παιδιού αφορά στην επιλογή του χώρου, των συμπαιχτών, της δραστηριότητας, του υλικού και των χρονικών ορίων. Η ελευθερία οριοθετείται μέσα από τους κανόνες και την κουλτούρα μάθησης που οικοδομείται από την κοινωνική ομάδα με την καθοδήγηση της νηπιαγωγού και τα πλαίσια που θέτει η νηπιαγωγός με βάση την αξιολόγηση που κάνει και τις εκάστοτε επιδιώξεις που θέτει για το κάθε παιδί ξεχωριστά αλλά και για τα παιδιά ως σύνολο.

Αν και οι ενδείξεις στηρίζουν ότι το παιχνίδι γενικότερα και το ελεύθερο παιχνίδι ειδικότερα πρέπει να έχει πρωταρχικό ρόλο και τη μεγαλύτερη βαρύτητα σε προγράμματα αγωγής και εκπαίδευσης για μικρά παιδιά, δεν πρέπει να εκμηδενίζεται ο θετικός και ενισχυτικός ρόλος που μπορούν να διαδραματίσουν και άλλοι τρόποι οργάνωσης της μάθησης οι οποίοι είναι λιγότερο παιγνιώδεις και περισσότερο δομημένοι από ότι το παιχνίδι. Τουναντίον η έρευνα που αφορά τη

επιθυμητών αποτελεσμάτων στα πλαίσια των διαφόρων γνωστικών περιοχών

μάθηση στα διάφορα γνωστικά αντικείμενα υποστηρίζει ότι ο συνδυασμός και η ενίσχυση του παιχνιδιού με αυτόνομες, δομημένες, συγκεντρωτικές δραστηριότητες είναι απαραίτητος για την επίτευξη των επιθυμητών αποτελεσμάτων.

Οι συγκεντρωτικές δραστηριότητες στις οποίες η εκπαιδευτικός συγκεντρώνει τα παιδιά και τα εμπλέκει σε μια δομημένη και εξελικτική διαδικασία μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη φάση εισαγωγής ενός θέματος (π.χ. διατύπωση ενός προβλήματος προς επίλυση) , αρχικού πειραματισμού και ανταλλαγής απόψεων (π.χ. για τον τρόπο εργασίας για επίλυση κάποιου προβλήματος), αξιολόγησης μιας διαδικασίας που βρίσκετε σε εξέλιξη (π.χ. αξιολόγηση των λύσεων που έχουν βρει τα παιδιά και ανανέωση του ενδιαφέροντος για εξεύρεση άλλων λύσεων), ολοκλήρωσης μιας διαδικασίας (π.χ. αξιολόγηση των λύσεων που έχουν βρει τα παιδιά, παρατήρηση των λύσεων, εξαγωγή συμπερασμάτων και γενικεύσεων) και επέκτασης (π.χ. διατύπωση υποθέσεων με βάση την εξαγωγή συμπερασμάτων και γενικεύσεων μετά την ολοκλήρωση μιας διαδικασίας). Στις συγκεντρωτικές διδασκαλίες έμφαση θα πρέπει να δίνετε στην προαγωγή της συνεργατικής μάθησης μέσα από ομαδικές εργασίες, τη συζήτηση και την ανταλλαγή απόψεων. Οι συγκεντρωτικές διδασκαλίες μπορούν να στηρίζουν τη μάθηση σε όλες τις γνωστικές περιοχές με ανάλογο τρόπο.

Στα πλαίσια ενός προγράμματος που στηρίζεται στο παιχνίδι σε συνδυασμό με συγκεντρωτικές διδασκαλίες μπορεί να ενταχθεί και με αποτελεσματικό τρόπο η προσέγγιση της εις βάθος μελέτης (μέθοδος project).

Στα πλαίσια ενός προγράμματος που στηρίζεται στο παιχνίδι σε συνδυασμό με αυτόνομες, δομημένες, συγκεντρωτικές διδασκαλίες μπορεί να ενταχθεί και με αποτελεσματικό τρόπο η προσέγγιση της εις βάθος μελέτης (μέθοδος project). Η προσέγγιση αυτή ορίζεται ως η διαδικασία μελέτης ενός θέματος εις βάθος, το οποίο εισηγήθηκαν ή ενδιαφέρει τα ίδια τα παιδιά. Η διαδικασία αυτή ολοκληρώνεται σε τρεις φάσεις μέσα από τις οποίες η εκπαιδευτικός και τα παιδιά συνεργάζονται για να διατυπώσουν και να απαντήσουν ερωτήματα σε σχέση με το θέμα. Οι τρεις φάσεις ολοκλήρωσης ενός project είναι οι

Η κατανομή του χρόνου σε ελεύθερο παιχνίδι και συγκεντρωτικές διδασκαλίες θα πρέπει να διαφοροποιείται ανάλογα με την ηλικία των παιδιών...

Ο ρόλος της νηπιαγωγού συνοψίζεται στα ακόλουθα σημεία

ακόλουθες: (α) Φάση Πρώτη: Προγραμματισμός και Εκκίνηση, (β) Φάση Δεύτερη: Project σε εξέλιξη και (γ) Φάση Τρίτη: Σκέψεις και Συμπεράσματα. Η μέθοδος αυτή χαρακτηρίζεται από πέντε στρατηγικά χαρακτηριστικά τα οποία εμπλέκονται και στις τρεις φάσεις εξέλιξης της διαδικασίας: η συζήτηση, η εργασία πεδίου, η διερεύνηση, η αναπαράσταση και η έκθεση-παρουσίαση. Η μέθοδος project ενθαρρύνει την αυτενέργεια, την ανάπτυξη πρωτοβουλίας, υπευθυνότητας και αυτοπεποίθησης των παιδιών αφού σέβεται και εστιάζεται στα ενδιαφέροντα, τις ανάγκες και τις ικανότητες τους.

Συνοψίζοντας, το παρόν πρόγραμμα προτείνει ένα συνδυαστικό μοντέλο οργάνωσης της μάθησης το οποίο συνδυάζει με δυναμικό τρόπο το ελεύθερο παιχνίδι, τις συγκεντρωτικές δραστηριότητες και την εις βάθος μελέτη. Με δεδομένο ότι τη μεγαλύτερη βαρύτητα στο ημερήσιο πρόγραμμα θα πρέπει να έχει το ελεύθερο παιχνίδι, η κατανομή του χρόνου σε ελεύθερο παιχνίδι και συγκεντρωτικές διδασκαλίες θα πρέπει να διαφοροποιείται ανάλογα με την ηλικία των παιδιών με την ώρα των συγκεντρωτικών δραστηριοτήτων να αυξάνεται στα μεγαλύτερα παιδιά. Η εις βάθος μελέτη μπορεί να διαδραματίζεται παράλληλα και στα πλαίσια του συνδυασμού ελεύθερου παιχνιδιού και συγκεντρωτικών δραστηριοτήτων χωρίς να επηρεάζεται η κατανομή του χρόνου.

Ρόλος της νηπιαγωγού - παιδαγωγού

Η ποιότητα ενός προγράμματος για την πρώτη σχολική περίοδο εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τρόπο που οι εκπαιδευτικοί αντιλαμβάνονται το ρόλο που έχουν να επιτελέσουν. Με βάση τα όσα έχουν λεχθεί στα προηγούμενα κεφάλαια του προγράμματος και τις σύγχρονες αντιλήψεις όπως αυτές απορρέουν από τη διεθνή έρευνα ο ρόλος της νηπιαγωγού συνοψίζεται στα ακόλουθα σημεία:

Να οργανώνει και να διασφαλίζει το κατάλληλο μαθησιακό περιβάλλον

(1) Να οργανώνει και να διασφαλίζει το κατάλληλο μαθησιακό περιβάλλον με τρόπο που να προάγει τη μάθηση όλων των παιδιών. Η δημιουργία ενός περιβάλλοντος πλούσιου σε ερεθίσματα, με ευκαιρίες για εμπειρίες μάθησης με νόημα για τα παιδιά που να στηρίζει το παιχνίδι, την επικοινωνία και τη διερεύνηση αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι του ρόλου που πρέπει να επιτελέσει η νηπιαγωγός.

Να οικοδομεί την κατάλληλη κουλτούρα μάθησης.

(2) Να οικοδομεί την κατάλληλη κουλτούρα μάθησης η οποία θα προωθεί ευρύτερες στάσεις μάθησης (π.χ. η περιέργεια, η φαντασία, η δημιουργικότητα, η εφευρετικότητα, η επιμονή, η επιθυμία για πειραματισμό, η εποικοδομητική επιδεκτικότητα στο λάθος, το ρίσκο, την αποτυχία και την κριτική).

Να προωθεί ένα θετικό κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο να ανήκουν όλα τα παιδιά.

(3) Να προωθεί ένα θετικό κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο όλα τα παιδιά θα νοιώθουν ότι ανήκουν σε μια κοινότητα και έχουν κάθε δικαίωμα συμμετοχής, δημιουργίας και διαμόρφωσης της μαθησιακής κουλτούρας. Καθώς επίσης να προσφέρει ευκαιρίες και εμπειρίες παρόμοιες και διαφορετικές ανάλογα με το κοινωνικοοικονομικό κεφάλαιο του κάθε παιδιού γεφυρώνοντας πιθανές ανισότητες.

Να αλληλεπιδρά αποτελεσματικά με τα παιδιά στηρίζοντας έτσι τη μάθηση τους

(4) Να αλληλεπιδρά αποτελεσματικά με τα παιδιά στηρίζοντας έτσι τη μάθηση τους. Η αποτελεσματική αλληλεπίδραση προϋποθέτει επικοινωνία και ενίσχυση. Η επικοινωνία βασίζεται στην ικανότητα της εκπαιδευτικού να 'ακούει', και θα πρέπει να επιτρέπει και να βασίζεται σε διάφορες μορφές έκφρασης (οπτικές, γραπτές, γλωσσικές). Η εκπαιδευτικός θα πρέπει να είναι σε θέση να διαπραγματεύεται τη γνώση με τα παιδιά, να ερμηνεύει τις εκφράσεις και τις ερωτήσεις τους, να τα βοηθά να αναπτύσσουν τις ιδέες τους και να αποτελεί συνεργάτη στην οικοδόμηση της γνώσης.

Να παρατηρεί, να αξιολογεί αλλά και να συλλέγει και να αναλύει δεδομένα

(5) Να παρατηρεί, να αξιολογεί, να συλλέγει και να αναλύει δεδομένα για σκοπούς αξιολόγησης της μάθησης και των εμπειριών των

Να συνεργάζεται με όλους τους εμπλεκόμενους στη σχολική μονάδα

Είναι άκρως σημαντικό η κάθε εκπαιδευτικός να αναθεωρεί συνεχώς τις προσεγγίσεις των δραστηριοτήτων της, το περιβάλλον και τα υλικά που χρησιμοποιεί ώστε να διασφαλίζει τις αποτελεσματικότερες και καταλληλότερες εμπειρίες των παιδιών.

παιδιών, της οργάνωσης του περιβάλλοντος και σχεδιασμού δραστηριοτήτων και του αναστοχασμού σε σχέση με την πρακτική της. Η διαδικασία συλλογής και ανάλυσης δεδομένων προσδίδει μια άλλη διάσταση στο ρόλο που έχει να επιτελέσει η νηπιαγωγός αφού την αναγάγει σε εκπαιδευτικό-ερευνητή και την εντάσσει σε ένα ευρύτερο σύνολο ατόμων που μέσα από συνεργασία και συζήτηση μπορεί να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στην ίδια της την επιμόρφωση και ανάπτυξη, στην ανάπτυξη προγραμμάτων και στην εκπόνηση εκπαιδευτικής έρευνας.

(6) Να συνεργάζεται με όλους του εμπλεκόμενους στη σχολική μονάδα (π.χ. άλλες νηπιαγωγούς, διευθύντρια, βοηθούς, λογοθεραπεύτρια, ψυχολόγο κ.ά.) και κυρίως με τους γονείς και τις οικογένειες των παιδιών για την αποτελεσματικότερη εμπειρία των παιδιών καθώς και του προγράμματος της.

Παιδιά με ειδικές ανάγκες

Όλα τα παιδιά έχουν κατοχυρωμένο νομοθετικό δικαίωμα παρακολούθησης εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Στην Κύπρο το 2001 τέθηκε σε εφαρμογή ο νόμος 113(I) του 1999 για την ένταξη των παιδιών με ειδικές ανάγκες στο γενικό σχολείο. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο είναι άκρως σημαντικό η κάθε εκπαιδευτικός να αναθεωρεί συνεχώς τις προσεγγίσεις των δραστηριοτήτων της, το περιβάλλον και τα υλικά που χρησιμοποιεί ώστε να διασφαλίζει τις αποτελεσματικότερες και καταλληλότερες εμπειρίες των παιδιών. Η συνύπαρξη των παιδιών είναι ουσιαστικής σημασίας ως προς την ανάπτυξη στάσεων ανοχής, αποδοχής και κοινωνικής συνείδησης. Από την πλευρά της εκπαιδευτικού η ευαισθησία, και η διακριτικότητα είναι οι αρχές της καταλληλότερης προσέγγισης του θέματος. Η ανάγκη για συνεργασία με ειδικούς και τους γονείς είναι ζωτικής σημασίας ώστε να ανταποκρινόμαστε στις ανάγκες του κάθε παιδιού.

Οι εκπαιδευτικοί καθώς και τα παιδιά θα πρέπει να λειτουργούν σε ένα κλίμα αποδοχής των διαφορών τους, να αναπτύξουν το σεβασμό και να καταπολεμήσουν ή να αποφύγουν τη διαμόρφωση στερεότυπων.

Πολιτισμικός, γλωσσικός και θρησκευτικός πλουραλισμός

Μια από τις σημαντικές παιδαγωγικές αρχές του νηπιαγωγείου είναι ότι το σχολείο πρέπει να διαφοροποιείται για να καλωσορίζει το κάθε ξεχωριστό και μοναδικό παιδί που φοιτά σε αυτό. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια συμπεριλαμβάνονται και τα παιδιά μεταναστών καθώς και τα αλλόγλωσσα ή αλλόθρησκα παιδιά. Η θετική αντιμετώπιση του πολιτισμικού, γλωσσικού και θρησκευτικού πλουραλισμού αποτελεί κυρίαρχο στόχο της προσχολικής εκπαίδευσης. Οι εκπαιδευτικοί καθώς και τα παιδιά θα πρέπει να λειτουργούν σε ένα κλίμα αποδοχής των διαφορών τους, να αναπτύξουν το σεβασμό και να καταπολεμήσουν ή να αποφύγουν τη διαμόρφωση στερεότυπων. Τα παιδιά θα πρέπει να αναπτύξουν θετική αυτοεικόνα, την ταυτότητα της ομάδας τους, να ενθαρρύνονται να αλληλεπιδρούν με όλα τα παιδιά, να σκέφτονται κριτικά για καταστάσεις και συμβάντα, να επιλύουν προβλήματα με κοινωνικές διαστάσεις και να μάθουν να υπερασπίζονται τον εαυτό τους.

Πιο συγκεκριμένα η μάθηση μιας άλλης γλώσσας, εκτός από τη μητρική, είναι μια φυσική διαδικασία για τις ηλικίες του νηπιαγωγείου αφού ακόμη τα παιδιά αναπτύσσουν τη γλώσσα τους και το έδαφος είναι πρόσφορο για τέτοιες εμπειρίες. Όλα τα παιδιά είναι γνωστικά, γλωσσικά και συναισθηματικά συνδεδεμένα με τη γλώσσα και την κουλτούρα της οικογένειάς τους πάνω στην οποία πρέπει να στηριζόμαστε για να ενισχύουμε την Ελληνική. Είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι τα παιδιά της προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας μπορούν να μάθουν αλλά και να επιδείξουν τις γνώσεις και τις ικανότητές τους με πολλούς τρόπους (π.χ. μέσα από την κίνηση, τη μουσική κ.ά.) άρα δίνω πολλαπλές και διαφορετικές ευκαιρίες στα παιδιά για έκφραση μέσα από πολλαπλούς κώδικες επικοινωνίας. Πέρα από αυτό η νηπιαγωγός πρέπει να οργανώνεται με τρόπο που να καλωσορίζει τα αλλόγλωσσα παιδιά (και τις οικογένειές τους) μέσα από σαφείς ρουτίνες, μέσα από ποικίλες μεθόδους διδασκαλίας

Ένα δημοκρατικό σχολείο που σέβεται και προωθεί την αυτονομία του παιδιού και παρεμποδίζει την ανάπτυξη του δογματισμού προσφέρει ευκαιρίες για σύνδεση βιωματικών καταστάσεων της ζωής των παιδιών με την παράδοση και τον πολιτισμό.

Η οικογένεια ... αποτελεί το βασικότερο συνεργάτη του

(ατομικές και ομαδικές), μέσα από την παροχή περισσότερου χρόνου για ανάπτυξη συγκεκριμένων δεξιοτήτων ή ως προς την ανταπόκριση σε ερωτήματα, μέσα από την αξιολόγηση, ανατροφοδότηση και επιβράβευση. Ακόμη μια φορά η επικοινωνία και συνεργασία με την οικογένεια ενισχύει τη θετική αυτοεικόνα του παιδιού για τη κουλτούρα και γλώσσα του και επιφέρει θετικά αποτελέσματα ως προς τη μάθηση και ανάπτυξη του.

Αναγνωρίζοντας ότι η θρησκεία αποτελεί μέρος της κοινωνικής μάθησης των παιδιών κατά την προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία, θα πρέπει να αξιοποιείται με τρόπο που να βοηθά το παιδί να κατανοεί τον κόσμο μέσα από τις καταστάσεις της ζωής και τους προβληματισμούς του (π.χ. που πήγε ο παππούς μου που πέθανε, ή σωστή συμπεριφορά, λύση μιας σύγκρουσης). Ένα δημοκρατικό σχολείο που σέβεται και προωθεί την αυτονομία του παιδιού και παρεμποδίζει την ανάπτυξη του δογματισμού προσφέρει ευκαιρίες για σύνδεση βιωματικών καταστάσεων της ζωής των παιδιών με την παράδοση και τον πολιτισμό. Ο θρησκευτικός πλουραλισμός μας προτρέπει να αποδεχτούμε τα πιστεύω, τις συνήθειες και τις πρακτικές των διαφορετικών θρησκειών των παιδιών που φοιτούν στο νηπιαγωγείο. Μέσα από δραστηριότητες που ωθούν τα παιδιά να έχουν ενεργό ρόλο στη διαδικασία διερεύνησης και κριτικής των πληροφοριών και καταστάσεων ενισχύουμε την κοινωνική και ηθική ανάπτυξη. Δραστηριότητες όπως η εξέταση εικόνων από διάφορους ναούς, η επίσκεψη σε διάφορους ναούς, η ακρόαση και συζήτηση ιστοριών ή μουσικής διαφόρων γιορτών καθώς και η δημιουργία κατασκευών που σχετίζονται με διάφορες γιορτές αποτελούν κατάλληλες δραστηριότητες μέσα στα πλαίσια του θρησκευτικού πλουραλισμού.

Οικογένεια και νηπιαγωγείο/παιδικός σταθμός

Η οικογένεια όπως έχει αναφερθεί πολλές φορές ήδη, αποτελεί το βασικότερο συνεργάτη του νηπιαγωγείου και η σωστή επικοινωνία και

νηπιαγωγείου και η σωστή επικοινωνία και συνεργασία ενισχύει τις εμπειρίες όλων των εμπλεκόμενων, παιδιών, γονιών και εκπαιδευτικών

συνεργασία ενισχύει τις εμπειρίες όλων των εμπλεκόμενων, παιδιών, γονιών και εκπαιδευτικών. Η μετάβαση των μικρών παιδιών από την οικογένεια στο πρώτο οργανωμένο εκπαιδευτικό σύνολο γίνεται ομαλότερη. Επίσης τα μεγαλύτερα παιδιά αποκτούν θετική στάση απέναντι στο σχολείο και τη μάθηση. Η ανάπτυξη και η μάθηση τους βελτιώνεται σε σημαντικό βαθμό. Η επιτυχημένη συνεργασία βοηθά τους γονείς να αυξήσουν την αυτοεικόνα τους ως γονείς, να αποκτήσουν περισσότερες γνώσεις για την ανάπτυξη και μάθηση των παιδιών τους, να αποκτήσουν θετικότερη στάση προς τις γνώσεις και ικανότητες του εκπαιδευτικού αλλά και να εμπλακούν ενεργά στο πρόγραμμα και στις εμπειρίες των παιδιών τους με ποικιλόμορφους τρόπους (π.χ. μέσα από εκδρομές, εικαστικές δραστηριότητες, μαγειρική, συνέντευξη ανάλογα με επάγγελμα, δειγματικές δραστηριότητες, ομιλίες από ειδικούς, θέατρο, έκθεση βιβλίου. Επιπρόσθετα, η καλή συνεργασία βοηθά τη νηπιαγωγό να κατανοήσει την κουλτούρα της οικογένειας και να εκτιμήσει το χρόνο και τις ικανότητες των γονιών με θετικές επιπτώσεις στην αποτελεσματικότητα του ρόλου που έχει να επιτελέσει.

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση των παιδιών πρέπει κυρίως να γίνεται μέσα στο φυσικό τους περιβάλλον μάθησης και μέσα από συστηματική παρατήρηση και καταγραφή της ανάπτυξης και μάθησης τους

Η αξιολόγηση των παιδιών πρέπει κυρίως να γίνεται μέσα στο φυσικό τους περιβάλλον μάθησης και μέσα από συστηματική παρατήρηση και καταγραφή της ανάπτυξης και μάθησης τους. Η παρατήρηση των παιδιών (π.χ. την ώρα που παίζουν) αποτελεί έναν από τους καταλληλότερους τρόπους συλλογής τέτοιων πληροφοριών και περιλαμβάνει τη συχνή και εκτεταμένη καταγραφή (συνεχής ή επεισόδια), συμπεριφορών χωρίς αρχική ερμηνεία η αξιολόγηση. Επίσης, η παρατήρηση μπορεί να πάρει διάφορες μορφές όπως μέσα από σημειώσεις/αυτούσια αποσπάσματα, οπτικογραφήσεις, μαγνητοφωνήσεις, ημερολόγιο, λίστες ελέγχου, λίστες με αναλογική κλίμακα κ.ά. Η ποικιλία τεχνικών και στρατηγικών αξιολόγησης ενισχύει και αναγνωρίζει τις ατομικές διαφορές στη μάθηση.

Το portfolio αποτελεί ένα σημαντικό και ποιοτικά κατάλληλο τρόπο

συλλογής πληροφοριών για την ανάπτυξη και μάθηση του παιδιού αφού δίνει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα του παιδιού. Η διαδικασία που ακολουθείτε για τη διαμόρφωση ενός portfolio περιλαμβάνει τη συλλογή των δουλειών του παιδιού (με οποιοδήποτε από τους τρόπους που αναφέρονται πιο πάνω για την παρατήρηση), τη ξεκάθαρη διατύπωση στόχων που περιγράφουν την ανάπτυξη του παιδιού καθώς και την ενεργή εμπλοκή των παιδιών στη συλλογή και διαμόρφωση του υλικού.

Η παρατήρηση ως κύριο μέσο αξιολόγησης γίνεται α. για τα παιδιά, για να αξιολογήσουμε την ανάπτυξη, μάθηση, κίνητρα, και πιθανές ιδιαίτερες υπηρεσίες που χρειάζονται, β. για τους γονείς, να ενημερωθούν για την εξέλιξη του παιδιού τους καθώς και για το πρόγραμμα του σχολείου, γ. για τους εκπαιδευτικούς, να προβαίνουν σε αναστοχασμό σε σχέση με την πρακτική τους, το πρόγραμμά τους, τον προγραμματισμό τους, τα υλικά τους, και τέλος δ. για την έρευνα, για συλλογή και ανάλυση δεδομένων σε σχέση με νέες μεθόδους διδασκαλίας και προσέγγισης των παιδιών, των δεξιοτήτων και ικανοτήτων που αναμένεται να αναπτύξουν.

Με αυτά τα δεδομένα είναι σημαντικό να ξεκαθαρίσουμε τα στοιχεία που πρέπει να λάβει η εκπαιδευτικός για τα καλύτερα αποτελέσματα της αξιολόγησης τα οποία σχετίζονται: α. με τους λόγους αξιολόγησης οι οποίοι σχετίζονται άμεσα και με το ποιον και τι αξιολογώ (π.χ. οι στόχοι που θέτω αναφέρονται στην ανάπτυξη γενικά των παιδιών, ειδικών δεξιοτήτων, στην αξιολόγηση υλικού, μεθόδου, του τρόπου επικοινωνίας μου με τα παιδιά κ.ά.), β. τον χρόνο, πότε επιλέγω να αξιολογήσω (π.χ. στην αρχή ενός project, στο τέλος μιας δραστηριότητας, στο τέλος του χρόνου), και φυσικά γ. τον τρόπο (π.χ. μέσα από παρατήρηση, παιχνίδι, δομημένη δραστηριότητα, ατομικά, ομαδικά κ.ά.).

Ολοκληρώνοντας, με την έμφαση στους συγκεκριμένους τομείς

ανάπτυξης και τρόπους οργάνωσης της μάθησης θέλουμε να διασφαλίσουμε την ανάπτυξη ικανοτήτων, δεξιοτήτων, στάσεων και γνώσεων «που εντάσσονται στην ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών και των μαθητριών προς την κατεύθυνση ενός δημιουργικού, κοινωνικού και ικανού για συνεργασία ανθρώπου που συμμετέχει ενεργητικά στην παραγωγή πολιτισμού και κοινωνικού πλούτου» (Πρόταση Επιτροπής προς το Συμβούλιο Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης, 2008, σελ. 21)

Τομείς Ανάπτυξης

Πρωταρχικός ρόλος ενός αναλυτικού προγράμματος θα πρέπει να είναι ο προσδιορισμός και η αναλυτική περιγραφή των διάφορων τομέων ανάπτυξης του παιδιού. Συχνά γίνεται αναφορά στους τομείς ανάπτυξης των παιδιών με κύριο διαχωρισμό: γνωστικός τομέας, κοινωνικο-συναισθηματικός και κινητικός. Για την εμπάθυνση και επιτυχημένη προσπάθεια προσέγγισης όλων των απαραίτητων δομών ο διαχωρισμός των τομέων ανάπτυξης διαμορφώνεται ως εξής:

- 1. ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΤΟΠΟΙΗΣΗ**
- 2. ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ**
- 3. ΚΙΝΗΤΙΚΕΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ**
- 4. ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ**

Στα πλαίσια όλων των τομέων η προσδοκία είναι ότι τα παιδιά θα αναπτύξουν στάσεις, δεξιότητες, ικανότητες και γνώσεις μέσα από αναπτυξιακά και μεθοδολογικά κατάλληλες εμπειρίες. Η έμφαση των πιο πάνω τομέων στις δύο περιόδους, όπως αναφέρονται πιο πάνω, είναι διαφορετική λόγω των διαφορετικών αναγκών που έχουν τα παιδιά στην κάθε μια.

Άρα για την πρώτη περίοδο και βάση τις προαναφερθείσες πληροφορίες της συναισθηματικής ισορροπίας αποτελεί τη βάση πάνω στην οποία τα παιδιά θα αναπτύξουν τους υπόλοιπους τομείς καλύτερα. Επίσης ο τομέας των κινητικών δεξιοτήτων αποτελεί

Για την πρώτη περίοδο (γέννηση- 3 χρόνων) η συναισθηματική ισορροπία αποτελεί

τη βάση πάνω στην οποία τα παιδιά θα αναπτύξουν τους υπόλοιπους τομείς. Επίσης ο τομέας των κινητικών δεξιοτήτων αποτελεί ορόσημο.

ορόσημο για την πρώτη περίοδο αφού τα παιδιά περνούν από τεράστιες αλλαγές καθώς η φυσική ανάπτυξη εξελίσσεται ραγδαία. Τα παιδιά περνάνε από το να είναι ξαπλωμένα, στο να κρατάνε το κεφάλι τους, να κάθονται, να μπουσουλούν, να περπατούν και σιγά σιγά να τρέχουν. Τα επίπεδα ανάπτυξης σε αυτές τις φάσεις εξαρτώνται τόσο από το ρυθμό του κάθε παιδιού αλλά και τις εμπειρίες-προκλήσεις που του προσφέρουν οι ενήλικες γύρω του και το περιβάλλον του.

Ο κάθε τομέας παρουσιάζεται με συγκεκριμένη δομή η οποία αναφέρεται σε άξονες, επιδιώξεις και πρακτικές εφαρμογές. **ΟΙ ΑΞΟΝΕΣ**, είναι το γενικότερο πλαίσιο ικανοτήτων του κάθε τομέα. Οι **ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ** αποτελούν συγκεκριμένες ικανότητες ή δεξιότητες που αναμένουμε να καλλιεργήσουν τα παιδιά και οι **ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ** αναφέρονται σε ενδεικτικές δραστηριότητες που υποστηρίζουν τους άξονες και ικανοποιούν τις επιδιώξεις. Λόγω του εύρους των ηλικιών σε κάθε πρακτική εφαρμογή αναφερόμαστε στις αναμενόμενες προσδοκίες καλύπτοντας το πλαίσιο γέννηση-προδημοτική ηλικία.

ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΤΟΠΟΙΗΣΗ

Η προσωπική και κοινωνική συνειδητοποίηση περιλαμβάνει την ανάπτυξη των παιδιών σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο με έμφαση ανάμεσα σε άλλα στην ανάπτυξη της ανεξαρτησίας, της αυτοεξυπηρέτησης, της προσωπικής υγείας και ασφάλειας, των σχέσεων, της ταυτότητας του φύλου και της συνεργασίας.

ΑΞΟΝΕΣ	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ	
ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ Ταυτότητες	Το παιδί να αντιληφθεί τις πολλαπλές του ταυτότητες (π.χ. κορίτσι, αδελφή, φίλη, από τη Λευκωσία, από την Κύπρο κτλ)	Προσδοκίες ανάλογα με την ηλικία (γέννηση-6 χρόνια) Να αναγνωρίζει γνωστά πρόσωπα Να αναγνωρίζει τον εαυτό του στον	Ενδεικτικές Δραστηριότητες Δημιουργία χώρου ή άλμπουμ με οικογενειακές φωτογραφίες

		<p>καθρέφτη ή σε μια φωτογραφία Να αναφέρει τα άτομα της οικογένειάς του και τις σχέσεις τους Να συζητά και να εξηγά τις σχέσεις και τις ταυτότητες του καθενός στην οικογένεια και του εαυτού του</p>	<p>Συζήτηση και ανάλυση οικογενειακού δέντρου μέσω φωτογραφίες</p> <p>Ανάγνωση παραμυθιών με καινούρια αδελφάκια, παππού ή γιαγιά</p>
<p>Ανεξαρτησία και αυτοπεποίθηση</p>	<p>Να αναπτύξει θετική αυτοεικόνα και αυτοπεποίθηση σε σχέση με τις ικανότητες τους</p>	<p>Να εξερευνά τον κόσμο με όλες του τις αισθήσεις και να κάνει ανακαλύψεις Να δοκιμάζει τη χρήση καινούριων αντικειμένων Να είναι πρόθυμο να λύνει προβλήματα με πολλαπλούς τρόπους και να ψάχνει νέα δεδομένα Να συμμετέχει σε ομαδικές δραστηριότητες και να εισηγείται δράσεις. Να ενδιαφέρεται για το καινούριο και το διαφορετικό</p>	<p>Δημιουργία αυτόνομων εργασιών ως ρουτίνα π.χ. το παιδί υπεύθυνο για τις παρουσίες, για το συγκύρισμα, για τις τουαλέτες κ.ά.</p> <p>Παρουσίαση νέων χρήσεων παλιών παιχνιδιών</p>
<p>Στάση μάθησης</p>	<p>Να παρουσιάζει περιέργεια και να αναπτύξει θετική στάση απέναντι στις νέες εμπειρίες και γνώσεις</p>		<p>Συμμετοχή στη διαδικασία φαγητού και ντυσίματος</p> <p>Δραστηριότητα υιοθέτησης και φροντίδας κούκλας για το σαββατοκύριακο στο σπίτι</p>
<p>Αυτοεξυπηρέτηση</p>	<p>Να αποκτήσει ανεξαρτησία και δεξιότητες για να</p>	<p>Να δοκιμάζει να τρώει χρησιμοποιώντας τα χέρια του ή να κρατάει</p>	

	<p>πάρει την ευθύνη για την προσωπική του υγιεινή (ντύσιμο, φαγητό)</p>	<p>την πάνα του καθώς το αλλάζουν Να πλένει τα χέρια πριν το φαγητό και να χρησιμοποιεί πιρούνι ή κουτάλι κατά τη διάρκεια του φαγητού Να ανοίγει από μόνο του τη τροφή που βρίσκεται σε κουτιά Να τρώει και να πλένεται μόνο του</p>	<p>Φροντίδα κατοικίδιου (π.χ. ψάρι) στην τάξη</p>
<p>ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ</p> <p>Κοινωνική γνώση Κοινωνικές δεξιότητες</p>	<p>Να μάθει να βοηθά, να μοιράζεται, να συνεργάζεται, να προσδιορίζει και να λύνει προβλήματα</p> <p>Να γνωρίσει και να σέβεται τις ανάγκες των άλλων και να παίρνει την ευθύνη για τις ενέργειές του</p> <p>Να αντιληφθεί την λειτουργία της ομάδας και να αναπτύξει ικανότητες εισδοχής και εξόδου στην ομάδα</p>	<p>Να ανέχεται άλλα παιδιά στο χώρο τους Να δίνει ένα παιχνίδι σε ένα άλλο παιδί και να παίρνει άλλο Να περιμένει τη σειρά του Να συνεργάζεται στην οργάνωση ενός παιχνιδιού</p>	<p>Να συμμετέχουν σε παιχνίδια με εναλλακτική συμμετοχή π.χ. φιδάκι</p> <p>Να διατυπώνουν κανόνες για παιχνίδια που δημιουργούν τα ίδια και να μοιράζουν ρόλους</p> <p>Να μοιράζονται υπευθυνότητες κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού στο κουκλόσπιτο</p> <p>Να δραματοποιούν ομαδικά παραμύθια</p> <p>Να συμμετέχουν σε ομαδικά παιχνίδια</p>
<p>ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ</p> <p>Ανάγκες άλλων</p>	<p>Να συνειδητοποιήσει ότι όλα τα άτομα είναι ίσα και να μάθει να σέβεται και να εκτιμά ατομικές, πολιτιστικές,</p>	<p>Να παρακολουθεί άλλα παιδάκια να κλαίνε ή να ζητάνε ένα παιχνίδι ή φαγητό Να δίνει ένα παιχνίδι σε ένα παιδάκι που</p>	<p>Στο μάθημα της γλώσσας να ακούνε προσωπικές εμπειρίες άλλων παιδιών και να μοιράζονται δικές τους</p>

Σεβασμός προς τους κανόνες	θρησκευτικές ομοιότητες και διαφορές Να αντιληφθεί και να τηρεί καθορισμένα πλαίσια και όρια	κλαίει και να παίρνει ένα άλλο Να ακολουθεί τους κανόνες της τάξης Να αναγνωρίζει και να αναφέρει παραβίαση των κανόνων της τάξης	Ανάγνωση παραμυθιών που αναδύουν τη διαφορετικότητα
Όρια και επιπτώσεις συμπεριφοράς	Να αναγνωρίζει τις επιπτώσεις της συμπεριφοράς του Να αναπτύξει ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για τον κόσμο γύρω του		Συμμετοχή στη διατύπωση των κανόνων της τάξης ή ενός παιχνιδιού και των επιπτώσεων σε περίπτωση παραβίασης τους

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ

Η συναισθηματική ισορροπία περιλαμβάνει την ανάπτυξη των παιδιών σε συναισθηματικό επίπεδο και συγκεκριμένα την κατανόηση, αποδοχή και έκφραση συναισθημάτων, την ανάπτυξη δεξιοτήτων επιβίωσης, την αναγνώριση του εαυτού ως ξεχωριστή οντότητα και την ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης.

ΑΞΟΝΕΣ	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ	
Αναγνώριση συναισθημάτων	Αναγνωρίζουν τα διάφορα συναισθήματα σε εκφράσεις προσώπου, εικόνες, κούκλες κλπ	Προσδοκίες ανάλογα με την ηλικία (γέννηση-6 χρόνια) Ανταποκρίνεται με πιο πολύ ζωντάνια και ενθουσιασμό στα άτομα που το φροντίζουν. Ανταποδίδει το χαμόγελο σε οικεία του πρόσωπα Αναγνωρίζει την δυσαρέσκεια και την ευχαρίστηση στα πρόσωπα	Ενδεικτικές δραστηριότητες Παιχνίδι με φατσούλες ή ζάρια συναισθημάτων. Παιχνίδι με εικόνες που δείχνουν ανθρώπους ή και ζώα με συναισθηματικές εκφράσεις Συναρμολόγηση

		των άλλων. Αναγνωρίζει συναισθήματα στα πρόσωπα των άλλων Ονομάζει απλά συναισθήματα όπως χαρά, λύπη κλπ. Ανακαλύπτει τις διάφορες συναισθηματικές εκφράσεις παρατηρώντας τις αλλαγές στο πρόσωπο και το σώμα.	παζλ ανθρώπινου προσώπου όπου με έμφαση στα χαρακτηριστικά του προσώπου - συναισθηματικές εκφράσεις Τραγούδια για τα συναισθήματα με μιμητικές κινήσεις. (Χαρωπά κλπ) Λεκτικά παιχνίδια
Έκφραση συναισθημάτων	Ονομάζει ή/και αναγνωρίζει τα δικά του συναισθήματα της χαράς, της λύπης κ.λπ. Μιλά για τα συναισθήματά του σε συνομήλικους ή ενήλικες. Εκφράζει μη λεκτικά τα συναισθήματά του (Φωνή/Πρόσωπο/Σώμα/Σχέδιο κλπ).	Εκφράζει ξεκάθαρα την δυσαρέσκεια και την ευχαρίστησή του. Δείχνει την απογοήτευση ή τη λύπη του όταν χάνει ένα παιχνίδι Γελά ή κλαίει εκφράζοντας τη λύπη ή τη χαρά του Εκφράζει τα συναισθήματα του λεκτικά, με το σχέδιο, με την κίνηση.	Συμπληρώνει τις φράσεις: - 'Όταν χαίρομαι, θυμώνω, νιώθω σαν ... - Για να μου περάσει ο θυμός ...
Κατανόηση Συναισθημάτων	Ορίζει (λεκτικά ή μη) τα διάφορα συναισθήματα.	Παρακολουθεί άλλα παιδιά να εκφράζουν συγκεκριμένα συναισθήματα (π.χ. κλάμα, χαρά) Εξηγεί/αναφέρει περιπτώσεις όπου βιώνονται διάφορα συναισθήματα.	Παρατηρώ τα συναισθήματα του φίλου μου Αξιοποιούμε εικόνες που παρουσιάζουν εικόνες με φοβισμένα ζώα. Περιγράφουν τα συναισθήματα

<p>Ενσυναίσθηση</p>	<p>Αναγνωρίζει και αντιδρά κατάλληλα στα συναισθήματα των άλλων παιδιών.</p> <p>Δείχνει να νοιάζεται για τα συναισθήματα των άλλων παιδιών.</p> <p>Λύνει καβγάδες που αφορούν ένα παιχνίδι</p> <p>Σέβεται την ιδιωτική ζωή των άλλων παιδιών.</p> <p>Σέβεται την παρουσία των άλλων παιδιών.</p>	<p>Δίνει παραδείγματα συναισθηματικά φορτισμένων καταστάσεων. Περιγράφει εικόνες με συναισθηματικό 'περιεχόμενο'</p> <p>Δείχνει να νοιάζεται για τα συναισθήματα των ενηλίκων που τα φροντίζουν Το παιδί να κάνει προσπάθεια για να παρηγορήσει ενήλικες ή άλλα παιδιά Αναγνωρίζει τη διαφορετικότητα όσον αφορά τα συναισθήματα που μπορεί να βιώνει κάποιος για την ίδια κατάσταση ή και αντικείμενο</p>	<p>των ζώων όπως φαίνονται στην εικόνα. Κάνουν υποθέσεις για την αιτία του φόβου τους. Βρίσκουν λύσεις για να διώξουν το φόβο τους.</p> <p>Όποτε ένα παιδί νιώθει άσχημα τα υπόλοιπα παιδιά αναλαμβάνουν να βρουν τρόπους να του αλλάξουν τη διάθεση και αναφέρουν προσωπικές εμπειρίες</p> <p>Τα παιδιά εκφράζουν με διάφορους τρόπους τα συναισθήματα που έχουν νιώσει με το αυγό-μωρό τους. Μιλούν για τα πιθανά συναισθήματα των γονιών τους</p>
<p>Έλεγχος Συναισθημάτων</p>	<p>Αντιδρά ήρεμα σε προκλήσεις των συνομηλίκων</p> <p>Δέχεται να μη γίνεται πάντα το δικό του</p> <p>Περιμένει τη σειρά του</p> <p>Μπορεί μόνο του να διαπραγματευτεί με τους συνομηλίκους του και να δεχτεί την ευθύνη και τις</p>	<p>Τα παιδιά αναλαμβάνουν να λύσουν τη διαφωνία τους χρησιμοποιώντας τους κανόνες της τάξης (να αποφασίσουν μόνοι τους, να ρίξουν κλήρο, να ρωτήσουν ένα φίλο ή τη</p>	<p>Τα παιδιά εισηγούνται τρόπους να λύνουν πιθανές διενέξεις κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού</p> <p>Δραματοποιούν καταστάσεις διενέξεων και βρίσκουν λύσεις</p>

	συνέπειες.	νηπιαγωγό)	
--	------------	------------	--

ΚΙΝΗΤΙΚΕΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ

Οι κινητικές ικανότητες επικεντρώνονται σε δεξιότητες που σχετίζονται με την βιοσωματική ανάπτυξη δίνοντας έμφαση σε δεξιότητες όπως ο έλεγχος του σώματος, ο συντονισμός (π.χ. χεριού-ματιού, ποδιού-ματιού), η σταθερότητα και η ισορροπία (π.χ. τρέξιμο, ρίξιμο, πιάσιμο)

Τα μικρά παιδιά μαθαίνουν για τον εαυτό και το περιβάλλον τους μέσα από ένα σύμπλεγμα ικανοτήτων κίνησης οι οποίες αυξάνονται με θαυμαστό ρυθμό. Μπορούν να χειριστούν τα αντικείμενα και να ερευνήσουν το περιβάλλον μέσα από όλες τις αισθήσεις τους αποκτώντας εμπειρίες και γνώσεις οι οποίες θα αποτελέσουν τη βάση για τη μετέπειτα ολόπλευρη ανάπτυξή τους.

Υπάρχουν τρεις πυλώνες/τομείς της κινητικής ανάπτυξης των παιδιών.

- Η χρήση, ο συντονισμός και ο έλεγχος των μεγάλων μυών.
- Η χρήση, ο συντονισμός και ο έλεγχος των μικρών μυών και
- Προσωπική υγεία και ασφάλεια (ικανότητες αυτοεξυπηρέτησης)

ΑΞΟΝΕΣ	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ	
Χρήση, Συντονισμός και Έλεγχος μεγάλων μυών	Αναγνωρίζουν τα διάφορα μέρη του σώματός τους και κατανοούν τον τρόπο που κινούνται.	<p>Προσδοκίες ανάλογα με την ηλικία (γέννηση-6 χρόνια)</p> <p>Να αγγίζει τα βασικά μέρη του σώματος του ακούγοντας παραγγέλματα και μιμούμενο κάποιον ενήλικα.</p> <p>Αναγνωρίζει και ονομάζει τα βασικά μέρη του σώματός του.</p> <p>Ονομάζει απλές ενέργειες που κάνει με τα χέρια και τα πόδια.</p> <p>Ανακαλύπτει χρησιμοποιώντας το σώμα του διάφορους</p>	<p>Ενδεικτικές δραστηριότητες</p> <p>Παιγνίδι με κούκλες.</p> <p>Συναρμολόγηση παζλ ανθρώπινου σώματος και ονομασία βασικών μελών.</p> <p>Τραγούδια για το σώμα με μιμητικές κινήσεις. (Χόκυ-πόκυ, κεφάλι-ώμοι κλπ)</p> <p>Λεκτικά παιγνίδια όπως <i>τι μπορώ να κάνω με...τα χέρια, τα πόδια .. και ο Γιάννης λέει να ακουμπήσετε τα αυτιά σας...</i></p> <p>Στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής ανακαλύπτει</p>

	<p>Κατανοήσουν διάφορες κινητικές έννοιες και έννοιες χώρου όπως δεξιά-αριστερά, πάνω-κάτω, μπροστά-πίσω, μέσα- έξω κλπ(μαθηματικά γεωμετρία έννοιες χώρου</p>	<p>τρόπους μετακίνησης .</p> <p>Ακολουθεί με τα μάτια ένα αντικείμενο που κινείται αργά. Ψάχνει παιχνίδια που είναι κρυμμένα μέχρι να τα βρει. Τοποθετεί αντικείμενα μέσα ή έξω, πάνω ή κάτω ανάλογα με το παράγγελο. Κινείται μπροστά πίσω ανάλογα με τις οδηγίες. Ακολουθεί οδηγίες με όρους μπροστά, πίσω, πλάγια για να διανύσει μια διαδρομή.</p>	<p>διάφορους τρόπους για να ισορροπήσει, να μετακινηθεί, να τρέξει κλπ.</p> <p>Παιγνίδι κρυμμένου θησαυρού. (Δίνονται οι ανάλογες οδηγίες με βάση την ηλικία). Χρήση χαρτών με διαδρομές. Υπαίθριο ελεύθερο και οργανωμένο παιχνίδι. Παιγνίδια με παραγγέλματα.</p>
	<p>Εκτελούν ανάλογα με τις φυσικές τους δυνατότητες και το στάδιο ωρίμανσής τους βασικές κινητικές δεξιότητες μετακίνησης όπως περπάτημα, τρέξιμο, πήδημα κλπ και σταθεροποίησης όπως δίπλωση, διάταση, στροφή , μάζεμα-τέντωμα κλπ</p>	<p>Ανασηκώνεται, να κρατιέται με τα χέρια για να στέκεται όρθιο. Κάνει μικρά αργά βήματα υποβασταζόμενο ή μόνο του Κάνει βήματα προς τα πίσω και θα περπατά χωρίς να κοιτάει τα πόδια του. Τρέχει καλά χωρίς να χάνει την ισορροπία του Κάνει βήματα προς τα πίσω γρήγορα, θα τρέχει γρήγορα και θα έχει ευκινησία και ταχύτητα.</p>	<p>Αξιοποίηση υπαίθριου ελεύθερου και οργανωμένου παιχνιδιού. Δραστηριότητες με μικρά και μεγάλα όργανα γυμναστικής. Γνωριμία με αθλήματα όπως σκυταλοδρομία, καλαθόσφαιρα, πετόσφαιρα.</p>
	<p>Συσχετίζουν τις βασικές κινήσεις τους με ρυθμό ή μουσική (μουσική αγωγή)</p>	<p>Κινείται στην ακρόαση μουσικής Κινείται με βάση το ρυθμό Περπατάει στο χώρο ενόσω η μουσική</p>	<p>Ακρόαση μουσικής Εκτέλεση παραγγεμάτων από τη νηπιαγωγό ή άλλων παιδιών. Κινητικά παιχνίδια με</p>

		<p>ακούγεται όταν σταματά η μουσική να κάθεται στη καρέκλα του.</p> <p>Κινείται στο χώρο με ελεύθερη ρυθμική κίνηση με μουσική.</p> <p>Κινείται στο χώρο με κινήσεις που υποβάλλει καθαρά το είδος της κίνησης (περπάτημα, πήδημα, τρέξιμο, σύρσιμο) και με τις αλλαγές της μουσικής (όσον αφορά το χρόνο(αργά-γρήγορα-παύση), την ένταση (δυνατές-ελαφριές κινήσεις), την τονικότητα (κινήσεις στο ψηλό-μεσαίο- χαμηλό επίπεδο) την χροιά(συνεχής – κοφτές κινήσεις)</p>	<p>μουσική.</p> <p>Μουσική και κίνηση.</p>
<p>Χρήση, Συντονισμός και Έλεγχος μικρών μυών</p>	<p>Αναπτύξουν την ικανότητα συντονισμού χεριού ματιού.</p> <p>Χειρίζονται μικρά εργαλεία, αντικείμενα και υλικά.</p>	<p>Απλώνει το χέρι και να παίρνει αντικείμενα που το ενδιαφέρουν.</p> <p>Τοποθετεί αντικείμενα σε δοχείο με μικρό άνοιγμα.</p> <p>Περνάει χάντρες μεγάλου μεγέθους σε σχοινί.</p> <p>Γεμίζει ή αδειάζει δοχεία με άμμο , νερό ή σπόρους</p> <p>Ενώνει διακεκομμένες γραμμές με μαρκαδόρο και μετά τις κόβει με ψαλίδι</p> <p>Ρίχνει αντικείμενα σε στόχο.</p> <p>Κρατάει το μπιμπερό του όταν πίνει το γάλα του.</p> <p>Κρατάει άνετα το κουτάλι όταν τρώει μόνο του.</p> <p>Χρησιμοποιεί μαρκαδόρους/χοντρά χρώματα στο χαρτί.</p> <p>Παίζει με ζυμάρι ή πηλό.</p>	<p>Επιτραπέζια παχνίδια εμπορίου όπως ενσφηνώματα, χάντρες, παζλς, τουβλάκια κλπ.</p> <p>Εικαστικές ενασχολήσεις με παστέλς, χρώματα, νερομπογιές, ζυμάρι, κολλητική.</p> <p>Χρήση αμμοδοχείου και υδροδοχείου.</p> <p>Αξιοποίηση της γωνιάς του οικοδομικού υλικού, του κουκλόσπιτου και του ηλεκτρονικού υπολογιστή.</p>

		Ζωγραφίζει με πινέλο χωρίς να λερώνει και να λερώνεται. Κόβει εικόνες με ψαλίδι.	
Προσωπική υγεία και Ασφάλεια	<p>Να αναπτύξουν σωστές διατροφικές συνήθειες</p> <p>Να συνειδητοποιήσουν τη μεγάλη σημασία της άσκησης στη ζωή μας</p> <p>Να ενημερωθούν για τα μέτρα και τις προφυλάξεις που πρέπει να παίρνουν για να αποφεύγονται τα ατυχήματα.</p> <p>Να γνωρίσουν τις συνέπειες από απερίσκεπτη και επικίνδυνη συμπεριφορά.</p> <p>Να αποδέχονται και να σέβονται τις ατομικές διαφορές των άλλων παιδιών</p>		<p>Παιχνίδια γεύσεων με διάφορες τροφές. Παρασκευές διάφορων εδεσμάτων (κρέμα, φρουτοσαλάτα, όσπρια, σαλάτα).</p> <p>Περιγραφή και συζήτηση σχετικών εικόνων και ιστοριών.</p> <p>Περιγραφή και συζήτηση σχετικών εικόνων. Θεατρικό παιχνίδι και υπόδοση ρόλων. Ακρόαση και συζήτηση σχετικών ιστοριών . Αξιοποίηση προσωπικών περιστατικών με ατυχήματα.</p> <p>Παρατηρήσεις και καταγραφές εξωτερικών χαρακτηριστικών του σώματος των παιδιών. Περιγραφή και συζήτηση σχετικών εικόνων. Ακρόαση και συζήτηση ιστοριών για παιδιά με ειδικές ικανότητες και ατομικές διαφορές.</p>

ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η γνωστική ανάπτυξη του παιδιού (ο τρόπος με τον οποίο το παιδί κατανοεί τη λειτουργία του κόσμου που το περιβάλλει), είναι συνεχώς μεταβαλλόμενη δομείται δε και αναδομείται ανάλογα με τα νέα δεδομένα και τις πληροφορίες.

Η γνωστική ανάπτυξη επιτυγχάνεται όχι μόνο χάρη στον **έμφυτο νοητικό εξοπλισμό** του ατόμου αλλά και μέσα από τη **διαμεσολάβηση του κοινωνικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος** του ατόμου.

Το παιδί αναπτύσσοντας τις **νοητικές λειτουργίες**:

- της μνήμης
- της σκέψης
- της αντίληψης
- της προσοχής
- της γλώσσας
- της φαντασίας
- της περιέργειας

καλείται να καλλιεργήσει και να βελτιώσει στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό τις εν δυνάμει ικανότητές του.

ΑΞΟΝΑΣ	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ	
<p>Λύση προβλήματος</p>	<p>Να εμπλέκονται σε δοκιμή και πειραματισμό στην προσπάθεια επίλυσης προβλημάτων</p> <p>Να διατυπώνουν γενικεύσεις σε σχέση με τον τρόπο επίλυσης όμοιων προβλημάτων</p> <p>Αξιολογούν και αναθεωρούν στρατηγικές επίλυσης προβλημάτων που ακολούθησαν</p> <p>Να διατυπώνουν προβλήματα</p>	<p>Προσδοκίες ανάλογα με την ηλικία (γέννηση-6 χρόνια)</p> <p>Βρίσκει τρόπους να φτάσει ένα αντικείμενο που είναι στο οπτικό του πεδίο</p> <p>Βρίσκει τρόπους να τοποθετήσει ένα κουκλάκι σε ένα κουτί</p> <p>Ταξινομεί τα παιχνίδια του ως προς ένα κριτήριο (π.χ. είδος, χρώμα κ. ά)</p> <p>Εντοπίζει αν τα παιχνίδια είναι ένα ή πολλά, αν χωρούν σε ένα δοχείο ή όχι, αν πρέπει να ταξινομηθούν και πως</p> <p>Εντοπίζει ποια παιχνίδια λείπουν, που πρέπει να τοποθετηθούν και πως.</p>	<p>Ενδεικτικές Δραστηριότητες</p> <p>Εξερευνούν το χώρο και ανασηκώνουν το σάλι που καλύπτει ένα κουκλάκι</p> <p>Δοκιμάζουν με διάφορους τρόπους να τοποθετήσουν τα κομμάτια παζλ στο σανιδάκι</p> <p>Συμμετέχουν στη εικονική και προφορική διατύπωση προβλημάτων με δεδομένα που τους δίνονται</p> <p>Διατυπώνουν προφορικές υποθέσεις που αφορούν καθημερινές καταστάσεις και επισημαίνουν λύσεις (π.χ. Αν αφήσουμε τα παιχνίδια ασυγύριστα θα..., Αν δεν πλένω τα χέρια μου πριν το φαγητό θα...)</p>
<p>Κρίση - κριτική</p>		<p>Παρατηρεί ένα παιδάκι</p>	

<p>σκέψη</p>	<p>Τα παιδιά συγκρίνουν πληροφορίες διαμορφώνουν άποψη και κρίνουν καταστάσεις</p> <p>Χρησιμοποιούν τη γλώσσα για να οργανώνουν τη σκέψη τους</p> <p>Τα παιδιά εξηγούν και τεκμηριώνουν τις αποφάσεις τους</p> <p>Τα παιδιά κάνουν συγκεκριμένες επιλογές με</p>	<p>που κλαίει και του δίνει ένα παιχνίδι</p> <p>Διά δοκιμής και πλάνης τοποθετεί ενσφηνώματα στη θέση τους</p> <p>Αποφασίζει συγκρίνοντας που θα τοποθετήσει το κάθε παιχνίδι</p> <p>Προβλέπει και απαντά στο γιατί δίνει μια συγκεκριμένη λύση</p> <p>Λαμβάνει απόφαση και επιχειρηματολογεί εξηγώντας το συλλογισμό του.</p>	<p>Δίνω στο παιδί επιλογές ως προς το παιχνίδι με το οποίο θα παίξει ή τη δραστηριότητα με την οποία θα ασχοληθεί</p> <p>Παρακολουθούν διήγηση ιστοριών που αναφέρονται σε διλλήματα και συμμετέχουν στη συζήτηση επιχειρηματολογώντας για την άποψη τους</p> <p>Συμμετέχουν στην εβδομαδιαία δραστηριότητα παρουσίασης και κριτικής συγκεκριμένου παραμυθιού</p> <p>Διατυπώνουν κανόνες που αναφέρονται στην κατάλληλη συμπεριφορά στο σχολείο και απέναντι στους άλλους</p>
<p>Δημιουργικότητα - δημιουργική σκέψη</p>	<p>Να είναι ικανά να εκφράζουν τις σκέψεις τους με πολλαπλούς τρόπους</p> <p>Να χρησιμοποιούν με ένα καινούριο τρόπο κάτι παλιό και οικείο</p>	<p>Βρίσκει διάφορους τρόπους να εκφράζει τις ανάγκες τους</p> <p>Χρησιμοποιεί με διάφορους τρόπους ένα παιχνίδι</p> <p>Δοκιμάζει τις ιδέες του</p> <p>Σχεδιάζει αδρομερώς με βάση την προηγούμενη του εμπειρία, προβλέπει και δοκιμάζει τις ιδέες του</p> <p>Προγραμματίζει και σχεδιάζει δικές του λύσεις τις οποίες διερευνά και αξιολογεί.</p>	<p>Δίνω την ευκαιρία στα παιδιά να χρησιμοποιήσουν ένα παιχνίδι με διάφορους τρόπους (π.χ. σάλι ή καπέλο)</p> <p>Συμμετοχή σε κοινωνικοδραματικό και φανταστικό παιχνίδι</p> <p>Εμπλοκή στην παραγωγή ποικιλίας μουσικών ήχων ή κινήσεων</p> <p>Σύνθεση ή καταγραφή ως ανταπόκριση σε μια ευρεία ποικιλία</p>

			<p>ερεθισμάτων (π.χ. αναπαράσταση ιστοριών, μουσικών κομματιών και ιδεών μέσω χορού)</p> <p>Δημιουργία κατασκευών με τη χρήση ευρείας ποικιλίας υλικών (π.χ. τούβλα, κυβάκια, ξύλα, lego κ.ά.) με διάφορους τρόπους (π.χ. καρφώνοντας, βιδώνοντας, ενώνοντας με κόλλα, ράβοντας κ.ά.)</p>
<p>Εννοιολογική κατανόηση - δόμηση αναπαραστάσεων</p>	<p>Αλληλεπιδρούν με το περιβάλλον και συλλέγουν πληροφορίες, διαπιστώνουν ομοιότητες και διαφορές αντικειμένων και καταστάσεων σχηματίζουν νέες έννοιες</p> <p>Πειραματίζονται και θέτουν υπό δοκιμασία τις διάφορες έννοιες και αξιολογούν την χρησιμότητά τους</p> <p>Τα παιδιά επικαλούνται και χρησιμοποιούν έννοιες στην επίλυση προβλημάτων</p> <p>Τα παιδιά περιγράφουν συμβολικές έννοιες με το</p>	<p>Βιώνει τα αντικείμενα γύρω του μέσα από τις αισθήσεις του</p> <p>Οργανώνει εντοπίζοντας ομοιότητες και διαφορές με βάση εμφανή χαρακτηριστικά</p> <p>Εντοπίζει το ξένο στοιχείο, εντάσσει υποομάδα αντικειμένων σε μια γενικότερη</p> <p>Περιγράφει συγκεκριμένες εμπειρίες και γεγονότα ακολουθώντας τη χρονική αλληλουχία των γεγονότων</p> <p>Διατυπώνει οδηγίες για την αναγνώριση μιας έννοιας, με βάση τις εμπειρίες και τα βιώματά του</p>	<p>Προσφορά ευκαιριών εξερεύνησης συγκεκριμένων αντικειμένων (π.χ. κύβους, μουσικά όργανα, όργανα στην αμμοδόχο, μπάλες κ.ά.)</p> <p>Ομαδοποίηση αντικειμένων (π.χ. κύβοι, αυτοκινητάκια, εικόνες, κουμπιά, χάντρες) με βάση διάφορα κριτήρια</p> <p>Δημιουργία ιστοδιαγράμματος που να στηρίζεται στην επιλογή συγκεκριμένων αντικειμένων ή καταστάσεων (π.χ. φρούτο ή παιχνίδι που μου αρέσει)</p>

	λόγο		
Ανάπτυξη δεξιοτήτων	<p>Παρατηρούν Ταξινομούν Αντιστοιχούν Σειροθετούν Συγκρίνουν</p>	<p>Παρατηρεί τα αντικείμενα και τους ανθρώπους γύρω του</p> <p>Ταξινομεί αντικείμενα με βάση δικό του κριτήριο</p> <p>Σειροθετεί και αντιστοιχεί αντικείμενα με συγκεκριμένο κριτήριο.</p> <p>Ταξινομεί και σειροθετεί με περισσότερα από ένα κριτήρια και αναλύει το σκεπτικό του</p> <p>Συγκρίνει, σχολιάζει και υποθέτει καταστάσεις και δοκιμάζει να επαληθεύσει τις σκέψεις του</p>	<p>Τοποθετώ διάφορα αντικείμενα στο οπτικό πεδίο και στον κοντινό χώρο που βρίσκεται το παιδί</p> <p>Οργανώνω την τάξη σε ομάδες και ζητώ από τα παιδιά να ακολουθούν τον κανόνα της ομαδοποίησης</p> <p>Τα παιδιά επισημαίνουν την παρουσία τους στην τάξη αντιστοιχώντας τη φωτογραφία τους με το όνομα τους</p> <p>Συμμετοχή σε δραστηριότητα σειροθέτησης με τη χρήση εικόνων δίνοντας έμφαση στη χρονική αλληλουχία</p> <p>Δίνω στα παιδιά υλικά (π.χ. αυτοκινητάκια, κύβους, εικόνες, λέξεις, αριθμούς κ.ά.) για να τα ταξινομήσουν, να σειροθετήσουν ή να τα αντιστοιχήσουν.</p>
Μεταγνώση	<p>Τα παιδιά να αναστοχάζονται και να αναθεωρούν προσωπικές απόψεις μέσα από συλλογισμό και αναθεώρηση πληροφοριών</p>	<p>Επαναλαμβάνει τη χρήση ενός παιχνιδιού</p> <p>Δοκιμάζει να χρησιμοποιήσει ένα νέο αντικείμενο με τον τρόπο που χρησιμοποιούσε ένα γνωστό αντικείμενο</p> <p>Εφαρμόζει διαισθητικά το παλιό σε νέα κατάσταση</p>	<p>Προσφέρω στα παιδιά καινούρια παιχνίδια για να παίξουν (που χρειάζονται ήδη ανεπτυγμένες δεξιότητες)</p> <p>Τα παιδιά επιλέγουν μια νέα δραστηριότητα με την οποία θέλουν να ασχοληθούν στις ελεύθερες</p>

	Συσχετίζουν γνώσεις και εμπειρίες με νέες καταστάσεις	Αναλύει, αξιολογεί και σχεδιάζει νέες ιδέες για λύση του προβλήματος, χρησιμοποιώντας όλη την προηγούμενη γνώση του.	δραστηριότητες αιτιολογώντας την επιλογή τους Αναδιήγηση της διαδικασία ενός πειράματος Συσχετισμός των κανόνων συμπεριφοράς στο σχολείο με κανόνες στο σπίτι ή σε άλλο περιβάλλον
--	---	--	--

ΓΝΩΣΤΙΚΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ

Η εμπλοκή των διαφόρων γνωστικών αντικειμένων (π.χ. γλώσσα, μαθηματικά, φυσικές επιστήμες, φυσική αγωγή, μουσική αγωγή, εικαστική αγωγή) θα πρέπει να γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να στηρίζει την ευρύτερη και ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών σε όλους τους τομείς ανάπτυξης. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο το κάθε γνωστικό αντικείμενο δεν αποτελεί αυτοσκοπό αλλά μέσο για την στήριξη της ευρύτερης και ισορροπημένης ανάπτυξης των παιδιών στους επιμέρους τομείς ανάπτυξης. Το πλαίσιο των ακόλουθων γνωστικών αντικειμένων βρίσκεται σε συνάρτηση, ενίσχυση ή και διαφοροποίηση από το πλαίσιο που ετοίμασαν οι ειδικές επιτροπές

ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

*Χρυστάλλα Παπαδημήτρη-Καχριμάνη
Λέκτορας, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Ξεκινώντας από τους πρωτοπόρους παιδαγωγούς όπως ο Rousseau, ο Dewey, ο Pestalozzi και προχωρώντας σε πιο σύγχρονους θεωρητικούς όπως ο Piaget, ο Vygotsky και ο Bruner θεωρούμαι ότι βασική επιδίωξη κάθε προγράμματος Πρώτης Αγωγής και Εκπαίδευσης πρέπει να είναι η διασφάλιση των παιδοκεντρικών αντιλήψεων. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, όπως υποστηρίζει και η Fisher (1996), κάθε πρόγραμμα πρέπει να διέπεται από κάποιες βασικές

παιδαγωγικές αρχές. Πρωταρχική θέση σε αυτό το πλαίσιο κατέχουν και οι ακόλουθες τρεις αρχές

- (α) Διασφάλιση της ολόπλευρης ανάπτυξης του παιδιού
- (β) Ανταπόκριση στις εκπαιδευτικές ανάγκες του κάθε παιδιού, διασφάλιση και προώθηση της ποικιλομορφίας και της διαφορετικότητας.
- (γ) Διασφάλιση προσεγγίσεων που προάγουν τη διερεύνηση, το παιχνίδι, τη συζήτηση

Μιλώντας για τα Μαθηματικά σε Προγράμματα Πρώτης Αγωγής και Εκπαίδευσης θα πρέπει να βρούμε ένα πλαίσιο προσέγγισης που να ταιριάζει στα πιο πάνω. Άρα αρχικά είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι σκοπός των μαθηματικών στο νηπιαγωγείο θα πρέπει να είναι η στήριξη της γενικότερης ολόπλευρης ανάπτυξης του παιδιού. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, τα μαθηματικά δεν θα πρέπει να αποτελούν αυτοσκοπό αλλά, ένα μέσο το οποίο με τις ανάλογες προσεγγίσεις μπορεί με ουσιαστικό τρόπο να στηρίξει, όπως αναφέρθηκε και πιο πριν, την ολόπλευρη ανάπτυξη όλων των παιδιών.

Άρα, πρώτον θα πρέπει οι επιδιώξεις των μαθηματικών να στηρίζουν αυτό το πλαίσιο στο μέγιστο δυνατό βαθμό, και δεύτερον θα πρέπει να χρησιμοποιούνται παιδαγωγικές προσεγγίσεις οι οποίες να διασφαλίζουν τις παιδοκεντρικές αντιλήψεις (π.χ. οικοδομισμό) και να προάγουν διαδικασίες διερεύνησης, παιχνιδιού και συζήτησης. Αυτό το πλαίσιο ταυτίζεται πλήρως με τις νέες τάσεις και εμφάνσεις όπως αυτές προκύπτουν από τη διεθνή έρευνα στον τομέα της Διδακτικής των Μαθηματικών. Σκοπός των μαθηματικών στο νηπιαγωγείο είναι η ανάπτυξη της μαθηματικής σκέψης και η στήριξη της γενικότερης ολόπλευρης ανάπτυξης του παιδιού. Στόχος δεν είναι να 'μάθουν' τα παιδιά μαθηματικά αλλά όπως υποστηρίζει ο Papert (1972) να μάθουν να σκέφτονται σαν μαθηματικοί και άρα να ανακαλύψουν/ εφεύρουν μαθηματικά. Εκτός από την παιδοκεντρική διάσταση που προσδίδει η πιο πάνω πεποίθηση στην εκπαιδευτική διαδικασία, καθιστά τα μαθηματικά ως μια προσωπική και ανθρώπινη υπόθεση και επιτρέπει στο κάθε παιδί να προσαρμόσει τις μαθηματικές δραστηριότητες και τα αποτελέσματα αυτών, στις δικές του ανάγκες και δυνατότητες. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο τα μαθηματικά στο νηπιαγωγείο προσδιορίζονται μέσα από τους ακόλουθους πέντε μαθησιακούς άξονες:

1. Δεξιότητες
2. Στάσεις
3. Επιστημολογική Ετοιμότητα
4. Εμπειρίες και
5. Εννοιολογική Κατανόηση

Το παιδί φεύγοντας από το νηπιαγωγείο θα πρέπει να έχει καλλιεργήσει στο μέγιστο δυνατό βαθμό τις δεξιότητες που αποτελούν τη βάση του μαθηματικού γραμματισμού. Μέσα από

δραστηριότητες που δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στην καλλιέργεια δεξιοτήτων τα παιδιά θα έρθουν σε επαφή με ποικιλία μαθηματικών εννοιών (π.χ αριθμοί, γεωμετρικά σχήματα, μεγέθη, στατιστική και πιθανότητες) και θα αποκτήσουν πλούσιες και ποικίλες εμπειρίες σε σχέση με αυτές με ένα τρόπο δυναμικό και ουσιαστικό μέσα στα πλαίσια των παιδοκεντρικών αντιλήψεων (π.χ. οικοδομισμός). Οι εμπειρίες αυτές θα στηρίζουν την εννοιολογική κατανόηση ή οποία δεν είναι πάντα εφικτή ή/και απαραίτητη στο νηπιαγωγείο. Ταυτόχρονα τα παιδιά μέσα από τις επιλεγμένες διδακτικές προσεγγίσεις θα αναπτύξουν επιστημολογική ετοιμότητα (κατανόηση της φύσης του αντικειμένου) σε σχέση με τα μαθηματικά καθώς και στάσεις σε σχέση (α) με τα μαθηματικά ως αντικείμενο έρευνας και (β) με τη μάθηση.

Με βάση το πιο πάνω πλαίσιο πρωταρχική έμφαση δίνετε στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και στάσεων, στην απόκτηση εμπειριών και στην καλλιέργεια επιστημολογικής ετοιμότητας. Η εννοιολογική κατανόηση, αν και δεν αγνοείται, κατέχει δευτερεύοντα θέση στις επιδιώξεις. Όσον αφορά τις διάφορες θεματικές ενότητες που μπορούν να αποτελέσουν το θέμα για μαθηματικές δραστηριότητες (π.χ. αριθμοί, γεωμετρία, μεγέθη) μεγαλύτερη έμφαση δίνετε στην απόκτηση εμπειριών αφού η εννοιολογική κατανόηση χωρίς εμπειρίες είναι αδύνατη.

Εν κατακλείδι μια μαθηματική δραστηριότητα θα πρέπει να ορίζει

- (α) ποια ή ποιες δεξιότητες θα αναπτυχθούν
- (β) ποια ή ποιες στάσεις θα αναπτυχθούν
- (γ) ποιες εμπειρίες θα αποκτηθούν σε σχέση με τις μαθηματικές έννοιες και
- (δ) ποιο ή ποια μηνύματα θα ενισχυθούν σε σχέση με τη φύση των μαθηματικών (επιστημολογική ετοιμότητα)

Ποιο κάτω γίνετε μια σύντομη αναφορά στο περιεχόμενο του κάθε ενός από τους τέσσερις βασικούς μαθησιακούς άξονες.

Δεξιότητες: Είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι στο νηπιαγωγείο δεν θα πρέπει να έχουμε σαν στόχο μας να καλύψουμε συγκεκριμένη ύλη με την παραδοσιακή έννοια. Άρα δεν είναι απαραίτητο να αποκτήσουν τα παιδιά εμπειρίες σε σχέση με τα πάντα. Έχοντας πει αυτό όμως, είναι σημαντικό να διευκρινίσουμε ότι οφείλουμε να έχουμε σαν βασική μας επιδίωξη το παιδί, ολοκληρώνοντας τον κύκλο φοίτησής του σε προγράμματα πρώτης αγωγής και εκπαίδευσης, να έχει αναπτύξει στο μέγιστο δυνατό βαθμό όλες τις δεξιότητες που απαριθμούνται πιο κάτω:

- Παρατήρηση
- Ταξινόμηση (Ομαδοποίηση, Σειροθέτηση, Μοτίβο)
- Μέτρηση
- Επικοινωνία
- Λύση προβλήματος
- Αναγνώριση Δεδομένων και Ζητούμενου

Σχεδιασμός και Έλεγχος Στρατηγικής
Διατύπωση Προβλημάτων
Ερμηνεία Παρατήρησης
Διατύπωση Υπόθεσης
Εξαγωγή Συμπερασμάτων και Γενικεύσεων

Στάσεις: Όπως υποστηρίζουν και οι Κωνσταντίνου κ.α. (2004) η καλλιέργεια στάσεων αποτελεί γενικότερη μακροπρόθεσμη επιδίωξη όλων των γνωστικών αντικειμένων και 'απαιτεί χρόνο, συνέπεια δραστηριοτήτων και συνεχή προσπάθεια'. Πιο κάτω, δίνονται κάποια παραδείγματα στάσεων που είναι δυνατό να καλλιεργηθούν μέσα από μαθηματικές δραστηριότητες.

Επιθυμία για πειραματισμό
Επιμονή στην εξεύρεση λύσης και ολοκλήρωση της διαδικασίας
Επιθυμία για εξεύρεση περισσότερων λύσεων
Επιθυμία για εξεύρεση 'καλύτερης' λύσης και στρατηγικής
Δεκτικότητα στο λάθος, στο ρίσκο και στην πιθανότητα αποτυχίας
Επιθυμία για συνέχεια της προσπάθειας σε περίπτωση αποτυχίας
Επιθυμία για συμμετοχή σε ομαδική εργασία και συνεργασία
Σεβασμός των απόψεων και εκτίμηση των απόψεων άλλων
Προθυμία για αλλαγή στρατηγικής
Περιέργεια
Απόλαυση προκλήσεων
Δεκτικότητα στην κριτική
Ευελιξία
Αυτοπεποίθηση
Διάθεση για αυτοκριτική
Διάθεση για συμβολή στην προσπάθεια άλλων

Επιστημολογική Ετοιμότητα: Σύμφωνα με τους Otte & Seeger (1994), μια από τις βασικές επιδιώξεις των μαθηματικών στην εκπαίδευση θα πρέπει να είναι να βοηθά τα παιδιά να αναπτύξουν γνώση για το ίδιο το αντικείμενο των μαθηματικών. Αυτή η γνώση είναι που περιγράφεται ως επιστημολογική ετοιμότητα. Τα παιδιά θα πρέπει να κατανοήσουν τη φύση των μαθηματικών. Με άλλα λόγια θα πρέπει το πλαίσιο μέσα στο οποίο οργανώνονται οι δραστηριότητες να βοηθούν τα παιδιά να αντιληφθούν ανάμεσα σε άλλα ότι ...

...τα μαθηματικά έχουν ιστορία, εξελίσσονται και αλλάζουν
...τα μαθηματικά είναι ένα ανθρώπινο, κοινωνικό προϊόν
...τα μαθηματικά είναι άμεσα συνδεδεμένα με την καθημερινή ζωή
...τα μαθηματικά είναι άμεσα συνδεδεμένα με τις ανθρώπινες ανάγκες
...ο καθένας μπορεί να 'ανακαλύψει' μαθηματικά
...ο καθένας μπορεί να 'ανακαλύψει' τα δικά του μαθηματικά
...τα δικά μου μαθηματικά μπορεί να είναι διαφορετικά από του άλλου
...η δημιουργικότητα και η φαντασία είναι σημαντικό κομμάτι των μαθηματικών
...το λάθος, η αποτυχία και η διαφωνία είναι σημαντικό κομμάτι στην εξέλιξη των μαθηματικών

Εμπειρίες: Για να προσεγγίσουμε το θέμα των εμπειριών θα πρέπει να επιστρατεύσουμε τη βασική ιδέα της θεωρίας του Bruner (1960), ότι κάθε θέμα μπορεί να διδαχθεί αποτελεσματικά με τρόπο πνευματικά έντιμο σε κάθε παιδί που βρίσκεται σε οποιοδήποτε στάδιο ανάπτυξης. Ξεκινώντας από αυτή την υπόθεση οποιοδήποτε κομμάτι γνώσης στα μαθηματικά μπορεί να αποτελέσει θέμα για μια μαθηματική δραστηριότητα, φτάνει η δραστηριότητα να είναι προσαρμοσμένη στα παιδιά που έχουμε απέναντι μας. Θα πρέπει να διευκρινίσουμε όμως, ότι η αποδοχή αυτής της υπόθεσης δεν σημαίνει ότι στο νηπιαγωγείο οφείλουμε να 'διδάξουμε' τα πάντα. Η νηπιαγωγός θα πρέπει με βάση τις προϋπάρχουσες εμπειρίες, τα ενδιαφέροντα, τις ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών να επιλέγει εκείνες τις εμπειρίες οι οποίες θα αποτελέσουν το θέμα των δραστηριοτήτων της και θα της επιτρέψουν να πετύχει στόχους που αφορούν στους υπόλοιπους μαθησιακούς άξονες (δεξιότητες, στάσεις, επιστημολογική ετοιμότητα). Ποιο κάτω υπάρχει ένας επιλεκτικός κατάλογος εμπειριών που αφορά σε δύο διαφορετικές θεματικές ενότητες. Από αυτό τον επιλεκτικό κατάλογο μπορεί κάποιος να διαπιστώσει ότι προσεγγίζονται με απλό τρόπο κομμάτια γνώσεις τα οποία δεν αποτελούν παραδοσιακά θέματα για το νηπιαγωγείο. Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι σκοπός στις πλείστες περιπτώσεις δεν είναι το παιδί να μπορεί να λεκτικοποιήσει με την αυστηρή επίσημη μαθηματική γλώσσα τις εμπειρίες αυτές. Σκοπός των δραστηριοτήτων που θα σχεδιαστούν είναι, το παιδί μέσα από την εμπλοκή του σε διαδικασίες όπως η λύση προβλήματος, μέσα από συμπεράσματα, παρατηρήσεις και γενικεύσεις, μέσα από την ευκαιρία για κατασκευές, πειραματισμό και παιχνίδι να αποκτήσει εμπειρίες τις οποίες θα εκφράσει με τον δικό του τρόπο μέσα από διάφορες μορφές αναπαράστασης (π.χ. κατασκευές, σχέδια, χρήση του σώματος, δικές του λεκτικοποιήσεις). Αυτές οι εμπειρίες είναι απαραίτητες και θα στηρίξουν σε μεταγενέστερο στάδιο την εννοιολογική κατανόηση.

Θεματική Ενότητα: Αριθμοί

Ένας αριθμός προσδιορίζει το πλήθος των αντικειμένων σε ένα σύνολο

Οι αριθμοί είναι χρήσιμοι για σκοπούς επικοινωνίας

Για την αναπαράσταση του πλήθους των αντικειμένων σε ένα σύνολο (δηλαδή ενός αριθμού) μπορούν να χρησιμοποιηθούν διάφορα σύμβολα ή τρόποι αναπαράστασης. Υπάρχουν αριθμητικά σύμβολα που είναι κατανοητά από πολλούς ανθρώπους (συμβατικά αριθμητικά σύμβολα).

Υπάρχουν διάφορα είδη αριθμών (π.χ. μονοί/ζυγοί)

Ένας αριθμός μπορεί να προκύψει από την

πρόσθεση/αφαίρεση/πολλαπλασιασμό/διαίρεση δύο ή περισσότερων αριθμών.

Θεματική Ενότητα: Δυσδιάστατα Γεωμετρικά Σχήματα

Υπάρχει μεγάλη ποικιλία σχημάτων.

Τα σχήματα μπορεί να ομαδοποιηθούν σε διάφορες κατηγορίες με βάση διάφορα χαρακτηριστικά τους.

Όλες οι πλευρές ενός ..... είναι ίσες.
 Όλες οι γωνίες ενός ..... είναι ίσες.
 Ένα τρίγωνο μπορεί να έχει τρεις ίσες πλευρές (ισόπλευρο), δύο ίσες πλευρές και μια διαφορετική (ισοσκελές), ή τρεις άνισες πλευρές (σκαληνό).
 Οι γωνίες όλων των ισόπλευρων τριγώνων είναι ίσες.
 Όλες οι γωνίες του ορθογωνίου είναι ίσες μεταξύ τους (ορθές).
 Υπάρχουν γωνίες που είναι μεγαλύτερες/πιο ανοικτές από τη γωνιά του ορθογωνίου (αμβλείες), και γωνίες που είναι μικρότερες/πιο κλειστές από τη γωνιά του ορθογωνίου (οξείες).
 Κάθε σχήμα έχει συγκεκριμένο αριθμό γωνιών.
 Κάθε σχήμα έχει συγκεκριμένο αριθμό πλευρών.
 Ο αριθμός των γωνιών ενός σχήματος είναι ο ίδιος με τον αριθμό των πλευρών του.
 Ο κύκλος έχει μηδέν γωνίες και μηδέν πλευρές.
 Το μέγεθος μιας γωνιάς είναι ανεξάρτητο από το μέγεθος των πλευρών που τη δημιουργούν
 Οι απέναντι πλευρές ενός ορθογωνίου είναι ίσες.
 Το άθροισμα των γωνιών ενός οποιουδήποτε τετράπλευρου σχηματίζει ένα κύκλο (ισούται με 360°).
 Το άθροισμα των γωνιών ενός οποιουδήποτε τριγώνου σχηματίζει μια ευθεία γραμμή (ισούται με 180°).

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Κωνσταντίνου, Κ.Π., Φερωνύμου, Γ., Κυριακίδου, Ε. & Νικολάου, Χρ. (2004). *Φυσικές Επιστήμες στο Νηπιαγωγείο. Βοήθημα για τη Νηπιαγωγό*. Λευκωσία: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου, Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων Δημοτικής Εκπαίδευσης.
- Bruner, J. (1960). *The Process of Education*. Cambridge: Harvard University Press.
- Fisher, J. (1996). *Starting from the Child?* Buckingham: Open University Press.
- Otte M., Seeger F. (1994): The Human Subject in Mathematics Education and in the History of Mathematics, in R. Biehler, R. W. Scholz, R. Straesser, B. Winkelmann, *Didactics of Mathematics as a Scientific Discipline*, 351–365, Dordrecht, Kluwer Academic Publishers.
- Papert, S. (1972). Teaching Children to be Mathematicians vs. Teaching about Mathematics. *International Journal of Mathematics Education in Science and Technology* Vol. 3, p. 249-262.

ΓΛΩΣΣΑ

Ελένη Λοΐζου

Επίκουρη Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σκοπός της Γλωσσικής αγωγής κατά την πρώτη σχολική περίοδο είναι να προσφέρει τις κατάλληλες εμπειρίες μέσα στα πλαίσια των ενδιαφερόντων και των ικανοτήτων των παιδιών ώστε να αναπτύξουν ικανότητες επικοινωνίας (λεκτικής και μη), δεξιότητες χρήσης του λόγου (προφορικού και γραπτού) και να καλλιεργήσουν στάσεις θετικής επαφής με τη γλώσσα και τη

λογοτεχνία. Η ανάπτυξη της γλώσσας και η δυνατότητα επικοινωνίας ενισχύονται κυρίως μέσα από τις επαφές με τους άλλους.

Για την πρώτη περίοδο (γέννηση-3 χρόνων) η σχέση των παιδιών με τη γλώσσα αναπτύσσεται κυρίως όταν

- έρχονται σε επαφή με άλλους, ανταποκρίνονται σε λεκτικές και μη προσπτάθειες επαφής
- επικοινωνούν τις ανάγκες τους χρησιμοποιώντας εκφράσεις προσώπου, ήχους, λέξεις ή και προτάσεις
- αναγνωρίζουν και συλλέγουν πληροφορίες για ανθρώπους, αντικείμενα, καταστάσεις
- αρχίζουν να πειραματίζονται με ήχους (επαναλαμβάνουν ή συνδυάζουν ήχους σκόπιμα)
- απολαμβάνουν την ακρόαση και απλή επαναδιήγηση ιστοριών με έμφαση στην δομή της ιστορίας.

Για τη δεύτερη περίοδο (3-6 χρόνων) περιληπτικές αναπτυξιακές μεταβολές αναφέρονται πιο συγκεκριμένα

- στο παιχνίδι ήχων, επαφή με ομοιοκαταληξία
- στην χαρά της επαφή με τα βιβλία
- στην ακρόαση, επαναδιήγηση και δημιουργία καινούριων ιστοριών
- στη διατύπωση απόψεων με συντακτικά αποδεχτές νόρμες
- στη συμμετοχή στο διάλογο και τη συζήτηση
- στην κατανόηση ότι τα σύμβολα μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως μέσο επικοινωνίας
- στην επαφή με έννοιες του γραπτού λόγου
- στην αποκωδικοποίηση του έντυπου λόγου

Πιο κάτω γίνεται ένας διαχωρισμός των αξόνων που συνθέτουν τη γλώσσα και συγκεκριμένων επιδιώξεων στις οποίες θα στηρίζεται η οργάνωση του 'μαθήματος' μέσα από ενδεικτικές πρακτικές εφαρμογές οι οποίες θα πλαισιώσουν τις εμπειρίες των παιδιών.

ΑΞΟΝΕΣ	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

<p>ΑΚΡΟΑΣΗ</p>	<p>Ικανότητα αναγνώρισης και διάκρισης ήχων Ικανότητα κατανόησης μηνυμάτων Ικανότητα επικοινωνίας</p>	<p>Τα παιδιά ανταποκρίνονται και ακολουθούν τις οδηγίες της νηπιαγωγού</p> <p>Τα παιδιά ακούνε μουσική από το ραδιόφωνο και χορεύουν</p> <p>Τα παιδιά καλούνται να ακούσουν συγκεκριμένους ήχους στο CD player και να πουν τι άκουσαν (π.χ. ήχοι ζώων) ή να βρουν την αντίστοιχη καρτελίτσα</p> <p>Τα παιδιά καλούνται να ακούσουν και να αναγνωρίζουν την ομοιοκαταληξία σε ένα ποίημα.</p> <p>Τα παιδιά καλούνται να ακούσουν και να αναγνωρίσουν την αλλαγή στο τελευταίο/αρχικό φώνημα μιας λέξης</p>
<p>ΟΜΙΛΙΑ</p>	<p>Ικανότητα έκφρασης:</p> <ul style="list-style-type: none"> • περιγραφή (π.χ. χρήση πρότασης με ορθή δομή) • σύγκριση • ανάκληση • διατύπωση ερωτήσεων <p>Ικανότητα χρήσης λεξιλογίου (ποιότητα και ποσότητα)</p> <p>Ικανότητα επικοινωνίας</p>	<p>Περιγραφές προσώπων/ γεγονότων/ αντικειμένων</p> <p>Αφήγηση ιστοριών Αφηγήσεις νηπιαγωγού και νηπίων.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Διάλογος • Έκφραση προσωπικών απόψεων • Παρατήρηση 	
ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΟΣ ΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΣ: ΑΝΑΓΝΩΣΗ	Περιβάλλον γραπτός λόγος Δεξιότητες αλφαριθμητισμού <ul style="list-style-type: none"> • Αναγνώριση των συμπεριφορών ανάγνωσης κ γραφής • Διαβάζονται τα γράμματα και όχι οι εικόνες • Φορά της ανάγνωσης <ul style="list-style-type: none"> • Σκοπός κ λειτουργία της γραπτής γλώσσας • Αντιστοιχία γραπτού κ προφορικού λόγου <ul style="list-style-type: none"> • Σταθερότητα του γραπτού λόγου • Η τεχνική γλώσσα της ανάγνωσης <ul style="list-style-type: none"> • Διαφορετικοί τρόποι προσέγγισης του έντυπου λόγου <ul style="list-style-type: none"> • Το κύρος της ανάγνωσης 	(αναγνώριση, κατανόηση και χρήση συμβόλων στο περιβάλλον) Επαφή με βιβλία Ανάγνωση ιστοριών/Αφήγηση ιστοριών Περιγραφή εικόνων Δείχνω με το χέρι όταν διαβάζω παραμύθι Τα παιδιά φτιάχνουν γράμμα (π.χ Άγιος Βασίλης) Ανάγνωση ιστοριών Συγγραφή ιστοριών Διαβάζουμε προτάσεις από το περιβάλλον. Επανάληψη ανάγνωσης παραμυθιών Ανάγνωση κανόνων που είναι γραμμένοι Ανάγνωση ιστορίας με λέξεις και εικόνες

<p>ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΟΣ ΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΣ: ΓΡΑΦΗ</p>	<p>Κινητικές δεξιότητες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Συνδυασμός κινήσεων- σώμα-χέρι • Συντονισμός εντολής εγκεφάλου – με μυϊκή δραστηριότητα κ γραφικό εργαλείο <p>Αντιληπτικές δεξιότητες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οπτικός έλεγχος-αντιλαμβάνεται μορφές, σύνθετα οπτικά ερεθίσματα (π.χ. γράμμα) • Παρατηρητικότητα- οπτικά ερεθίσματα <p>Νοητικές δεξιότητες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Το παιδί ονοματίζει τα σχέδια του • Χρησιμ. Ιδεογράμματα- αναπαράσταση ενός αντικειμένου με ένα σύμβολο • Κατάκτηση συμβολικής λειτουργίας (π.χ. ανακάλυψη, εφεύρεση νέων συμβόλων) 	<p>Παροχή υλικού και ευκαιριών για γραφή. (παιχνίδι στην αμμοδόχο)</p> <p>Αναγνώριση γραμμάτων από έντυπα μέσα (περιοδικά, εφημερίδες).</p> <p>Ονομασία και καταγραφή του θέματος των σχεδίων</p> <p>Αναπαραστάσεις λύσεων μαθηματικών προβλημάτων.</p> <p>Γραφή ιστορίας με εικόνες</p>
<p><i>Κατανόηση Κειμένων</i></p>	<p>Λογοτεχνία</p> <p>Τα παιδιά να έρθουν σε αναγνωρίζουν, να χρησιμοποιούν και να δημιουργούν διάφορα κείμενα (π.χ. Απαριθμητικά: λίστες, μενού, λεξικά, Ενημερωτικά: εφημερίδες, προσκλήσεις Λογοτεχνικά: ποίημα, κόμικς, ιστορία</p> <p>Κείμενα παρουσίασης: περιγραφή, εξήγηση διαδικασίας, Κείμενα με οδηγίες χρήσης: συνταγές, κανόνες)</p> <p>Παραμύθια, μύθοι, ιστορίες</p> <p>Ποίηση</p>	<p>Σύνταξη σχολικής εφημερίδας</p> <p>Ανακαλύπτουν και παράγουν λέξεις που ομοιοκαταληκτούν</p> <p>Παιχνίδια με λέξεις</p> <p>Δημιουργία ποιημάτων και ιστοριών μαζί με τα παιδιά με χρήση λέξης ή φράσης ερεθίσματος.</p> <p>Διασκευές παραμυθιών</p> <p>Συγγραφή και εκτέλεση συνταγών</p>

	Δραματική Έκφραση	
--	-------------------	--

Η ανάπτυξη της ακρόασης, ομιλίας, γραφής και ανάγνωσης αποτελούν το ευρύτερο πλαίσιο της ανάπτυξης της γλώσσας κατά τις περιόδους γέννηση-προδημοτική. Στόχος μας είναι να προσφέρουμε πολλαπλές, κατάλληλες εμπειρίες που φέρνουν τα παιδιά σε επαφή με κάθε ένα από τους πιο πάνω άξονες.

Εικαστικές Τέχνες

Αντρη Σάββα

Ειδικό Εκπαιδευτικό Προσωπικό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Εισαγωγή – Γενικό Πλαίσιο (Το Γενικό Πλαίσιο καθώς και οι Ειδικοί Σκοποί έχουν καθοριστεί σε συνεργασία με την επιτροπή του Προγράμματος Σπουδών των Εικαστικών Τεχνών)

Οι Εικαστικές Τέχνες είναι ενσωματωμένες στην καθημερινή μας ζωή και αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του τοπικού και παγκόσμιου πολιτισμού. Συνιστούν εκφραστικά μέσα με τα οποία αναπαριστούμε εμπειρίες, ιδέες, συναισθήματα και ταυτόχρονα αποτελούν διανοητικές λειτουργίες αφού απαιτούν αντίληψη, μνήμη και σχηματισμό εννοιών προάγοντας έτσι την ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών. Μέσα από τις Εικαστικές Τέχνες ο άνθρωπος επικοινωνεί, δημιουργεί και διατηρεί τον πολιτισμό και το περιβάλλον του, και ταυτόχρονα καλλιεργεί το σεβασμό και κατανόηση για τους άλλους ανθρώπους. Επιπλέον στο σύγχρονο κόσμο το πεδίο των Εικαστικών Τεχνών αποχτά τεράστια σημασία αφού αξιολογεί κριτικά τις πρακτικές εφαρμογές της εικόνας (π.χ. φωτογραφία, διαφήμιση, ψηφιακή εικόνα) οι οποίες επιδρούν καθοριστικά στον τρόπο ζωής και σκέψης των ανθρώπων.. Προβάλλεται έτσι η ανάγκη για σύνδεση της εικαστικής εκπαίδευσης με θέματα που αφορούν την ίδια τη ζωή και τις εμπειρίες των παιδιών, που προωθούν τη δημιουργικότητα και κριτική σκέψη μέσα σε αυθεντικά πλαίσια και καταστάσεις.

Στοχεύοντας σε μια υγιή κοινωνία, η εκπαίδευση στις Εικαστικές Τέχνες όχι μόνο μπορεί να προσφέρει ουσιαστικά στη γνώση αλλά μπορεί να αποτελέσει ισχυρό μέσο για την ανάπτυξη δημιουργικών και ενεργών πολιτών. Ατόμων που να μπορούν να χρησιμοποιούν την εικαστική γλώσσα, ατόμων με δεξιότητες αισθητικής κρίσης και σκέψης, με επινοητικότητα και ευαισθησία, ικανών να επικοινωνούν, να εκφράζονται δημιουργικά και να αντιμετωπίζουν προκλήσεις.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια η μάθηση και διδασκαλία στις Εικαστικές Τέχνες βασίζεται στις εμπειρίες, στα ενδιαφέροντα και ικανότητες των παιδιών και θέτει στον πυρήνα του σχεδιασμού και της εφαρμογής των εικαστικών δραστηριοτήτων, την εμπειρία επικεντρωμένη σε δύο βασικούς τομείς :

την παραγωγή - δημιουργία εικαστικών μορφών

τη θέαση - παρατήρηση εικαστικών μορφών.

Οι δραστηριότητες δημιουργίας και παρατήρησης διδάσκονται με ένα διαπλεκόμενο τρόπο και περιλαμβάνουν ποικίλες διαδικασίες και διδακτικές στρατηγικές. Επιδιώκεται αρχικά η

προσωπική εικαστική έκφραση του παιδιού μέσα από τη δημιουργία, και η σύνδεση της με το περιβάλλον και την προσέγγιση της Τέχνης (τοπικά και παγκόσμια), και σταδιακά η ενίσχυση των εικαστικών εμπειριών, γνώσεων και δεξιοτήτων στοχεύοντας στην ανάπτυξη κριτικά σκεπτόμενων, συνειδητοποιημένων δημιουργών – θεατών.

2. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ (ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ –ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

A.Η αξία των Εικαστικών Τεχνών στην Εκπαίδευση

Από την μια οι Εικαστικές Τέχνες έχουν εγγενή έμφυτη αξία, επικυρώνουν την προσωπική έκφραση και εμπλουτίζουν την ύπαρξη μας. Από την άλλη έχουν εξωγενή αξία σε ότι αφορά στην προαγωγή τομέων ανάπτυξης (π.χ. γνωστικής, κοινωνικής, συναισθηματικής, κινητικής), αφού απαιτούν αντίληψη, μνήμη και σχηματισμό εννοιών. Συνιστούν εκφραστικά μέσα με τα οποία αναπαριστούμε εμπειρίες, ιδέες, συναισθήματα και ταυτόχρονα αποτελούν διανοητικές λειτουργίες προωθώντας την ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών. Μέσα από τις Εικαστικές Τέχνες ο άνθρωπος επικοινωνεί, δημιουργεί και διατηρεί τον πολιτισμό και το περιβάλλον του και ταυτόχρονα μαθαίνει να σέβεται και να κατανοεί τους άλλους ανθρώπους (McFee, & Degge, 1974). Επιπλέον στο σύγχρονο κόσμο το πεδίο των εικαστικών τεχνών αποχτά τεράστια σημασία αφού αξιολογεί κριτικά τις πρακτικές της εικόνας (π.χ. ψηφιακή εικόνα, βίντεο, διαφήμιση), οι οποίες επιδρούν καθοριστικά στον τρόπο ζωής και σκέψης των ανθρώπων. Προβάλλει έτσι ουσιαστικά η ανάγκη για σύνδεση της εικαστικής εκπαίδευσης με θέματα που αφορούν την ίδια τη ζωή, το χώρο και τόπο και τις εμπειρίες των παιδιών, που να προωθούν τη δημιουργική έκφραση, κριτική σκέψη μέσα σε αυθεντικά –πραγματικά πλαίσια και καταστάσεις (krug, 2002; Savva & Trimis, 2009).

Αποδεχόμαστε έτσι τις Εικαστικές Τέχνες στην ευρύτερη τους έννοια, ως ανθρώπινη δημιουργία, με χαρακτήρα διεπιστημονικό και πολυδιάστατο, οι οποίες συνδέονται άμεσα με κοινωνικά, πολιτισμικά, πολιτικά και οικονομικά ζητήματα, και τις δυναμικές που χαρακτηρίζουν το πολιτισμικό και προσωπικό υπόβαθρο του θεατή – δημιουργού (Freedman, 2003). Είναι γι' αυτό το λόγο που σήμερα μέσα από τις εικαστικές τέχνες, κρίνεται αναγκαία η εκπαίδευση των παιδιών σε κάθε πτυχή του περιβάλλοντος που στο σύνολο του ενσωματώνει παραδοσιακά, νεωτερικά και μετενεωτερικά στοιχεία και που αποτελεί το σύγχρονο πολιτισμό.

Στοχεύοντας σε μια υγιή κοινωνία, η εκπαίδευση στις Εικαστικές Τέχνες όχι μόνο μπορεί να προσφέρει ουσιαστικά στη γνώση αλλά μπορεί να αποτελέσει ισχυρό μέσο για την ανάπτυξη δημιουργικών και ενεργών πολιτών, ατόμων που να μπορούν να χρησιμοποιούν τη γλώσσα της εικόνας και της Τέχνης, με δεξιότητες αισθητικής κρίσης και σκέψης, με επινοητικότητα, αυτοπεποίθηση και ευαισθησία, ικανών να επικοινωνούν, να εκφράζονται δημιουργικά και να αντιμετωπίζουν προκλήσεις

B. Παιδαγωγικές αρχές και Εικαστικές Τέχνες

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια και λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες των παιδιών πρώτης σχολικής ηλικίας, στις εικαστικές τέχνες δίνεται έμφαση σε παιδοκεντρικές –νοοκατασκευαστικές προσεγγίσεις μάθησης και διδασκαλίας (Gergen, 1995), όπου αξιοποιείται το ενδιαφέρον, και οι εμπειρίες των παιδιών μέσα σε αυθεντικά -πραγματικά πλαίσια (Lave, & Wenger, 1991; Trimis & Savva, 2009). Έμφαση δίνεται στα παιδιά εκπαιδευόμενα να έχουν επίγνωση των στρατηγικών που μαθαίνουν και όχι στο τι μαθαίνουν. Η μάθηση και διδασκαλία στις Εικαστικές Τέχνες θέτει στον πυρήνα του σχεδιασμού και της εφαρμογής των εικαστικών δραστηριοτήτων, την εμπειρία (Dewey, 1934), επικεντρωμένη σε δύο βασικούς τομείς:

1. την παραγωγή –δημιουργία (Τη σκέψη κατά την ενασχόληση μας με την Τέχνη και τις διάφορες οπτικές μορφές)
2. τη θέαση-παρατήρηση (Τη σκέψη μας για την Τέχνη και τις διάφορες οπτικές μορφές). (Τρίμη, 1996; Trimis & Savva, 2009).

Οι δραστηριότητες δημιουργίας και παρατήρησης διδάσκονται με ένα διαπλεκόμενο τρόπο και περιλαμβάνουν ποικίλες διαδικασίες και διδακτικές στρατηγικές. Επιδιώκεται αρχικά η προσωπική εικαστική έκφραση του παιδιού μέσα από τη δημιουργία, και η σύνδεση της με το περιβάλλον και την προσέγγιση της Τέχνης (τοπικά και παγκόσμια).

Οι Εικαστικές Τέχνες ενσωματώνονται στο σύνολο του καθημερινού προγράμματος καθώς και σε αυτόνομο χρόνο, όπως καθορίζεται από το ωρολόγιο πρόγραμμα και μπορούν να αποτελέσουν τον πυρήνα πολλών μαθησιακών περιοχών του προγράμματος του νηπιαγωγείου και των πρώτων τάξεων του δημοτικού σχολείου.¹ Επιδιώκουν το παιδί να αποκτήσει έκφραση των ιδεών του μέσα από τη δημιουργία, και δεξιότητες για απόκριση στα μηνύματα του περιβάλλοντος του και την προσέγγιση της Τέχνης (Trimis & Savva,2009) . Σημαντικός ο ρόλος του παιχνιδιού, της άμεσης εμπειρίας, της μάθησης εκτός των πλαισίων της σχολικής αίθουσας, της ενεργός συμμετοχής και εμπλοκής των παιδιών σε δραστηριότητες με νόημα, της εις βάθος εξερεύνησης των υλικών και των τεχνικών αναπαράστασης τους καθώς και της συνεχούς στοχαστικής δράσης (Trimis & Savva, 2008, 2009) .

Οι γενικές επιδιώξεις του Α.Π. των Εισαγωγικών Τεχνών κατά τη πρώτη σχολική ηλικία καταγράφονται πιο κάτω:

-Δίνονται ευκαιρίες στα παιδιά για εμπειρίες με αυθεντικά - πραγματικά *αντικείμενα*, ανθρώπους και γεγονότα και *χρησιμοποιούνται στενά συνδεδεμένες εμπειρίες* με παρόμοια μέσα και υλικά. Αυτή η διαδικασία βοηθά τα παιδιά να γνωρίσουν τις εσωτερικές ποιότητες των υλικών και τη σχέση τους με το περιβάλλον (φυσικό, ανθρωπογενές) την προέλευση τους, τα χαρακτηριστικά τους, χωρικές και άλλες έννοιες. Πρωταρχικό μέλημα της πρώτης σχολικής αγωγής είναι να καλλιεργήσει την αίσθηση της προσωπικής έκφρασης και καλλιτεχνικής δημιουργίας μέσα από το **παιχνίδι** των παιδιών με αφετηρία την **εξερεύνηση υλικών** (Erstein & Trimis, 2002).

-Προάγουν ένα ευρύ πεδίο δεξιοτήτων (π.χ. περιγραφής, επικοινωνίας, ερμηνείας, υποβολής ερωτημάτων, λύσης προβλήματος, αισθητικής κρίσης), μέσα από εξελικτικού τύπου εικαστικές δραστηριότητες (πειραματισμός-προκαταρκτικό στάδιο, εμπλουτισμός, παραγωγή , στοχασμός) συνδέοντας τη δημιουργία με την παρατήρηση (Erstein & Trimis, 2002). Επιδιώκεται να αναπτύξουν τις ιδέες τους, εμπλουτίζουν και εξελίσσουν την εικαστική τους εργασία και ταυτόχρονα να διευρύνουν τις γνώσεις τους και να προωθήσουν τις **διαθεματικές** συνδέσεις με άλλες μαθησιακές περιοχές (άλλα είδη τέχνης, το περιβάλλον/αειφόρος ανάπτυξη, γλώσσα, χωρικές έννοιες κ.α) .

-Συμβάλλουν στην καλλιέργεια στάσεων και αξιών , στην *κοινωνικοποίηση*, στη *συνεργασία* και στην *καλλιέργεια κριτικής σκέψης*. Είναι ένας τρόπος αναπαράστασης αξιών, κοινωνικών, πολιτισμικών και πολιτικών θεμάτων καθώς και ενεργοποίησης του παιδιού της συμμετοχής του σε δράσεις και διαδικασίες λήψης αποφάσεων, μέσα στα πλαίσια του χωρότοπου² του. Επιδιώκεται μέσα από την πράξη η ευαισθητοποίηση του παιδιού στην *παρατήρηση του άμεσου περιβάλλοντος* (Ξεκινώντας από το σχολικό χώρο, μεταφέρεται σε τοπικό επίπεδο και σταδιακά εκτείνεται ευρύτερα σε παγκόσμιο επίπεδο), φυσικού και ανθρωπογενές, **πολιτισμικού και πολυπολιτισμικού**, να αντιληφθεί ότι μπορεί να

¹ Οι σύγχρονες διδακτικές επιλογές στις εικαστικές τέχνες συνδέουν τη γνώση με το συναίσθημα και εμπειρικλείουν ανθρώπινες-κοινωνικές, γνωστικές, πολιτισμικές και αισθητικές διαστάσεις στη διαδικασία διδασκαλίας και μάθησης (Freedman, 2003,2006) .

² Ο χωρότοπος σχετίζεται με το ίδιο το σχολείο και την περιβάλλουσα κοινότητα. Ο χωρότοπος εκλαμβάνεται με την ευρεία του έννοια (χώρος, τόπος, περιοχή, τοπίο, γειτονιά, χωριό, πόλη) και τον ανθρώπινο παράγοντα

συμμετέχει και να διαμορφώνει ο ίδιος το περιβάλλοντα χώρο και τόπο. Μέσα από την παρατήρηση του περιβάλλοντος και του κόσμου που βιώνουν καθημερινά και την ενεργοποίηση των αισθήσεων τους, συναισθάνονται το χώρο και τόπο τους, ενώ παράλληλα τους δίνεται η ευκαιρία να δράσουν, να δημιουργήσουν, να στοχαστούν και να καλλιεργήσουν την κρίση τους (Erstein & Trimis, 2005; Trimis & Savva, 2009; Savva, Trimis & Zachariou, 2004).

Γ. Η αναγκαιότητα της διαμόρφωσης του Α.Π. της Τέχνης στην Κυπριακή Εκπαίδευση

Βασική άποψη στην Εικαστική Αγωγή είναι από τη μια ότι η ζωή μας χρειάζεται την Τέχνη, ενώ από την άλλη η παραδοχή της τεράστιας επίδρασης των διαφορών οπτικών μορφών στον τρόπο ζωής μας καθιστά αναγκαία την εκπαίδευση των νέων ανθρώπων στη γλώσσα της τέχνης και του πολιτισμού. Στο χώρο της εκπαίδευσης και περαιτέρω της ίδιας της κοινωνίας αυτό δεν είναι πάντα αυτονόητο. Στην κοινωνία των σχολείων της Κύπρου η θέση της Τέχνης μέχρι τώρα φαίνεται περιθωριακή και κάπως διακοσμητική. Οι εικαστικές δράσεις περιορίζονται σε αποσπασματικές εκδηλώσεις των σχολείων, οι περιστασιακοί διαγωνισμοί καθιστούν την Τέχνη στο επίκεντρο μόνο για μερικές μέρες, και η απουσία υποδομών αλλά και στρατηγικών που να συνδέουν τον πολιτισμό με την εκπαίδευση είναι τα στοιχεία που καθορίζουν τη μάθηση των παιδιών στην Τέχνη. Είναι εμφανής ή έλλειψη μεθοδικότητας, συνέχειας και προγραμματισμού. Η πολιτιστική ζωή μέσα στα σχολεία περιορίζεται στα στεγανά πλαίσια πολιτιστικών εκδηλώσεων ή σχολικών εορτασμών και τις καταγραφές δραστηριοτήτων μέσα από εγκυκλίους, ενώ απουσιάζουν οι ευκαιρίες για εικαστική δημιουργία έκφραση και σκέψη. Πιο συγκεκριμένα στην πρώτη σχολική ηλικία οι δραστηριότητες στην εικαστική αγωγή φαίνεται να λειτουργούν αποσπασματικά και όχι εξελικτικά, ενώ δεν ενισχύονται ουσιαστικά οι διαθεματικές διασυνδέσεις με άλλες μαθησιακές περιοχές. Λαμβάνοντας υπόψη τα πιο πάνω καταγράφονται τα πιο βασικά ζητήματα που θα πρέπει να χαρακτηρίζουν τον νέο Α.Π. της Τέχνης στην κυπριακή εκπαίδευση θεωρώντας απαραίτητο για τη λειτουργία του ουσιαστικές αλλαγές στην προσέγγιση διδασκαλίας του μαθήματος .

- **Ανάγκη για σύνδεση της Τέχνης με τη ζωή και το άμεσο περιβάλλον** (χωρότοπος) : Προϋποθέτει: α) ευκαιρίες για προσωπική έκφραση και σύνδεση της δημιουργίας και παρατήρησης με εμπειρίες των παιδιών, β) γνωριμία με τις πολιτισμικές και πολυπολιτισμικές διαστάσεις του χωρότοπου τους, και σταδιακή μετάβαση από το τοπικό στο παγκόσμιο, γ) σύνδεση των εικαστικών δραστηριοτήτων με δράσεις που να εμπλέκουν καλλιτεχνικές ομάδες (εμπλοκή εικαστικών καλλιτεχνών στα σχολεία) και την ευρύτερη κοινότητα (δήμοι, εργαστήρια, καταστήματα, βιβλιοθήκες, μουσεία, κ.α.).
- **Ανάγκη για καλλιέργεια αισθητικής κρίσης και σύνδεση με θέματα που αφορούν στην αιεφόρο ανάπτυξη-περιβάλλον.** Η απουσία αισθητικής παιδείας ορίζει και την εικόνα της κοινωνίας και του σχολείου που σχετίζεται με την αλλοιωμένη κρίση, και την κατάργηση αισθητικών και άλλων αξιών (ρύπανση, άναρχη δόμηση, κυκλοφοριακό πρόβλημα, δείγματα κακοποίησης του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, έλλειψη ενδιαφέροντος για τα κοινά, ανάρμοστη συμπεριφορά). Είναι ανάγκη λοιπόν να δώσουμε ευκαιρίες στα παιδιά για παρατήρηση και δράσεις, διαμόρφωση του περιβάλλοντος και του κόσμου που ζουν, προώθηση των εισηγήσεων τους και συμμετοχή σε διαδικασίες λήψης απόφασης, και να καλλιεργήσουμε δεξιότητες (συνεργασίας, επιλογής, διάκρισης, ανακάλυψης) που να χαρακτηρίζουν δημιουργικούς, ενεργούς και κριτικούς πολίτες (Congdon, & Blandy, 1999)

- **Έμφαση στην πολιτιστική κληρονομιά και εικαστική δημιουργία του τόπου μας** (της ελεύθερης και κατεχόμενης πατρίδας μας). Σε μια χώρα με πληθώρα πολιτισμικών και πολυπολιτισμικών ερεθισμάτων από τη μιά αλλά και με ουσιαστικά πολιτικά – εθνικά προβλήματα και τη μισή Κύπρο να τελεί υπό κατοχή από την άλλη, κρίνεται ως σημαντική η γνωριμία των παιδιών και η διάκριση των στοιχείων που χαρακτηρίζουν την πολιτιστική τους κληρονομιά και παράδοση. Η σύγχρονη κυπριακή εικαστική δημιουργία θα τους δώσει ευκαιρίες να ασχοληθούν με ζητήματα που θα τους είναι απαραίτητα εφόδια στη διαμόρφωση της πολιτιστικής τους ταυτότητας: όπως την σύζευξη του παρόντος, παρελθόντος και μέλλοντος , την ενσωμάτωση στο περιβάλλον διαπολιτισμικών στοιχείων , τη σύζευξη του παραδοσιακού, νεωτερικού και μετενεωτερικού, της κοινωνίας με την αειφόρο ανάπτυξη . Επιπλέον θα παρέχει τη δυνατότητα και προβληματισμό και άσκηση κριτικής σε ότι αφορά σημαντικά ζητήματα (π.χ. καταστροφή της πολιτιστικής κληρονομιάς, αρχαιοκαπηλία, δημοκρατία, ανθρώπινα δικαιώματα, θρησκεία και πολιτισμός)
- **Ο πολιτισμός της εικόνας στην Τέχνη.** Οι πρακτικές της εικόνας, οι χρήσεις και λειτουργίες της καλύπτουν τομείς όπως η επικοινωνία, διαφήμιση, και προώθηση και προβολή προσώπων, αποτελούν μέρος της καθημερινότητας μας και διαμορφώνουν την σκέψη των ανθρώπων. Μέσα από τη δημιουργία και παρατήρηση θα πρέπει να δοθούν ευκαιρίες στα παιδιά για καλλιέργεια δεξιοτήτων που να στοχεύουν στο μετασχηματισμό και στην απομυθοποίηση, στην αναδόμηση-αποδόμηση εικόνων και στερεότυπων, στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και τη σύνδεση της τέχνης με κοινωνικά , πολιτικά και οικονομικά ζητήματα.

Βασικές προϋποθέσεις για τη λειτουργία και εφαρμογή του Α.Π. της Τέχνης αποτελούν :

- **Η συστηματική εκπαίδευση εκπαιδευτικών** στο περιεχόμενο, στις σύγχρονες παιδαγωγικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις της Εικαστικής Αγωγής, στα μέσα , πηγές και πεδία που αφορούν στους τρόπους οργάνωσης της μάθησης.
- **Καινοτομίες και υποδομές**
 Α. Εξερεύνηση, διερεύνηση υλικών και δημιουργία πλούσιου σε ερεθίσματα περιβάλλοντος. Θα πρέπει στα πλαίσια ενός δημοκρατικού σχολείου, να δοθεί η ευκαιρία στα παιδιά να διαμορφώνουν οι ίδιοι το περιβάλλον τους, το χώρο της τάξης, του εργαστηρίου, το φυσικό τοπίο σε συνεργασία με το σχολείο, επαγγελματίες, γονείς και εκπαιδευτικούς). Προϋποθέτει ένα δίκτυο επικοινωνίας και προγράμματα προσανατολισμένα στη διαμόρφωση των χώρων των σχολείων, εργαστηρίων μάθησης και σύνδεσης με την κοινότητα με και για τους μαθητές.
 Β. *Δημιουργικές Δράσεις* (Τόσο οι καλλιτεχνικές δράσεις όσο και οι δημιουργικές συνεργασίες στοχεύουν στη γνωριμία των παιδιών με την πολιτιστική κληρονομιά και τη σύγχρονη καλλιτεχνική δημιουργία του τόπου τους καθώς και στην καλλιέργεια της πολιτισμικής ταυτότητας τους), (Ρόμπινσον, 1999).
 -*Σύνδεση καλλιτεχνικών δράσεων με το Χωρότοπο* (μουσεία, μνημεία, δήμοι καταστήματα, εργαστήρια, πάρκα κ.α.). Βασική προϋπόθεση αποτελεί η δημιουργία ενός κυκλώματος επικοινωνίας μεταξύ σχολείου – μουσείου -εργαστηρίου-μνημείων και άλλων χώρων με πολιτισμικό ενδιαφέρον (από μια βιτρίνα μέχρι ένα βιβλιοπωλείο, κ.λ.π) έτσι ώστε η τέχνη να διαπερνά το χώρο του της αίθουσας διδασκαλίας και του σχολείου και να συνδέει την εκπαίδευση με την κοινότητα και το ευρύτερο πολιτισμικό και πολυπολιτισμικό περιβάλλον (Trimis & Savva, 2008; Trimis & Savva, 2009).
 -*Δημιουργικές συνεργασίες* : Προϋποθέτει ένα κύκλωμα συνεργασίας μεταξύ καλλιτεχνών και σχολείων. Οι εκπαιδευτικοί και παιδιά θα έχουν την ευκαιρία να συνεργαστούν με

καλλιτέχνες οι οποίοι θα βρίσκονται στο σχολείο και θα εμπλέκονται σε διαθεματικά προγράμματα στα πλαίσια της εικαστικής αγωγής .

3. ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΚΟΠΟΣ

Οι Εικαστικές Τέχνες έχουν ως σκοπό να παρέχουν στα παιδιά εμπειρίες και δεξιότητες για δημιουργία και παρατήρηση των ποικίλων εικαστικών μορφών, και να καλλιεργήσουν στάσεις για απόκριση, ευαισθητοποίηση και κρίση σε ζητήματα που αφορούν το Περιβάλλον, την Τέχνη και τον Πολιτισμό.

4. ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΚΟΠΟΙ

Αναμένεται τα παιδιά να :

ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ: ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΗ ΥΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

1. Αποκτήσουν εικαστικές εμπειρίες μέσα από τη δημιουργία και παρατήρηση εξερευνώντας υλικά, εργαλεία και τεχνικές αναπαράστασης τους.

2. Αντιληφθούν μέσα από τις εμπειρίες τους βασικές εικαστικές έννοιες, και να τις συνδέουν σταδιακά με τη ζωή τους, το περιβάλλον και την εικαστική δημιουργία

ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ: ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΙΔΕΩΝ

3. Αναπτύξουν ατομικά και ομαδικά δεξιότητες που σχετίζονται με την εικαστική- δημιουργική έκφραση, τον πειραματισμό, την έρευνα, τον στοχασμό, δράση και προσφορά στην κοινωνία.

4. Καλλιεργήσουν μέσα από την πράξη, δεξιότητες παρατήρησης, και κριτικής του άμεσου και έμμεσου περιβάλλοντα χώρου (φυσικού και ανθρωπογενούς).

5. Γνωρίσουν σταδιακά την αξία, τη σημασία, τους σκοπούς και λειτουργίες των εικαστικών τεχνών στο σύγχρονο κόσμο.

6. Αποκτήσουν δεξιότητες για μελέτη εικαστικών έργων, εικόνων, αντικειμένων, και την τοποθέτησή τους στο κοινωνικό, πολιτισμικό και ιστορικό πλαίσιο.

ΣΤΑΣΕΙΣ: ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

7. Ανακαλύψουν την ταυτότητα τους και να καλλιεργήσουν το σεβασμό προς το άλλο φύλο, τους άλλους ανθρώπους, τους άλλους πολιτισμούς και της εικαστικής τους έκφρασης.

8 . Καλλιεργήσουν την ευαισθησία και κρίση τους για το χώρο και τόπο τους, το περιβάλλον και την πολιτιστική τους κληρονομιά μέσα από εικαστικές δράσεις, συνδέοντας το τοπικό και εθνικό με το καθολικό και παγκόσμιο.

5. ΣΚΟΠΟΙ- ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ –ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ –ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ/ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ (Βαθμίδα 1 : 4-7 ετών)

Οι πιο κάτω στόχοι καλύπτουν εμπειρίες, δεξιότητες και στάσεις-αξίες-συμπεριφορές και αφορούν τα παιδιά της Πρώτης Βαθμίδας. (4 – 7 ετών). Αναμένεται ότι τα παιδιά θα αναπτύξουν τις σχετικές δεξιότητες και θα αποκτήσουν εμπειρίες κατανοώντας ταυτόχρονα βασικές εικαστικές έννοιες. Μέσα από τη διαδικασία μάθησης σταδιακά θα καλλιεργηθούν συγκεκριμένες στάσεις και συμπεριφορές ως προς τη μάθηση και τη συμμετοχή τους στην κοινωνία. Οι συγκεκριμένοι στόχοι συνδέονται με τις θεματικές όπως καταγράφονται στην Ύλη – Περιεχόμενο.

ΣΚΟΠΟΙ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ : Εξερεύνηση υλικών και γνωριμία με την εικαστική έκφραση	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ	ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ- ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ Τα παιδιά αναμένεται να:
<p>ΣΚΟΠΟΣ 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> - εικαστικές εμπειρίες μέσα από την παρατήρηση – δημιουργία κάθε μορφής εικαστικής δημιουργίας/εικόνας, εξερεύνησης υλικών, εργαλείων και τεχνικών αναπαράστασης τους 	<p>Να αντιληφθούν τις ποιότητες, χαρακτηριστικά και ιδιότητες των υλικών που χρησιμοποιούν κατά τη διάρκεια της εικαστικής δημιουργίας, τη σχέση τους με το περιβάλλον, την προέλευση και λειτουργίες τους, χωρικές και άλλες έννοιες (π.χ. σταθερότητα, ανθεκτικότητα, ποικιλία μεγέθους, όγκου....)</p>	<p>Θεμ. 1/2/3</p>	<ul style="list-style-type: none"> -χρησιμοποιούν όλες τις αισθήσεις τους στην παρατήρηση και κατά τη χρήση των διαφόρων υλικών -εντοπίζουν μεμονωμένα χαρακτηριστικά των υλικών και διακρίνουν την προέλευση τους (π.χ. τραχύ-λείο, λεπτό-χοντρό) -Εντοπίζουν ομοιότητες και διαφορές -συγκρίνουν αλλαγές -εξοικειώνονται με υλικά και εργαλεία (π.χ. σχεδιαστικά, εύπλαστα και άχρηστα υλικά καθώς και εργαλεία: ψαλίδια, πινέλα, σπάτουλες) -χρησιμοποιούν με πρόθεση συγκεκριμένα υλικά (υδροχρώματα, μαρκαδόρους, κόλλα)
	<p>Να δημιουργούν εικαστικές αναπαραστάσεις χρησιμοποιώντας τη φαντασία και εμπειρίες τους</p>	<p>Θεμ. 1/2/3</p>	<ul style="list-style-type: none"> -ξεκινούν από το τυχαίο και καταλήγουν σε σκόπιμη αναπαράσταση -δημιουργούν απλές δισδιάστατες και τρισδιάστατες αναπαραστάσεις -να δημιουργούν σε ανοιχτούς χώρους -χρησιμοποιούν το χιούμορ και την υπερβολή -Σκόπιμη δημιουργία σχημάτων και μορφών -Εξελίσσουν την εικαστική εργασία τους χρησιμοποιώντας εμπειρίες, σύμβολα του έμφυτου περιβάλλοντος τους και την φαντασία τους (από απλές αναπαραστάσεις σε πιο σύνθετες) -χρησιμοποιούν άλλα είδη τέχνης (μουσική , χορό, θεατρικό παιχνίδι) για να ενισχύσουν την έκφραση τους
<p>ΣΚΟΠΟΣ 2</p> <ul style="list-style-type: none"> - βασικές εικαστικές έννοιες και σταδιακή σύνδεση τους με το περιβάλλον και την εικαστική δημιουργία 	<p>Να γνωρίσουν μέσα από παιγνιώδη δραστηριότητες τη γλώσσα που χαρακτηρίζει τις εικαστικές τέχνες (έννοιες που σχετίζονται με μορφικά, δομικά και νοηματικά στοιχεία στο περιβάλλον, σε εικαστικές δημιουργίες, διάφορες άλλες οπτικές μορφές καθώς και σε άλλα είδη τέχνης)</p>	<p>Θεμ. 1/2/3</p>	<ul style="list-style-type: none"> -ονομάζουν συγκεκριμένα εικαστικά στοιχεία (σημεία, γραμμή, σχήμα, χρώμα) -προσδιορίζουν τα βασικά χρώματα και σταδιακά τα δευτερεύοντα και ουδέτερα χρώματα -χρησιμοποιούν με πολλαπλούς τρόπους τα εικαστικά στοιχεία στα έργα τους -συνταιριάζουν σχήματα, χρώματα, μοτίβα - εμπλουτίζουν τις εμπειρίες τους συνδέοντας με άλλα είδη τέχνης (χορό, μουσική, θεατρικό παιχνίδι) -αναγνωρίζουν εικαστικά στοιχεία στο περιβάλλον, σε διάφορες οπτικές μορφές και εικαστικές δημιουργίες

	<p>Να γνωρίσουν τις πολιτισμικές και πολυπολιτισμικές διαστάσεις του άμεσου περιβάλλοντος (χωρότοπου) τους</p> <p>Να γνωρίσουν την πολιτιστική κληρονομιά της ελεύθερης και κατεχόμενης πατρίδας τους (π.χ. αρχαιολογικοί και θρησκευτικοί χώροι, παραδοσιακή –λαϊκή τέχνη και χειροτεχνία)</p> <p>Να συνδέουν τη δημιουργία με τη θέαση και στοχασμό</p>	<p>Θεμ 1/2/3</p> <p>Θεμ.1 / 3</p> <p>Θεμ. 1/ 2/3</p>	<p>-Διακρίνουν στοιχεία που χαρακτηρίζουν το περιβάλλον τους (κτίρια, δρόμοι, άνθρωποι από διαφορετικούς πολιτισμούς), καθώς και τα χαρακτηριστικά του πολιτισμού τους (αρχιτεκτονική, χώρους ψυχαγωγίας, έθιμα)</p> <p>- διακρίνουν ομοιότητες και διαφορές</p> <p>-Ονομάζουν αντικείμενα, τόπους και πολιτισμικούς χώρους (π.χ. Βυζαντινές εκκλησίες, αρχαιολογικό μουσείο) που χαρακτηρίζουν την πολιτισμική κληρονομιά τους</p> <p>-Συνδέουν τα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς τους με εμπειρίες και αυθεντικές –πραγματικές καταστάσεις</p> <p>-Ενσωματώνουν στις εικαστικές δημιουργίες τους στοιχεία που χαρακτηρίζουν τον εαυτό τους, τις εμπειρίες τους και τη συνεχή παρατήρηση του περιβάλλοντος και της τέχνης γενικότερα</p> <p>- συνδέουν τις καλλιτεχνικές επιθυμίες και εργασίες τους με αναπαραστάσεις από την καθημερινή τους ζωή ή τις προθέσεις καλλιτεχνών</p>
--	--	--	---

ΣΚΟΠΟΙ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ: Εξέλιξη και προώθηση ιδεών	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ	ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ - ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ Τα παιδιά αναμένεται να
<p>ΣΚΟΠΟΣ 3</p> <p>ανάπτυξη δεξιοτήτων ατομικά και ομαδικά που να σχετίζονται με την εικαστική-δημιουργική έκφραση, τον πειραματισμό, την έρευνα, τον στοχασμό, δράση και προσφορά στην κοινωνία</p>	<p>Να πειραματίζονται και να εξερευνούν υλικά και τεχνικές αναπαράστασης τους.</p> <p>Να αναπτύξουν τις κινητικές τους δεξιότητες καθώς χρησιμοποιούν διαφορετικά εργαλεία και μέσα.</p> <p>Να μπορούν να δομούν, να τροποποιούν και να μετασχηματίζουν αντικείμενα, υλικά και εικόνες με τη χρήση διαφόρων εργαλείων και πολυμέσων.</p> <p>Να διατυπώνουν ερωτήματα που να απορρέουν από τα ενδιαφέροντα, τις εμπειρίες, τις παρατηρήσεις και τους εικαστικούς πειραματισμούς τους</p>	<p>Θεμ. 1/2/3</p> <p>Θεμ. 1/2</p> <p>Θεμ. 1/2/3</p> <p>Θεμ. 1/2/3</p>	<p>-Χρησιμοποιούν το υλικό/τα υλικά με πολλαπλούς τρόπους.</p> <p>-Χρησιμοποιούν το σώμα, τα χέρια, τα πόδια, τα δάκτυλα στην εικαστική δημιουργία</p> <p>-Χρησιμοποιούν διάφορα εργαλεία (ψαλίδια, πινέλα, φυσικά υλικά-μέσα κ.α)</p> <p>-Μεταμορφώνουν αντικείμενα και ανατρέπουν τις λειτουργίες των αντικειμένων σε κάτι άλλο</p> <p>-Χρησιμοποιούν διάφορες τεχνικές και μέσα (κολλάζ, Η.Υ, σχέδιο, ζωγραφική) για να μετασχηματίσουν εικόνες (πιο αστείες, πιο άσχημες, πιο τρομακτικές, παραμορφωμένες, μαυρόασπρες, έγχρωμες, κ.α.)</p> <p>-Υποβάλουν ελεύθερα ερωτήματα για πράγματα του άμεσου περιβάλλοντος του και που προκύπτουν από τους πειραματισμούς τους (κλειστές ερωτήσεις)</p> <p>-Υποβάλουν ερωτήματα στο σύνολο των παιδιών ή στην ομάδα εργασίας</p> <p>-Βρίσκουν τρόπους και διαδικασίες για να απαντούν στα ερωτήματα τους</p> <p>-Χρησιμοποιούν ερωτήσεις ανοιχτού τύπου</p> <p>-Υποβάλουν εκ νέου άλλα ερωτήματα επαναπροσδιορίζοντας τη δραστηριότητα</p> <p>-Βελτιώνουν τη διατύπωση ερωτημάτων</p>

	<p>Να εμπλέκονται σε διαδικασίες εξέλιξης των ιδεών τους μέσα από τον εμπλουτισμό της όλης καλλιτεχνική διαδικασίας.</p> <p>Να παρουσιάζουν και να στοχάζονται τόσο για τις διαδικασίες όσο και το τελικό αποτέλεσμα της εικαστικής έρευνας και δημιουργίας τους</p> <p>Να παρατηρούν (αναγνωρίζουν, συλλέγουν, οργανώνουν, επιλέγουν) δεδομένα χρήσιμα για την καλλιτεχνική τους δημιουργία (υλικά, φωτογραφικό υλικό, σχέδια κ.α.) μέσα από πρωτογενής και δευτερογενής πηγές.</p>	<p>Θεμ. 1/2/3</p> <p>Θεμ. 1/2/3</p> <p>Θεμ. 1/2/3</p>	<ul style="list-style-type: none"> - αναπαραστούν με μεγαλύτερη προσθετικότητα ή να επιδιώκουν αλλαγές πειραματιζόμενοι - χρησιμοποιούν με πρόθεση κάποια υλικά -χρησιμοποιούν τις τεχνικές και τρόπους έκφρασης μετά από παρατήρηση του περιβάλλοντος, εικαστικές δημιουργίες των συμμαθητών τους, έργα καλλιτεχνών, μουσική, χορό, θεατρικό παιχνίδι, συλλογή επιπρόσθετων υλικών -Περιγράφουν τη διαδικασία πειραματισμού, εμπλουτισμού της εικαστικής δουλειάς -αναλύουν σταδιακά τη σύνθεση τους (τα μέρη που συνθέτουν το όλο) -Ανακαλούν εμπειρίες σχετικές με την παρατήρηση και δημιουργία -Αναγνωρίζουν τις προθέσεις τους -Συνδέουν με εμπειρίες τους -Κάνουν διαπιστώσεις - Συλλέγουν υλικά από το άμεσο τους περιβάλλον - Αναγνωρίζουν τα υλικά και την προέλευση τους - Οργανώνουν και να ταξινομήσουν τα υλικά -Επιλέγουν τα υλικά που θα χρησιμοποιήσουν - Συλλέγουν πληροφορίες από επισκέψεις σε χώρους, επαφή με ανθρώπους και από δευτερογενής πηγές (βιβλία, διαδίκτυο).
<p>ΣΚΟΠΟΣ 4 καλλιέργεια μέσα από την πράξη, δεξιοτήτων παρατήρησης, και κριτικής του άμεσου και έμμεσου περιβάλλοντα χώρου (φυσικού, ανθρωπογενές)</p>	<p>Να παρατηρούν και να αξιοποιούν εικαστικά το χωρότοπο τους, χρησιμοποιώντας όλες τις αισθήσεις τους (εσωτερικό και εξωτερικό χώρο του σχολείου, επισκέψεις και δράσεις στο άμεσο περιβάλλον)</p> <p>Να διατυπώνουν και να προωθούν τις εισηγήσεις τους που αφορούν στη διαμόρφωση του χωρότοπου τους.</p> <p>Να αποκτήσουν δεξιότητες επικοινωνίας και συνεργασίας, μεταξύ τους, με την τοπική κοινωνία και την καλλιτεχνική-εικαστική κοινότητα του τόπου τους.</p>	<p>Θεμ. 1/2</p> <p>Θεμ. 2</p> <p>Θεμ. 2</p>	<ul style="list-style-type: none"> -χρησιμοποιούν ελεύθερα την παρατήρηση στο άμεσο τους περιβάλλον -συλλέγουν υλικά και αντικείμενα από το χώρο και τόπο τους -εστιάζουν την προσοχή τους με τη χρήση διαφόρων μέσων (οπτικό πλαίσιο, φωτογραφική μηχανή, φακός κ.α.) -καταγράφουν τις παρατηρήσεις τους με σχέδια, σκίτσα και λέξεις φράσεις (6-7 ετών) -κάνουν διαπιστώσεις -Ανακαλούν εμπειρίες -Κάνουν διαπιστώσεις -Καταγράφουν εισηγήσεις -Ακολουθούν δημοκρατικές διαδικασίες για την προώθηση των ιδεών και εισηγήσεων τους -Περιγράφουν τις παρατηρήσεις τους -Υποβάλουν ερωτήσεις -Συζητούν τις εμπειρίες τους - Παρουσιάζουν παρατηρήσεις και καταγραφές τους - Ανακοινώνουν τις απόψεις και εισηγήσεις τους - Προσδιορίζουν τις δράσεις τους

<p>ΣΚΟΠΟΣ 5 Σημασίες, σκοποί και λειτουργίες των Εικαστικών Τεχνών</p>	<p>Να διακρίνουν την προέλευση, λειτουργία των υλικών και εικόνων και τη σχέση τους με το άμεσο τους περιβάλλον</p> <p>Να αναγνωρίζουν τις διάφορες μορφές Τέχνης που χαρακτηρίζουν τον σύγχρονο κόσμο.</p> <p>Να διακρίνουν και να διαχωρίζουν τους σκοπούς και τις λειτουργίες της εικαστικής δημιουργίας και γενικότερα της εικόνας όπως αυτή χρησιμοποιείται στην καθημερινή ζωή</p>	<p>Θεμ. 2/3</p> <p>Θεμ. 2/3</p> <p>Θεμ. 2/3</p>	<p>-συσχετίζουν κατασκευές, εικόνες και τη σχέση τους με πραγματικούς χώρους και αντικείμενα - διακρίνουν το πραγματικό από το εικονικό -κάνουν διάκριση ανάμεσα σε διάφορες μορφές αναπαράστασης</p> <p>-διακρίνουν τις διάφορες μορφές τέχνης (π.χ. παραδοσιακή τέχνη, ζωγραφική, γλυπτική, ψηφιακή τέχνη). - να συσχετίζουν τις διάφορες μορφές τέχνης με δικές τους εμπειρίες και καλλιτεχνικές διαδικασίες.</p> <p>- αναγνωρίζουν ότι στις εικαστικές τέχνες χρησιμοποιούνται διάφορα υλικά - αναγνωρίζουν ότι οι εικαστικές τέχνες αποτελούν μέρος της ζωής μας (κτίρια, πάρκα, μνημεία κ.α.) - αντιλαμβάνονται ότι η τέχνη είναι ανθρώπινη δημιουργία (γίνεται από ανθρώπους και για τους ανθρώπους) - διαπιστώνουν τους λόγους που ο άνθρωπος χρησιμοποιεί την εικόνα (εμπορικοί, διακοσμητικοί, ενημέρωσης, αισθητικοί)</p>
<p>ΣΚΟΠΟΣ 6 Απόκτηση δεξιοτήτων για μελέτη εικαστικών έργων, εικόνων, αντικειμένων, και την τοποθέτησή τους στο κοινωνικό, πολιτισμικό και ιστορικό πλαίσιο.</p>	<p>Να αποκρίνονται στη δημιουργία της τέχνης σε διαφορετικά πολιτιστικά-κοινωνικά πλαίσια, χώρους και χρόνο (π.χ. πηλίνα αγγεία νεολιθικής και σύγχρονης εποχής,)</p> <p>Να καλλιεργήσουν σταδιακά δεξιότητες ερμηνείας της εικόνας και του έργου Τέχνης (της μορφής και του περιεχόμενου του έργου τέχνης π.χ. να αντιλαμβάνονται ότι η τέχνη μπορεί να εκφράζει ιστορίες, συναισθήματα, εμπειρίες με πολλαπλούς τρόπους)</p> <p>Να είναι σε θέση να διατυπώνουν τις αισθητικές προτιμήσεις τους, για την καλλιτεχνική δουλειά τους, αυτή των συμμαθητών τους και άλλων εικόνων και εικαστικών έργων.</p>	<p>Θεμ. 2/3</p> <p>Θεμ. 1/2/3</p> <p>Θεμ. 1/2/3</p>	<p>-διακρίνουν πολιτισμικές επιδράσεις στην τέχνη και στο περιβάλλον τους -αναγνωρίζουν τη χρονική περίοδο που απεικονίζεται σε αναπαραστάσεις (παρελθόν, παρόν, μέλλον, σύγχρονο, αρχαίο) -αναγνωρίζουν στοιχεία του πολιτισμικού-κοινωνικού πλαισίου στα έργα των συμμαθητών τους</p> <p>-Επινοούν και αφηγούνται ιστορίες στις σχετικές εικαστικές αναπαραστάσεις (δικές τους, των συμμαθητών τους και καλλιτεχνών) -Περιγράφουν τα συναισθήματα τους -Αναγνωρίζουν και ονομάζουν εικαστικά στοιχεία (π.χ. χρώματα) Συνδέουν με θέματα από την φαντασία τους και χρησιμοποιούν άλλα εκφραστικά μέσα για να δηλώσουν τα συναισθήματα τους (κίνηση, ήχο, θεατρικό παιχνίδι)</p> <p>Εκφράζουν τις προτιμήσεις τους με διάφορους τρόπους (λεκτική περιγραφή, μέσα από θεατρικό παιχνίδι, κίνηση κ.α) Επεξηγούν τους λόγους της προτίμησης (θέμα -περιεχόμενο, χρώμα, συναισθημα)</p>
<p>ΣΤΑΣΕΙΣ-ΑΞΙΕΣ- ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΕΣ: Αποδοχή της Διαφορετικότητας και ευαισθητοποίηση για τον Πολιτισμό και το Περιβάλλον.</p>	<p>ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ</p>	<p>ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ</p>	<p>ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ -ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ Τα παιδιά αναμένεται να :</p>

<p>ΣΚΟΠΟΣ 6</p> <p>Ανακαλύψουν την ταυτότητα τους και να καλλιεργήσουν το σεβασμό προς το άλλο φύλο, τους άλλους ανθρώπους, τους άλλους πολιτισμούς και της εικαστικής τους έκφρασης</p>	<p>Να σέβονται τις δημιουργίες τους ως μοναδικές και εξελίξιμες.</p> <p>Να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση και προσωπική άποψη για τις καλλιτεχνικές τους ενέργειες και πράξεις (ατομικά και συλλογικά).</p> <p>Να σέβονται και να εκτιμούν την εικαστική δημιουργία του τόπου τους και πολιτιστική κληρονομιά ως μέρος της πολιτιστικής τους ταυτότητας</p> <p>Να αποδέχονται τις πολλαπλές ερμηνείες και νοήματα που μπορεί να χαρακτηρίζουν την εικαστική δημιουργία</p> <p>Να αντιμετωπίζουν την Τέχνη ως μέσο έκφρασης και επικοινωνίας όλων των ανθρώπων ανεξαρτήτου φυλής, θρησκείας και ιδεολογίας</p> <p>Να εκτιμήσουν την αξία της ομαδικότητας και συμμετοχής τους σε εικαστικές δράσεις</p>	<p>Θεμ.1/2/3</p> <p>Θεμ 1/2/3</p> <p>Θεμ. 3</p> <p>Θεμ. 2/ 3</p> <p>Θεμ. 1/2/3</p> <p>Θεμ. 2/3</p>	<p>- σχολιάζουν τα θετικά στοιχεία της δουλειάς τους (χρώμα, έκφραση, χιούμορ, εμπειρίες) κάνοντας εισηγήσεις για βελτίωση και εξέλιξη</p> <p>-Μιλούν για τα συναισθήματα τους -Παρουσιάζουν την εικαστική δουλειά τους -Εκφράζουν τις προτιμήσεις τους και τις ιδέες τους για εξέλιξη</p> <p>-ονομάζουν χώρους-τόπους , αντικείμενα που αποτελούν μέρος της πολιτιστικής τους κληρονομιάς - ανακαλούν και καταγράφουν εμπειρίες τους με τους ανθρώπους της τέχνης του τόπου τους -αναγνωρίζουν τις διαδικασίες και τα θέματα αναπαράστασης και να τα συνδέουν με βιώματα τους -αντιλαμβάνονται ότι ο καθένας δημιουργεί για τον εαυτό του, τους γύρω του και τον κόσμο που βιώνει</p> <p>-Αναγνώριση των πολλαπλών ερμηνειών που δίνουν οι συμμαθητές τους σε έργα άλλων παιδιών καθώς και έργα καλλιτεχνών σχετικά με τους ποικίλους τρόπους έκφρασης, καλλιτεχνικά στυλ και θέματα.</p> <p>-Αναγνωρίζουν ότι η εικόνα αναπαριστά τον τρόπο ζωής άλλων πολιτισμών - Αναγνωρίζουν την ανάγκη όλων των παιδιών και ανθρώπων να εκφράζονται εικαστικά</p> <p>- αναγνωρίζουν την συνεισφορά του καθενός στην ομαδική εργασία και εικαστικό αποτέλεσμα</p>
--	--	--	---

<p>ΣΚΟΠΟΣ 7 Καλλιεργήσουν την ευαισθησία και κρίση τους για το χώρο και τόπο τους, το περιβάλλον και την πολιτιστική τους κληρονομιά μέσα από εικαστικές δράσεις, συνδέοντας το τοπικό και εθνικό με το καθολικό και παγκόσμιο</p>	<p>Να ευαισθητοποιούν μέσα από την πράξη στην παρατήρηση του άμεσου περιβάλλοντος</p> <p>Να αντιληφθούν ότι μπορούν να συμμετέχουν και να διαμορφώνουν οι ίδιοι τον περιβάλλοντα χώρο</p> <p>Να συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων που αφορούν σε οδηγίες, και δράσεις (από απλές σταδιακά σε πιο σύνθετες) για την οργάνωση της καλλιτεχνικής εργασίας και την προώθηση των ιδεών/εισηγήσεων τους</p> <p>Να εμπλέκονται σε ομαδικές συνεργασίες επικεντρωμένες στην καλλιτεχνική δημιουργία τόσο μεταξύ τους, όσο και με την ευρύτερη τοπική και καλλιτεχνική κοινότητα</p>	<p>Θεμ. 2/3</p> <p>Θεμ. 2/3</p> <p>Θεμ. 2/3</p> <p>Θεμ. 1/2/3</p>	<p>-χρησιμοποιούν τις αισθήσεις του στην παρατήρηση -καταγράφουν εμπειρίες (σχεδιάζουν, αναγνωρίζουν, συλλέγουν φωτογραφίζουν , σπτικογραφούν) -Προβληματίζονται (π.χ. γιατί υπάρχουν τόσα πολλά σκουπίδια, ποιος έφτιαξε το κάστρο.)</p> <p>-προβούν σε παρεμβάσεις με απλούς και με ποιο σύνθετους τρόπους με σκοπό τη βελτίωση του χώρου και τόπου τους - να επαναπροσδιορίζουν και να διευρύνουν τις δραστηριότητες τους με την εμπλοκή της τοπικής και ευρύτερης κοινότητα</p> <p>- επιλέγουν μέσα από το ελεύθερο παιχνίδι την ομάδα τους για συνεργασία - μοιράζονται τα υλικά και ιδέες - αποκτούν υπευθυνότητες - αποφασίζουν από κοινού για τους ποιες ιδέες και με ποιους τρόπους θα τις εξελίσουν και προωθήσουν. -σέβονται τις προσπάθειες του άλλου -συμβάλουν στη δημιουργία ενός ενιαίου όλου -επιλύουν συγκρούσεις με τη συμβολή της εκπαιδευτικού</p> <p>-θέτουν κανόνες συνεργασίας μεταξύ τους με τη συμμετοχή του εκπαιδευτικού -παρουσιάζουν τη διαδικασία και αποτελέσματα της έρευνας και εργασίας τους, στους συμμαθητές τους, στους γονείς και τοπική κοινωνία - συνεργάζονται με καλλιτέχνες για την επίτευξη της προσπάθειάς τους και τον εμπλουτισμό των εμπειριών τους - συνεργάζονται ομαλά και επιδεικνύουν ενδιαφέρον για εικαστικές δράσεις σε δημόσιους χώρους (π.χ. πάρκα, πλατείες, σχολική αυλή)</p>
--	---	---	---

6. ΟΡΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΕΣ: Εικαστικές Τέχνες, Τέχνη, Εικαστική γλώσσα, Εικαστικές μορφές, Οπτικές μορφές, χωρότοπος, αειφόρος ανάπτυξη, νέες τεχνολογίες, αισθητική κρίση, περιβάλλον (φυσικό και ανθρωπογενές), νοοκατασκευαστικές προσεγγίσεις μάθησης και διδασκαλίας, προσέγγιση της Τέχνης, πολιτισμός, πολιτισμός της εικόνας, πολιτιστική κληρονομιά, σύγχρονη εικαστική δημιουργία, πολύπολιτισμικότητα, αισθητική κρίση, τοπική κοινωνία, δημιουργικότητα, δημιουργικές δράσεις.

7. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ - ΥΛΗ

Για την ανάπτυξη μια ενότητας μαθημάτων ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει να αποφασίσει:

- ποιες δεξιότητες θα καλλιεργήσει,
- ποιες εμπειρίες θα επιδιώξει να αποκτήσουν τα παιδιά,
- σε ποιες έννοιες ή ποια έννοια θα επικεντρωθεί
- ποια στάση ή στάσεις θα καλλιεργηθούν

Ο/Η εκπαιδευτικός δεν είναι υποχρεωμένος να καλύψει όλη την ύλη ή το περιεχόμενο των πιο κάτω θεματικών.

ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ: Οι πιο κάτω θεματικές παρουσιάζουν αλληλοεπικάλυψη. Ο εκπαιδευτικός καλείται να συνδυάσει τη θεματική 1 με μία ή περισσότερες θεματικές λαμβάνοντας υπόψη, τις ιδιαιτερότητες και ανάγκες της κάθε σχολικής μονάδας, τα ενδιαφέροντα, εμπειρίες και ηλικίες των παιδιών. Η Θεματική 1 θεωρείται απαραίτητο στοιχείο (εμπεριέχει βασικές-πυρηνικές έννοιες) για κάθε πρόγραμμα δραστηριοτήτων που αναπτύσσει ο/η εκπαιδευτικός. Επιπλέον καταγράφονται ξεχωριστά τα υλικά, τα μέσα και οι δυνατότητες τους τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε εξελικτικού τύπου εικαστικές δραστηριότητες στα πλαίσια του σχολικού προγράμματος. Ο/Η δεν είναι υποχρεωμένος να καλύψει το σύνολο της ύλης σε κάθε θεματική, είναι όμως απαραίτητο να εστιάσει στην ανάπτυξη των απαραίτητων δεξιοτήτων και παροχή εμπειριών. Αναλυτικά καταγράφονται οι παράγοντες που θα βοηθήσουν τον εκπαιδευτικό να επιλέξει τις θεματικές και τρόπους που θα αναπτύξει το πρόγραμμα εικαστικών δραστηριοτήτων στην Παιδαγωγική Μεθοδολογία.

Το περιεχόμενο-ύλη αφορά μόνο τα παιδιά της Α Βαθμίδας (4-7 ετών)

ΘΕΜΑΤΙΚΗ 1. Εικαστική Έκφραση και Σκέψη : Η θεματική αυτή περιλαμβάνει εξερεύνηση και πειραματισμό με υλικά, εμπλουτισμό εμπειριών και γνωριμία με την εικαστική γλώσσα. Ο/Η εκπαιδευτικός μπορεί συνδυάζει τη θεματική 1 με μία ή περισσότερες από τις θεματικές που ακολουθούν επιλέγοντας υλικά, τεχνικές και κατάλληλες διδακτικές στρατηγικές. Οι δραστηριότητες έχουν συνέχεια και είναι εξελίξιμες (βλ. Παιδαγωγική Μεθοδολογία). Η θεματική 1 περιλαμβάνει:

A. Γνωριμία με την εικαστική γλώσσα μέσα από βιωματικές δραστηριότητες και παιχνίδι (μπορεί να γίνει ένα συνδυασμός του περιεχομένου της θεματικής 1 με μία ή περισσότερες από τις πιο κάτω θεματικές 2,3).
μορφολογικά στοιχεία (σημείο, γραμμή, σχήμα, χρώμα, τόνος, υφή, χώρος)
δομικά στοιχεία –σύνθεση ενός έργου: π.χ. συμμετρία, μοτίβο, έμφαση, φόρμα, όγκος
νοηματικά στοιχεία –το νόημα της εικόνας-έργου τέχνης: (π.χ. σύμβολα του έμψυχου περιβάλλοντος, αφήγηση ιστοριών και έκφραση συναισθημάτων).

B. Αποκρίσεις των παιδιών στα μηνύματα του περιβάλλοντος (φυσικού και ανθρωπογενές), της εικαστικής εργασίας των άλλων παιδιών, και άλλων οπτικών ερεθισμάτων. Οι εικαστικές δραστηριότητες φέρνουν το παιδί σε επαφή με τα υπάρχοντα καλλιτεχνικά δημιουργήματα όχι αποσπασματικά αλλά πάντα σε συνδυασμό με την παραγωγή και δημιουργία του παιδιού.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ 2. Εικαστική Δημιουργία και Αειφόρος Ανάπτυξη-Περιβάλλον: Η θεματική αυτή επικεντρώνεται στην αειφόρο ανάπτυξη/περιβάλλον (φυσικό, τεχνολογικό, πολιτισμικό), και επιχειρεί να συνδέσει την Τέχνη με ζητήματα της σύγχρονης κοινωνίας και τη σταδιακή μετάβαση των παιδιών από το τοπικό στο παγκόσμιο. Επιδίδεται η συμμετοχή των παιδιών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (π.χ επιλογή και οργάνωση εικαστικών δράσεων) σε συνεργασία με ομάδες των παιδιών, με άλλους εκπαιδευτικούς, καλλιτέχνες και την τοπική κοινωνία, η δυνατότητα εφαρμογής και παρουσίαση των εικαστικών δράσεων και η προώθηση των εισηγήσεων τους.

Περιλαμβάνει:

A. Παρατήρηση και δημιουργία σε σχέση με το άμεσο περιβάλλον (φυσικό και ανθρωπογενές): (βλ. Χωρότοπος: π.χ. ο εαυτός μου και οι άλλοι, το σχολείο, τα σπίτια, τα καταστήματα, ο δρόμος, η αυλή του σχολείου, δημαρχείο, βιβλιοθήκη, το πάρκο, τα μνημεία, τα αυτοκίνητα, το πολυκατάστημα, το μουσείο κ.α.).
-Επισκέψεις, συλλογές υλικού, μελέτες και δημιουργίες στο πεδίο (π.χ. Παρατηρώ, τη δομή, τα υλικά που χρησιμοποιούνται για το κτίρια, συλλέγω φυσικά υλικά ή άχρηστα υλικά από το πάρκο της γειτονιάς του σχολείου ή τη σχολική αυλή)
- Εφαρμογές: Χρήση άχρηστων υλικών, πολυμέσων: π.χ. ετοιμάζω ένα φιλμάκι) που να αφορούν στη διαμόρφωση του άμεσου περιβάλλοντος -της τάξης, του σχολείου, του σχολικού κήπου, του πάρκου, και την προώθηση εισηγήσεων στην ευρύτερη κοινότητα
- Σύνδεση και συνεργασία με την τοπική κοινωνία (δήμο, εργοστάσια, βιβλιοθήκη, καλλιτεχνικούς οργανισμούς, περιβαλλοντικούς οργανισμούς, μουσεία και πολιτιστικά χωριά και κέντρα) και με δημιουργικές συνεργασίες (συνεργασίες με καλλιτέχνες).

B. Ο πολιτισμός της εικόνας στην Τέχνη
Επιχειρείται ή σύνδεση της Τέχνης με το τεχνολογικό περιβάλλον (την εικόνα, τη διαφήμιση, τον κινηματογράφο, τη φωτογραφία). Περιλαμβάνει:

-Έκφραση και επικοινωνία μέσα από τη φωτογραφία -ψηφιακή εικόνα, κόμικς, εικονογράφηση και διαφήμιση
-Χρήση εργαλείων (π.χ. φωτογραφική μηχανή, λογισμικών)
-Επεξεργασία και μετασχηματισμός εικόνων με διάφορα εργαλεία και πολυμέσα
-Βασικές αρχές της οπτικής αφήγησης : ιστορία –εικόνα -κείμενο
- Σκοπιμότητα και λειτουργία της εικόνας

Γ. -Ευαισθητοποίηση και σύνδεση της Τέχνης με ζητήματα που αφορούν στο περιβάλλον και την κοινωνία, τόσο στο επίπεδο της τοπικής κοινωνίας όσο και στο επίπεδο της παγκόσμιας κοινωνίας (π.χ. κατανάλωση, ρύπανση, καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος, δημοκρατία, διαφορετικότητα) μέσα από έρευνα (π.χ. συνεντεύξεις, μαρτυρίες, εικόνες,) πρωτογενών και δευτερογενών πηγών.

- Εξέλιξη και Προώθηση των ιδεών (π.χ. τα παιδιά εκθέτουν την καλλιτεχνική τους εργασία εκτός της σχολικής αίθουσας, εισηγούνται μέτρα, ανακοινώνουν τις εισηγήσεις τους, δημοσιοποιούν τις απόψεις τους)

ΘΕΜΑΤΙΚΗ 3. Πολιτιστική Κληρονομιά και Εικαστική Δημιουργία

Α. Μελέτη της πολιτιστικής κληρονομιάς και παράδοσης της ελεύθερης και κατεχόμενης Κύπρου

π.χ. Αγγειοπλαστική, Πηλοπλαστική, Υφαντική, Κέντημα, Ψηφιδωτό.

Βυζαντινές εκκλησίες και άλλοι θρησκευτικοί χώροι

Αρχαιολογικοί χώροι

Σύγχρονη και παραδοσιακή αρχιτεκτονική

- Επαφή και παραγωγή εικαστικής εργασίας με παραδοσιακά υλικά (χωρίς να επιδιώκουμε την αναπαραγωγή)

- Συλλογή πληροφοριών (π.χ. πρωτογενής πηγές: φωτογραφίες από επισκέψεις, πληροφορίες από ειδικούς και συνεντεύξεις κ.α.)

- Δράσεις και μελέτη σε αυθεντικούς - πραγματικούς χώρους (αρχαιολογικούς χώρους, λαογραφικά και αρχαιολογικά μουσεία, παραδοσιακά εργαστήρια, παραδοσιακά χωριά και πολιτιστικά/ περιβαλλοντικά κέντρα)

- Οι επιπτώσεις στην πολιτιστική κληρονομιά από την οικονομική ανάπτυξη, ρύπανση, ερημοποίηση, εισβολή-βλ. θεμ. 2.

- Σύνδεση της θεματικής με Δημιουργικές Συνεργασίες : Συνεργασίες με ανθρώπους της παράδοσης και παραδοσιακούς τεχνίτες

Β. Εικαστική Δημιουργία

- Θέαση και παρατήρηση έργων κύπριων καλλιτεχνών και σταδιακή σύνδεση τους με το κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο καθώς και την ευρύτερη ευρωπαϊκή και παγκόσμια εικαστική δημιουργία

- Γνωριμία με το έργο σύγχρονων Κυπρίων καλλιτεχνών και ένταξη των καλλιτεχνών στο σχολικό περιβάλλον (δημιουργικές συνεργασίες).

- Συγχώνευση της παράδοσης στη σύγχρονη καλλιτεχνική δημιουργία

ΤΑ ΥΛΙΚΑ, ΤΑ ΜΕΣΑ, ΟΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ

Σχέδιο –Ζωγραφική: Το σχέδιο-ζωγραφική συνυπάρχει σε όλες τις θεματικές που μπορεί να αναπτυχθούν στις εικαστικές τέχνες καθώς και στις υπόλοιπες μαθησιακές περιοχές του σχολικού προγράμματος.

Υλικά : μαρκαδόροι, κραγιόνια, παστέλ, μολύβια (κεροπαστέλ, λαδοπαστέλ, κιμωλίες), χαρτιά (διαφορετικού μεγέθους, σχημάτων, χρώματος, ποιότητας), ξύλινες επιφάνειες, υφάσματα, μπογιές με βάση το νερό (σε στερεή και υγρή μορφή),

Υλικά από τη φύση και το ανθρωπογενές περιβάλλον (Άχρηστα υλικά)

-εφήμερα υλικά (π.χ. φυσικά υλικά όπως άχυρο, φύλλα, χόμα, πέτρες, κοχύλια)

-ευτελή υλικά (π.χ. ξύλο, σύρμα, νήμα)

-καθημερινά υλικά (υλικά από το ανθρωπογενές περιβάλλον: κουτιά από αναψυκτικά, χαρτόκουτα, πλαστικά μπουκάλια)

Χαρτί

- χαρτί για καλλιτεχνικούς σκοπούς (χαρτί ακουαρέλας, σχεδίου, μπλοκ ιχνογραφίας, ρυζόχαρτο, γκοφρέ, ζελατίνη, αλουμινόχαρτο χαρτί κανσόν, χαρτόνι, χαρτί του μέτρου, γλασέ, χαρτί ανακυκλωμένο)
- άχρηστο χαρτί (χαρτοπετσέτες, εφημερίδες, περιοδικά , χαρτί από χαρτόκουτα)

Εύπλαστα υλικά

- ζυμάρι
- πηλός

Νέες Τεχνολογίες : Οι νέες τεχνολογίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε κάθε θεματική που αναπτύσσει ο/η εκπαιδευτικός σε συνεργασία με τα παιδιά. Για παράδειγμα τα νεαρότερα παιδιά μπορούν να αρχίσουν με τη χρήση της φωτογραφικής μηχανής, φωτογραφίζοντας τις δράσεις τους, ζωγραφίες ή κατασκευές τους. Η φωτογραφία μπορεί να χρησιμοποιηθεί για ανάκληση εμπειριών και στοχασμό της όλης διαδικασίας. Επιπλέον χρησιμοποιούν τη φωτογραφική μηχανή ως εργαλείο έκφρασης και σταδιακά επιδιώκεται να αντιληφθούν βασικές έννοιες και τεχνικές μετασχηματισμού της εικόνας.

Μέσα -Εργαλεία: ψαλίδια, πινέλα, εργαλεία διαφόρων ειδών, ξύλινες επιφάνειες κ.α. Φωτογραφικές μηχανές, βίντεο, προβολέας, Η.Υ, Σκάνερ, εκτυπωτές, φωτοτυπικό μηχάνημα, λογισμικά

Τεχνικές: σχέδιο, ζωγραφική , τύπωμα, κολάζ, φωτο-κολλάζ, μικτές τεχνικές (π.χ. κολλάζ-ζωγραφική), πηλοπλαστική, κεραμική, ψηφιδωτό, ασεμπλαζ, μόμπιλ, περιβαλλοντική τέχνη, χρήση πολυμέσων στις Εικαστικές Τέχνες, φωτογραφία, παραστατική τέχνη, βιντεοτέχνη.

Παιδαγωγικό Υλικό: Χρησιμοποιούνται πολλαπλές πηγές : φωτογραφίες, βιβλία, πόστερ, ηλεκτρονικές πηγές, λογισμικά, εκδόσεις βιβλίων (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Τράπεζας Κύπρου, Ελληνικής Τράπεζας), εικονογραφημένα παραμύθια και προγράμματα του Ραδιοφωνικό Ιδρύματος Κύπρου που αφορούν στην πολιτιστική κληρονομιά και την εικαστική δημιουργία του τόπου. Επιπλέον μπορούν να αξιοποιηθούν τα υφιστάμενα περιβαλλοντικά κέντρα με προγράμματα που να επικεντρώνονται στη σύνδεση του πολιτισμού και περιβάλλοντος μέσα από τις Εικαστικές Τέχνες

Είναι σημαντικό να επιτευχθεί μια σύζευξη του πολιτισμού και της εκπαίδευσης και να δημιουργηθεί το κατάλληλο παιδαγωγικό υλικό ...που σε αυτή τη φάση είναι περιορισμένο και δεν καλύπτει τις ανάγκες του νέου Αναλυτικού Προγράμματος στις διάφορες βαθμίδες. Συγκεκριμένα:

- Απουσιάζουν προγράμματα που να συνδέουν το πολιτισμό και την εικαστική αγωγή, την τοπική κοινωνία με την τυπική εκπαίδευση (Δημιουργικές Δράσεις), τις συνεργασίες εικαστικών καλλιτεχνών- εκπαιδευτικών -σχολείων και παιδιών. Τα προγράμματα αυτά μπορούν να συνδέσουν τον πολιτισμό με την εκπαίδευση και να παράξουν πολύπλευρο και πολυδιάστατο παιδαγωγικό υλικό.
- Μουσειακή εκπαίδευση: Τα υφιστάμενα προγράμματα (Κρατικές Πινακοθήκες, Βυζαντινό Μουσείο, Αρχαιολογικό Μουσείο, Μεσαιωνικό Κάστρο Λεμεσού) θα πρέπει να ενισχυθούν ενώ ταυτόχρονα είναι σημαντικό να προωθηθούν στρατηγικές που να ενσωματώνουν πολλαπλές επισκέψεις στα μουσεία με προγράμματα που να απευθύνονται σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης (και τα παιδιά πρώτης σχολικής ηλικίας). Υπάρχουν αμέτρητοι αυθεντικοί χώροι πολιτισμικού ενδιαφέροντος που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν εκπαιδευτικά έτσι ώστε να δοθούν ευκαιρίες για πρόσβαση των παιδιών και των ενηλίκων στον πολιτισμό.
- Παροχή πληροφοριών και καταγραφή των πηγών με τρόπο που να μπορούν να αξιοποιηθούν από τους εκπαιδευτικούς: Συγκεκριμένα είναι σημαντικές οι πηγές που να αφορούν την εικαστική δημιουργία της Κύπρου και τη σύνδεση της με την παγκόσμια δημιουργία , την σύγχρονη εικαστική δημιουργία και την πολιτιστική κληρονομιά
- Οι βασικές υποδομές σε εργαστήρια και εξοπλισμό κρίνονται σημαντικές για κάθε σχολική μονάδα και χρειάζονται ουσιαστική ενίσχυση.

8. ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η επιλογή του τρόπου οργάνωσης μάθησης καθορίζεται από το γενικό πλαίσιο και φιλοσοφία της προσχολικής εκπαίδευσης. Το παρών Α.Π. καλύπτει την πρώτη σχολική ηλικία (4-7 ετών), επιδιώκει καθορισμό στόχων και δραστηριοτήτων μέσα από εύχρηστα και ευέλικτα σχολικά προγράμματα τόσο στο νηπιαγωγείο όσο και στις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου. Για την εφαρμογή των δραστηριοτήτων προτείνεται η Εις βάθος προσέγγιση (Τρίμη, 1996; Epstein & Trimis, 2002) η οποία εμπειρικλείει το ελεύθερο παιχνίδι, αποτελεί μια διαθεματική, εναλλακτική πρόταση (Strong, 2004), και μπορεί να αποτελέσει μέρος ή τον πυρήνα ενός project (μέθοδος project). Στις πρώτες τάξεις του σχολείου και ιδιαίτερα στο νηπιαγωγείο ενθαρρύνεται η εικαστική έκφραση ως μέρος των ελεύθερων δραστηριοτήτων και ως αυτόνομο μάθημα. Το πρόγραμμα δραστηριοτήτων υλοποιείται σε αυτόνομο χρόνο αλλά και σε χρόνο που ο/η ίδιος/α εκπαιδευτικός επιλέγει, δημιουργώντας διασυνδέσεις με άλλες μαθησιακές περιοχές (π.χ. αειφόρος ανάπτυξη-περιβάλλον, έννοιες χώρου στα μαθηματικά, παραμύθι, νέες τεχνολογίες, θεατρικό παιχνίδι, μουσική), (Gandini, Hill, Cadwell & Schwall, 2007).

Η βασική της επιδίωξη είναι να προσφέρει στα παιδιά εμπειρίες, εφαρμόζοντας δραστηριότητες επικεντρωμένες στη **δημιουργία και παρατήρηση** (Τρίμη, 1996). Διερευνά υλικά και τεχνικές σε βάθος και που αναπτύσσεται εξελικτικά σε στάδια (Τρίμη, 1996; Trimis & Savva, 2008, 2009). Λαμβάνονται υπόψη πέντε βασικοί παράγοντες (Epstein & Τρίμη, 2005) :

1. **τα παιδιά:** ηλικία, φύλο, προϋπάρχουσες εμπειρίες, διαφορετικότητα κ.α.

2. **ο χωρότοπος :** Ο χωρότοπος σχετίζεται με το ίδιο το σχολείο και την περιβάλλουσα κοινότητα. Ο χωρότοπος εκλαμβάνεται με την ευρεία του έννοια (χώρος, τόπος, περιοχή, τοπίο, γειτονιά, χωριό, πόλη) και τον ανθρώπινο παράγοντα. Ξεκινώντας από την αίθουσα διδασκαλίας, τον εσωτερικό χώρο ενθαρρύνονται τα παιδιά να παρατηρήσουν (χρησιμοποιώντας πολλαπλές εικαστικές διαδικασίες και αισθήσεις) και να εξερευνήσουν το χώρο στο σχολείο (αίθουσα, αυλή κα) και γύρω από το σχολείο (γειτονιά, περιοχή, χωριό, πόλη) , το τοπίο (αστικό, αγροτικό, παραθαλάσσιο, φυσικό και πολιτισμικό) , τα κτίσματα (καταστήματα, δρόμους, εργαστήρια, θρησκευτικούς χώρους, μουσεία). Επιδιώκεται α) να αναπτύξουν δεξιότητες παρατήρησης της περιοχής που ζουν, να βιώσουν και να 'διαβάζουν' τον χώρο και τόπο τους (π.χ. - τα κτίρια :παράθυρα, υλικά κατασκευής, δομή, μέγεθος κ.α., -το πάρκο της περιοχής : χώρος, παιχνίδια, φυσικό περιβάλλον, τις πινακίδες : που μπαίνουν, το μέγεθος, οι λέξεις, οι εικόνες κα, -το μουσείο , το μέγεθος, τι περιλαμβάνει, που βρίσκεται, τα εκθέματα, ο κόσμος του μουσείου), β) να συνδέσουν τη δημιουργία με παρατήρηση και δράση, διατυπώνοντας και προωθώντας τις εισηγήσεις τους στην ευρύτερη κοινότητα. Ο χωρότοπος θεωρείται ένα από τα σημαντικά στοιχεία που το παιδί βιώνει, παρατηρεί, επιλέγει και κρίνει, αποτελεί μέρος του και μαθαίνει από αυτό.

3. **Το/τα υλικό/υλικά:** Στο σύγχρονο κόσμο οι εικαστικές τέχνες έχουν ενσωματώσει μια ποικιλία υλικών και μέσων – από τα φυσικά υλικά, τα υλικά που κατασκευάζει ο άνθρωπος, αυτά που παράγονται από μηχανές καθώς και τις νέες τεχνολογίες που με ταχύτητα μεταδίδουν εικόνες σε όλο το κόσμο. Σε κάποια έργα χρησιμοποιούνται περισσότερο παραδοσιακά υλικά όπως μολύβια, μιογιές, χαρτί πέτρα και μάρμαρο, σε άλλα χρησιμοποιούνται υλικά που είχαν κάποια άλλη λειτουργία αρχικά όπως φυσικά υλικά, άχρηστα-βιομηχανοποιημένα υλικά ενώ συχνή είναι σήμερα η χρήση των νέων τεχνολογιών και πολυμέσων. Η συνεχής και εις βάθος προσέγγιση με παρόμοια μέσα και υλικά δίνει ευκαιρίες για εξοικείωση και εφαρμογή των εμπειριών τους. Τα νεαρά παιδιά χρειάζονται ποσότητα και συνοχή στα υλικά που χρησιμοποιούν και ενθάρρυνση για πειραματισμό έτσι ώστε να αντιληφθούν τους μετασχηματισμούς και διαδικασίες – τη σκέψη με την ενασχόληση με τα υλικά του κάθε καλλιτεχνικού μέσου(Gardner, 1988). Το/τα υλικό/α πολλές φορές μπορούν να οδηγήσουν σε μια ιδέα ή αντίστροφα η ιδέα μπορεί να καθορίσει την επιλογή των υλικών. Παράλληλα η χρήση σε βάθος των υλικών δίνουν δυνατότητα για και σύνδεση της δημιουργικής διαδικασίας α)με χωρικές και άλλες έννοιες, β) προβληματισμό και έρευνα σε ότι αφορά το νόημα, την προέλευση και λειτουργία τους σε διάφορα πολιτισμικά και πολυπολιτισμικά πλαίσια και χρόνους.

3. Ο/Η Ρόλος του/της Εκπαιδευτικού³: Ο/Η εκπαιδευτικός είναι ο οργανωτής, συνεργάτης, και συνοδοιπόρος στην ανακάλυψη. Κινείται ευέλικτα, δημιουργεί ερεθίσματα και τις προϋποθέσεις για αβίαστη έκφραση, εφευρετικότητα, πρόσληψη και αντίληψη του περιβάλλοντος. Χειρίζεται σωστά έννοιες και λεξιλόγιο και συνδέει τις ενέργειες και εμπειρίες των παιδιών με άλλες μαθησιακές περιοχές και τεχνικές υποστήριξης της μάθησης για να επεκτείνουν την σκέψη των παιδιών. Συνεργάζεται με άλλους εκπαιδευτικούς, τους γονείς και την κοινότητα και εμπλέκει στη διαδικασία μάθησης δημιουργικές δράσεις. Οι εκπαιδευτικοί εμπλέκονται σε ερευνητικές διαδικασίες όπου στοχάζονται και αξιολογούν τα αποτελέσματα της διαδικασίας που ακολούθησαν.

4. ο χρόνος: Ο χρόνος που διαθέτουμε είτε πρόκειται για τη σχετική ύλη στις θεματικές ενότητες, είτε πρόκειται για εργαστήριο και βιωματική ενασχόληση, είτε για επίσκεψη και δημιουργικές συνεργασίες, είτε σε διαθεματικές προσεγγίσεις θα πρέπει να είναι ευέλικτος. Οι δραστηριότητες διαρκούν όσο το ενδιαφέρον των παιδιών,

Το πρόγραμμα δραστηριοτήτων αναπτύσσεται μέσα σε ένα αλληλεπιδραστικό περιβάλλον μάθησης, όπου ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι καθοριστικός (Τρίμη, 1996). Οι πιο πάνω παράγοντες μπορούν να βοηθήσουν τον/την εκπαιδευτικό να επιλέξει ένα συνδυασμό θεματικών και στόχων (γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις), και να εφαρμόσει δραστηριότητες ανοιχτού τύπου και με νόημα για τα παιδιά, χωρίς να περιορίσει τη διαδικασία δημιουργίας σε προκαθορισμένα βήματα και προδιαγεγραμμένο αποτέλεσμα –προϊόν. Η διαδικασία μάθησης επικεντρώνεται στην εξέλιξη των δραστηριοτήτων μέσα από τα πιο κάτω στάδια:

Στάδια (εξέλιξης δραστηριοτήτων): Τα στάδια είναι ευέλικτα και τα όρια ανάμεσα τους δεν είναι αυστηρά καθορισμένα. Συχνά ένα στάδιο μπορεί να συνδυάζεται με ένα άλλο και τα στάδια να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους.

1. *Προκαταρκτικό:* Το εισαγωγικό στάδιο, το ερέθισμα. Είναι ένας τρόπος να ξεκινήσουμε , η πρώτη εξερεύνηση και προβληματισμός που μπορεί να περιλαμβάνει : παιχνίδι με υλικό, ψάξιμο και συλλογή υλικού από τη φύση, επίσκεψη σε χώρο τέχνης, εξερεύνηση του υλικού και εξοικείωση με διαφορετικά εργαλεία και μέσα (π.χ. χρησιμοποιώ διαφορετικού μεγέθους πινέλα και άλλα μέσα για να ζωγραφίσω, απλώνω τη μπογιά σε διαφορετικού μεγέθους επιφάνειες), προβολή διαφανειών, συλλογή αντικειμένων (π.χ. συλλέγω πήλινα αντικείμενα, επισκέπτομαι το μουσείο του σχολείου)

2. *Εμπλουτισμός:* Ενισχύεται η διαδικασία νέων ερεθισμάτων (π.χ. ήχοι, φωτισμός, επισκέψεις σε χώρους πολιτισμικού ενδιαφέροντος, δημιουργική συνεργασία με καλλιτέχνη, επιπλέον υλικά και μέσα, εποπτικά μέσα με στόχο να διευκολυνθεί η συμμετοχή, η σταδιακή οικειοποίηση με το υλικό ή το θέμα. Γίνονται αναφορές στους πειραματισμούς (τι έγινε όταν το χαρτί σχίστηκε, πως ανακυκλώσαμε το χαρτί) στην προέλευση και λειτουργία του υλικού, διατυπώνονται ερωτήματα για τα οποία καλούνται τα παιδιά να ερευνήσουν, να συλλέξουν, να οργανώσουν , ταξινομήσουν, καταστρώσουν νέα σχέδια, να εμπλακούν σε συνεργασίες. Διευρύνεται η εμπειρία με την εμπλοκή των παιδιών σε παιχνίδια που εμπλέκουν τη φυσική αγωγή, το θεατρικό παιχνίδι, τη μουσική, Ο εμπλουτισμός είναι συνεχής και βοηθά στην εξέλιξη της εικαστικής εργασίας (π.χ. τα παιδιά αποφασίζουν να προχωρήσουν σε μια ενιαία σύνθεση).

3. *Παραγωγή:* Πρόκειται για σκόπιμη προσπάθεια όπου εφαρμόζονται οι προηγούμενες εμπειρίες και γνώσεις. Η παραγωγή μπορεί να ξεκινήσει εξ αρχής και να εξελιχθεί με διαδικασίες εμπλουτισμού (με μετασχηματισμών στοιχείων, υλικών, ιδεών) και υλοποίηση τους.

4. *Παρατήρηση, Αναγνώριση, Στοχασμός*

Ο στοχασμός προκύπτει κατά τη διάρκεια καθενός από τα προηγούμενα στάδια. Οι εκπαιδευτικοί βοηθούν συνεχώς τα παιδιά να συλλογίζονται ότι βλέπουν και ότι αισθάνονται αναφορικά με τη δική τους εικαστική δημιουργία των συμμαθητών τους και άλλων καλλιτεχνών , ανακαλώντας εμπειρίες και δημιουργώντας προϋποθέσεις εξέλιξης των ιδεών, έκφρασης και αναπαράστασης. Στο στάδιο αυτό υλοποιείται η παρατήρηση του έργου και της όλης της διαδικασίας που ακολουθήθηκε καθώς η οι ιδέες – έννοιες που συνέλαβαν στο τελικό αποτέλεσμα (επισκέψεις, έργα τέχνης που τυχόν χρησιμοποιήθηκαν, πειραματισμοί

³ Καθοδηγεί τη διδασκαλία με τη χρήση της φθίνουσας υποστήριξης της μάθησης (σκαλωσιά /scaffolding), μια πρακτική που βασίζεται στην ιδέα του Vygotsky για τη διαμεσολαβούμενη μάθηση (Epstein&Trimis, 2005)

και τεχνικές, παιχνίδια, συλλογές δεδομένων). Τα παιδιά ανακαλούν, παρουσιάζουν, αναφέρουν δυσκολίες, περιγράφουν τη μορφή και το περιεχόμενο της δουλειά τους, συζητούν τους προβληματισμούς τους για τα διάφορα ζητήματα ή εμπειρίες που βίωσαν, καταγράφουν και προωθούν τις εισηγήσεις τους. (π.χ. η συλλογή σκουπιδιών από το γειτονικό πάρκο και η δημιουργία έργων με τα συγκεκριμένα υλικά οδηγεί τα παιδιά σε προβληματισμό σχετικά με τη ρύπανση που επιβαρύνει το περιβάλλον και αποφασίζουν να καταγράψουν εισηγήσεις και να στείλουν υλικό για τη δική τους προσπάθεια στις αρμόδιες υπηρεσίες της κοινότητας τους). Επιδιώκεται η συνεχής στοχαστική δράση και η εξέλιξη των ιδεών των παιδιών, προωθείται η δράση τους και παρουσιάζεται στην ευρύτερη κοινότητα με σκοπό την ευαισθητοποίηση της. Οι γονείς ενθαρρύνονται να παρακολουθούν την όλη διαδικασία και να συμμετέχουν μαζί με τα παιδιά τους σε δράσεις που αφορούν την κοινότητα.

Διδακτικές στρατηγικές

- Οργανωμένο και Ελεύθερο Παιχνίδι
- Εξερεύνηση υλικών και λύση προβλήματος
- Προκαθορισμός και επανακαθορισμός δραστηριότητας
- Συζήτηση και στοχαστική δράση
- Διατύπωση ερωτημάτων από τα παιδιά
- Δημιουργία και παρατήρηση στο πεδίο
- Καταιγισμός ιδεών
- Προσέγγιση της Τέχνης με παιδιά πρώτης σχολικής ηλικίας
- Τεχνικές Φθίνουσας Υποστήριξης της Μάθησης στην Εικαστική Αγωγή
- Συμμετοχή σε ομάδες και συνεργασία με καλλιτέχνες και την ευρύτερη κοινότητα
- Προώθηση εισηγήσεων, παρουσίαση και δράση στην κοινότητα
- Καταγραφή –Τεκμηρίωση – Παρουσίαση
- Προσεγγίζοντας πραγματικά- αυθεντικά αντικείμενα, ανθρώπους και γεγονότα
- Δημιουργικές δράσεις : Οι επισκέψεις σε χώρους πολιτισμικού ενδιαφέροντος και οι συνεργασίες με καλλιτέχνες **ενσωματώνονται** στην όλη διαδικασία και μάθηση των παιδιών, σε συνεργασία με τον/την εκπαιδευτικό ο/η οποίος/α έχει την ευθύνη της εξέλιξης των εικαστικών δραστηριοτήτων και της μάθησης των παιδιών.

9. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Η αξιολόγηση στο Α.Π των Εικαστικών Τεχνών απορρέει από την όλη φιλοσοφία που σχετίζεται με ανοιχτού τύπου εξελικτικές δραστηριότητες επικεντρωμένες στη διαδικασία που ακολουθείται, μέσα από τη δημιουργία και τη σύνδεση της με την παρατήρηση. Σημαντικός παράγοντας της διαδικασίας αυτής αποτελεί ο ίδιος ο

χώρος και ο τόπος, το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο που η μάθηση συντελείται. Η αξιολόγηση στις Εικαστικές Τέχνες έχει να κάνει με την ίδια την εμπειρία και τις δεξιότητες που σταδιακά το παιδί αποχτά. Ο/Η εκπαιδευτικός ενθαρρύνεται να εστιάζει την προσοχή του/της κατά συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα, στις διαδικασίες που ακολουθούν συγκεκριμένες ομάδες ή άτομα έτσι ώστε να συλλέξει δεδομένα που να αφορούν την αξιολόγηση των παιδιών σε ατομικό αλλά και συλλογικό επίπεδο. Ο τελικός στοχασμός από τον/την ίδιο/α κρίνεται αναγκαίος με βάση συγκεκριμένα κριτήρια που θα αφορούν τις επιδιώξεις του Α.Π και τον βαθμό που επιτεύχθηκαν. Χρησιμοποιείται η **Καταγραφή – Τεκμηρίωση - Παρουσίαση** ως εργαλείο ανάκλησης εμπειριών, στοχασμού και άσκησης κριτικής. Καταγράφεται τόσο η διαδικασία όσο και το αποτέλεσμα, της συμμετοχής των εκπαιδευτικών, παιδιών και κοινότητας. Περιλαμβάνει φωτογραφικό υλικό, βιντεοσκοπήσεις, γραπτό κείμενο-ερμηνείες, αυθεντικά αντικείμενα και έργα, συζητήσεις και τις εξελίξεις της όλης εργασίας. Οι εκπαιδευτικοί δρουν ως ερευνητές. Χρησιμοποιούν το στοχασμό τόσο κατά τη διάρκεια όσο και το τέλος της εικαστικής δημιουργίας, αποκρίνονται, επαναπροσδιορίζουν και αναθεωρούν τα βήματα τους. Η διαδικασία εκτίθεται καθ'όλη τη διάρκεια των δραστηριοτήτων και παρουσιάζεται στο τέλος μαζί με τις τελικές εικαστικές δημιουργίες.

Μέσα αξιολόγησης:

1.Συστηματική παρατήρηση, ανάκληση, στοχασμός και καταγραφή της διαδικασίας

- από τον/την εκπαιδευτικό

- Σχόλια για τις δεξιότητες σκέψης που χρησιμοποιούν τα παιδιά, τις διαδικασίες που ακολουθούν και τον τρόπο που εξελίσσουν τη μάθηση τους, καθώς και τα επίπεδα συνεργασίας, την επίλυση συγκρούσεων στις ομάδες, τους διαλόγους και τη σύνδεση της εικαστικής δημιουργίας με το ευρύτερο περιβάλλον και τις άλλες μαθησιακές περιοχές. Η καταγραφή γίνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα με τον εκπαιδευτικό να εστιάζει την προσοχή του/της σε συγκεκριμένες ομάδες ή άτομα.

- από τα παιδιά

- Διάλογος /ανάκληση/παρουσίαση και χρήση φωτογραφιών και βιντεοσκοπήσεων–ερωτήσεις από τον/την εκπαιδευτικό που βοηθούν το παιδί ή την ομάδα παιδιών να ανακαλέσουν, να μιλήσουν για τη διαδικασία σύνδεσης της δημιουργίας με την παρατήρηση, τα υλικά, την επαφή τους με ανθρώπους της τέχνης ή της κοινότητας τους, και τους τρόπους που εργάστηκαν, σταδιακά καλούνται να χρησιμοποιούν την σχετική εικαστική ορολογία)

-Ταξινόμηση φωτογραφιών που επιδεικνύουν την όλη διαδικασία που ακολούθησαν . Σε μεγαλύτερες ηλικίες αυτό μπορεί να συνοδεύεται και από κείμενο.

-Τα παιδιά εκφράζουν την άποψη τους για την εικαστική δημιουργία και τρόπους που εργάστηκαν αλλά παιδιά , και σημειώνουν τα σημεία εξέλιξης και τυχόν εισηγήσεις για βελτίωση.

- Καταγραφές από τα ίδια τα παιδιά. Χρησιμοποιούνται ως μέσο καταγραφής το σχέδιο στα πιο μικρά παιδιά (π.χ. Σχεδιάζω αυτό που περισσότερο με εντυπωσίασε από την όλη διαδικασία, σχεδιάζω την κατασκευή της ομάδας που μου άρεσε) ή σε μεγαλύτερη ηλικία τα γραπτά σχόλια τους για την εικαστική εργασία άλλων παιδιών και τη δική τους.

-Διατύπωση ερωτημάτων από τα ίδια τα παιδιά στις ομάδες εργασίας και εισηγήσεων για το πως θα μπορούσε να εξελιχθεί η καλλιτεχνική εργασία τους , και σχεδιασμός των επόμενων δράσεων για προώθηση των ιδεών τους στην κοινότητα

-Δραστηριότητες θεατρικού παιχνιδιού ή άλλων παιχνιδιών που δίνουν ευκαιρίες για έκθεση των έργων, αντίληψης των πολλαπλών λειτουργιών της Τέχνης (π.χ. τα παιδιά ντύνονται με τις στολές που κατασκεύασαν με χαρτί και παίζουν το συγκεκριμένο ρόλο)

3. Παιχνίδι ρόλων

-Ο ρόλος του καλλιτέχνη: Δημιουργία και παρουσίαση της διαδικασίας και των εικαστικών έργων στην κοινότητα και προώθηση των ιδεών τους (π.χ. έκθεση σε βιτρίνα καταστήματος , ή στο δημαρχείο της κοινότητας τους)

-Παίρνουν το ρόλο των κριτικών και καταγράφουν (ηχογραφούν ή γράφουν ή χρησιμοποιούν απλές κλίμακες ελέγχου) τις εντυπώσεις και σχόλια τους για το σύνολο της δουλειάς τους και της εργασίας άλλων παιδιών, ή των επιμελητών και οργανώνουν μαζί με την εκπαιδευτικό την έκθεση, επιλέγοντας αντιπροσωπευτικά έργα απ' όλα τα παιδιά.

4. Φάκελος δραστηριοτήτων της τάξης

Ο/Η εκπαιδευτικός διατηρεί φάκελο δραστηριοτήτων για το σύνολο της τάξης . Ο φάκελος περιλαμβάνει εικαστικές δημιουργίες, φωτογραφικό υλικό της διαδικασίας που ακολουθήθηκε και του τελικού προϊόντος, σχόλια από την εκπαιδευτικό και δείγματα εργασίας. Επειδή η προσέγγιση που ακολουθείται είναι ολιστική η αξιολόγηση της διαδικασίας μπορεί να περιλαμβάνει δεξιότητες και γνώσεις κοινές σε διάφορες μαθησιακές περιοχές και σε πολλαπλούς θεματικούς άξονες. Επιπλέον σημειώνονται ζητήματα που σχετίζονται με την κοινωνικοποίηση, συνεργασία συμπεριφορά και συμμετοχή του κάθε παιδιού. Συγκεκριμένα εργαλεία για την αξιολόγηση της εξέλιξης των δεξιοτήτων, γνώσεων και στάσεων.

5. Δείγματα εργασίας και κλίμακα ελέγχου για το κάθε παιδί

Η εκπαιδευτικός διατηρεί δείγματα της εργασίας του κάθε παιδιού, παρατηρήσεις (βλ. 1, φωτογραφικό υλικό ή/και κλίμακες ελέγχου), έτσι ώστε να μπορεί να ταξινομήσει, να οργανώσει τα δεδομένα του και να παρακολουθήσει την πορεία του κάθε παιδιού.

10. ΒΑΣΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

1. Χρήση κατάλληλου εικαστικού λεξιλογίου, ορολογίας
2. Ανοιχτές δραστηριότητες για όλα τα παιδιά (χωρίς διακρίσεις στο φύλο, θρησκεία, εθνικότητα)
3. Παιδιά με ειδικές ανάγκες/ικανότητες
4. Υγεία και ασφάλεια
5. Θέματα ηθικής και πνευματικής κατοχύρωσης

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Dewey, J. (1934). *Art as Experience*. New York: Capricorn Books

Congdon, K. & Blandy, D. (1999). *Working with Communities and Folk Traditions: Socially Ecological and Culture Democratic Practice in Art Education*. In D. Boughton and R. Mason, *Beyond Multicultural Art Education: International Perspectives*. New York: Waxmann.

Erstein, A.S. & Τρίμη, Ε. (2005). *Εικαστικές Τέχνες και Μικρά Παιδιά. Ενισχύοντας τους Μικρούς Καλλιτέχνες*. Αθήνα: Τυποθήτω-Γιώργος Δαρδανός.

Freedman, K. (2006). *Leading Creativity: Responding to Policy in Art Education*. Retrieved from <http://portal.unesco.org/culture/>

Freedman, K. (2003). *Teaching Visual Culture. Curriculum, Aesthetics and the Social Life of Art*. New York and London: Teachers College, Columbia University.

Gandini, L., Hill, L., Cadwell, L. & Schwall, Ch. (2007). *In the spirit of the studio. Learning from the atelier of Reggio Emilia*. New York: Teachers College Press

Gardner, H. (1988). *Toward More Effective Arts Education*. *Journal of Aesthetic Education*, 22, (1), 162-168.

- Gergen, K.J. (1995). Social construction and the educational process. In L.P. Steffe and J. Gale. (Eds.), *Constructivism in education*. Lawrence Earlbaum Associates.
- Krug, D.H. (2002). Teaching Art in the Contexts of Everyday Life. In Y. Gaudelius, and P. Speirs, (Eds.), *Contemporary Issues in Art Education*. New Jersey: Prentice Hall.
- Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McFee, J & Degge, R. (1974). *Art, culture and environment: A catalyst for teaching*. Belmont, California: Wadsworth.
- Ρόμπινσον, Κ. (1999). *Οι Τέχνες στα Σχολεία: Αρχές, Πρακτικές, Προβλέψεις*. Αθήνα: Κρατική Σχολή Ορχηστρικής Τέχνης, Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Τρίμη, Ε. (1996). Ένα εξελικτικό Εικαστικό Πρόγραμμα για την Προσχολική Εκπαίδευση βασισμένο στις αρχές της Ολιστικής και της Εις Βάθος Προσέγγισης- «Ερευνητική Εφαρμογή με χάρτινο –άχρηστο υλικό», *Ερευνώντας τον Κόσμο του Παιδιού* , 2, 137-152.
- Trimis, E. & **Savva, A.** (2008). The in-depth approach: Young children's artistic learning in the context of museum environment and other cultural settings. In M. J. Narey (Ed) *Making meaning: Constructing Multimodal perspectives of Languages, Literacy and Learning through Arts-Based Early Childhood Education*. USA: Springer. (σ. 92-116)
- Trimis, E, & Savva, A. (2009). Artistic learning in relation to young children's chorotopos: An in depth approach to early childhood visual culture education. *Early Childhood Education Journal*, (36), 5.
- Savva, A; Trimis, E & Zachariou, A. (2004). Exploring the Links between Visual Arts and Environmental Education: Experiences of Teachers Participating in an In-service Training Programme. *International Journal of Art & Design*, 23, 246-255.
- Strong, S. (2004). *Curricula and Pedagogies in Early Childhood Education and Care: Five Curriculum Outlines*. USA: Directorate for Education, OECD.

ΜΟΥΣΙΚΗ

Ηλικίες Γέννηση-3 χρονών

*Νόπη Νικολάου Τηλεμάχου και Ράνια Νεοκλέους Χαραλάμπους
Ειδικό Εκπαιδευτικό Προσωπικό Πανεπιστήμιο Κύπρου*

ΑΞΟΝΕΣ	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	Πρακτικές Εφαρμογές
<p style="text-align: center;">Κινητική Αναπόκριση και Συμμετοχή στη Μουσική Ακρόαση</p>	<p>Να συμμετέχουν πολυαισθητηριακά σε μουσική ακρόαση με τη βοήθεια ενήλικα.</p>	<p>Ο ενήλικας έχει το βρέφος στα πόδια του κατά την ακρόαση του (Βιενέζικο Μουσικό Ρολόι) ..... Κουνά το παιδί στον παλμό της μουσικής, και κάθε φορά που ακούγεται το συγκεκριμένο ρυθμικό μοτίβο..... το χτυπά απαλά πάνω στον ώμο του παιδιού.</p>
	<p>Να ανταποκρίνονται με συγκεκριμένη κίνηση σε συγκεκριμένα ηχητικά ερεθίσματα Να κινούνται απελευθερωτικά* αλλάζοντας τη μορφή κίνησης (π.χ. από στάση, μάχαιρα, αέχρασις, στυλ , ειδών εκφράζοντας τι ακούει και νιώθουν μέσα από την μουσική.</p> <p>*Ανάλογα με τις κινητικές ικανότητες των βρεφών η κίνηση μπορεί να γίνεται είτε με την στήριξη του γονιού/ φροντιστή είτε ανεξάρτητα.</p>	<p>☺ Με βάση την ακρόαση μουσικής Ενώλιε (Μεξικό) «Καρουά» από Ταρίνα βάλ βρένη (2-2, χρόνων) παιδιά ανταποκρίνονται απελευθερωτικά στο χέρι ή επιπέδου κίνησης να ενθαρρύνεται βρέφος να δοκιμάσει διαφορετικές αργούς κίνησης πχ σε διαφορετικά επίπεδα κίνησης δύναμη κίνησης μπορεί να γίνει και με μικρότερα παιδιά καθισμένα στο πάτωμα κρατώντας σάλια. Δείχνουν την εναλλαγή ταχύτητας</p>
	<p>Να συμμετέχουν σε μουσικά παιχνιδιότραγουδα</p>	<p>κουνώντας ελεύθερα το σάλι ψηλά στον αέρα πάνω από το κεφάλι τους στο γρήγορο μέρος και μπροστά τους στο αργό.</p> <p>Ο γονιός/φροντιστής παίζει με το παιδί την ελληνική ρίμα Τσίμπι τσίμπι το νιατό. Τα παιδιά παίζουν το ελληνικό παιχνιδιότραγουδο « Γύρω, γύρω όλοι»</p>

ΑΞΟΝΕΣ	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	Πρακτικές Εφαρμογές
Φωνητικές Δεξιότητες	<p>Να πειραματίζονται με τη φωνή τους.</p>	<p>🎤 Ο ενήλικας κρατά το παιδί στα πόδια του και το ανεβοκατεβάζει στον αέρα ανεβοκατεβάζοντας ταυτόχρονα και την φωνή του. Κατά διαστήματα συνεχίζει την κίνηση χωρίς ήχο δίνοντας έτσι ευκαιρία στο βρέφος να αφομοιώσει τον ήχο και να ανταποκριθεί όταν είναι έτοιμο.</p> <p>🎤 Τραγουδάμε το τραγούδι « Όταν θα πάω κυρά μου στο παζάρι» ενθαρρύνοντας το βρέφος να μιμείται με την φωνή του τα διάφορα ζώα.</p>
	<p>Να χρησιμοποιούν τη φωνή τους εκφραστικά ενώ μιλούν, απαγγέλουν ρυθμικά, ή τραγουδούν.</p>	<p>🎤 Με την βοήθεια του ενήλικα παίζουν και λένε ταυτόχρονα το ταχτάρισμα « Πάει ο λαγός να πιεί νερό»</p> <p>🎤 Με την βοήθεια του ενήλικα παίζουν και τραγουδάνε ταυτόχρονα το λάχνισμα « Τσιμπι-τσιμπι το νιατό»</p>
	<p>Να τραγουδούν απλά τραγούδια σε ποικιλία μέτρων, κλιμάκων (π.χ. πεντατονική κλίμακα, μείζονα κλίμακα, δωρικός τρόπος), ταχυτήτων, έντασης, και στυλ αναπτύσσοντας σταδιακά τη ρυθμική και μελωδική τους ακρίβεια.</p>	<p>🎤 Παραδείγματα τραγουδιών « Κούνια Μπέλλα», «Το κουνελάκι», « Τραμπάλα», « Η Λιλίκα», « Οι Μαριονέττες» .</p>

ΑΞΟΝΕΣ	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	Πρακτικές Εφαρμογές
Εκτέλεση Μουσικών Οργάνων	Να πειραματίζονται με μια ποικιλία μουσικών οργάνων και άλλων ηχογόνων αντικειμένων	e
	Να συνοδεύουν σε ρυθμικά όργανα τις ρίμες και τα τραγούδια τους.	Τραγουδώντας το τραγούδι «Πάλι άρχισε η βροχή» ενθαρρύνουμε τα νήπια να συνοδεύσουν το τραγούδι τους με χτυπήματα στον παλμό, ή με ένα δικό τους τρόπο.

ΑΞΟΝΕΣ	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	Πρακτικές Εφαρμογές
Μουσική Δημιουργία	Αυτοσχεδιάζουν τραγούδια για να εκφράσουν και να επικοινωνήσουν τις ιδέες, τις σκέψεις και συναισθήματα τους.	
	Αυτοσχεδιάζουν τραγούδια για να συνοδεύσουν το παιγνίδι τους.	Ενώ ζωγραφίζουν, ενθαρρύνουμε τα βρέφη να φτιάξουν μια μελωδία που να ταιριάζει (π.χ. λένε τραγουδιστά ένα χρώμα που χρησιμοποιούν, ή ανεβοκατεβάζουν τη φωνή τους ενώ κινούν το πινέλο τους)
	Δημιουργούν μουσική για να συνοδεύσουν ιστορίες, παραμύθια, και εικόνες.	Με αφορμή το παραμύθι «Ο Γιάννης και η φασολιά» τα παιδιά μπορούν να δημιουργήσουν μουσική με αυτοσχέδια όργανα και κρουστά σώματος για να περιγράψουν στοιχεία της ιστορίας (π.χ. τα βήματα του Γιγάντα, τη φασολιά που ψηλώνει)